

Linda Mäkinen

MEEMIT ÄIDINKIELEN JA KIRJALLISUUDEN OPETUKSEN TYÖKALUINA

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Lokakuu 2020

TIIVISTELMÄ

Linda Mäkinen: Meemit äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen työkaluina
pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Kielten tutkinto-ohjelma, suomen kielen opintosuunta
lokakuu 2020

Tutkimus tarkastelee meemien käyttöä suomenkielisessä äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten tuttuja meemit ovat äidinkielen ja kirjallisuuden opettajille, millaisia meemejä ja missä määrin he ovat käyttäneet opetuksessaan, mikä motivoi heitä hyödyntämään meemejä opetustyössä sekä mitä oppisisältöjä he ovat pyrkineet opettamaan meemien avulla. Teoreettisena viitekehyksenä tutkimuksessa on käytetty multimodaalisiin tekstilajeihin, monilukutaitoon, kielipedagogiikkaan sekä mediaan keskittyviä kansainvälisiä ja kotimaisia tutkimuksia.

Tutkimuksen aineisto koostuu 45 äidinkielen ja kirjallisuuden sekä suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppiaineen opetustehtävissä työskentelevän henkilön vastauksista sähköiseen kyselylomakkeeseen. Aineisto kerättiin talven 2019 aikana äidinkielen opettajille suunnatun epävirallisen Facebook-ryhmän kautta. Lomake oli suomenkielinen ja se sisälsi sekä suljettuja monivalinta- ja Likert-asteikollisia kysymyksiä että avoimia kysymyksiä. Aineisto analysoitiin soveltamalla pääosin laadullisen sisällönanalyysin menetelmiä. Opettajien vastaukset ryhmiteltiin ja niistä koostettiin viisi aihepiiriä, jotka käsittelevät meemien opetuskäyttöä äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineessa: opettajien meemien tuntemus, meemien opetuskäyttöön motivoivat tekijät, opettajien käyttämät meemit, meemien käyttö opetusvälineenä sekä meemien opetuskäytön kehittäminen.

Meemit olivat suurimmalle osalle vastaajista tuttuja jollain tapaa, mikä selittyy osittain kyselyyn vastaamisen vapaaehtoisuudella sekä vastaajajoukon painottumisella osallistujiin, jotka todennäköisesti ovat kiinnostuneet aihepiiristä ennestään. Vastaajat kertoivat kohtaavansa meemejä ennen kaikkea sosiaalisessa mediassa sekä opetettaviensa ja läheistensä kautta. Toiset opettajista kuvailivat kohtaavansa meemejä silloin tällöin sattumalta, toiset taas ilmoittivat jakavansa ja tekevänsä niitä itse. Tärkeimpiä motivaatiotekijöitä meemien opetuskäytölle nousi aineistosta kolme: meemien kytkeytyminen opetettavien arkeen, meemien rooli modernina mediasisältönä sekä meemien huumori, jonka vastaajat kuvailivat tekevän opetuksesta hauskaa ja mielekästä. Vastaajat kertoivat käyttäneensä opetuksessaan eniten kuvaa ja tekstiä sisältäviä kuvamakroja sekä oppitunneilla tehtyjä meemejä. Vastauksista ilmeni, että opettajat olivat käyttäneet meemejä eniten kulttuuritietoisuuden ja median, tekstien tulkitsemisen sekä kirjoitetun kielen normien hallinnan opettamiseen, mutta kaikkiaan meemejä oli hyödynnetty vastaajajoukossa lähes kaikkien äidinkielen ja kirjallisuuden sekä suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppiaineen sisältöjen opetuksessa. Yleisimmät tavat käyttää meemejä opetuksessa olivat vastausten mukaan meemien teettäminen, meemeistä keskusteleminen ja meemien liittäminen osaksi opetusmateriaalia tai laajempaa tehtävää. Vastausten perusteella osa opettajista uskoi, että meemien opetuskäyttöä kannattaisi kehittää ja opettajilla pitäisi olla enemmän tietoa sekä taitoa meemien käyttämiseen.

Tutkimustulokset osoittavat, että meemien ottaminen opetusvälineeksi äidinkielen ja kirjallisuuden opetukseen on perusteltua. Meemien opetuskäyttö vastaa aineiston valossa perus- ja toisen asteen opetussuunnitelmien vaatimuksiin multimodaalisten tekstien tulkinnan, käytön ja tuottamisen sekä monilukutaidon opetuksesta. Lisäksi tutkimus tukee aiempia tutkimustuloksia meemien pedagogisista mahdollisuuksista, kytköksistä kieleen ja kulttuuriin sekä asemasta sosiaalisen median kasvavana tekstilajina, joka pitäisi huomioida ajankohtaisessa opetuksessa. Tutkimus täydentää äidinkielen ja kirjallisuuden opetusta koskevaa keskustelua ja tarjoaa opetuksen tueksi niin meemitietoutta kuin meemien konkreettisia soveltamistapoja.

Avainsanat: meemit, äidinkieli, kirjallisuus, opetuskäyttö, soveltava kielentutkimus

Tämän julkaisun todenperäisyys on tarkistettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
1.1 Tutkimuksen taustaa	6
1.2 Tutkimuskysymykset	7
2 AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄ.....	9
2.1 Kyselyaineisto ja sen keruu.....	9
2.2 Kyselylomakkeen rakenne	11
2.3 Lomakeaineiston analyysi.....	13
2.4 Vastaajajoukon profiili	14
3 MEEMIT TUTKIMUSKOHTENA.....	21
3.1 Äidinkielen opetuksen näkökulma meemitutkimuksessa	21
3.2 Meemit, kieli ja koulutus	25
3.3 Meemit ilmiönä	27
3.3.1 Multimodaalisuus ja sosiaalinen media	27
3.3.2 Meemin määritelmä	29
3.3.3 Meemien syntyminen ja leviäminen	31
3.4 Meemien luokittelutapoja	33
4 MEEMIT ÄIDINKIELEN JA KIRJALLISUUDEN OPETUKSESSA	36
4.1 Meemien tuntemus	36
4.1.1 Meemien tuttuus ja kohtaamismuodot	38
4.1.2 Opettajien meemiaktiivisuus	42
4.2 Motivaatio meemien käyttöön opetuksessa	44
4.2.1 Meemit osana opetettavien arkea	46
4.2.2 Meemit modernina mediasisältönä	47
4.2.3 Meemien huumori.....	49
4.3 Opettajien käyttämät meemityypit.....	50

4.3.1 Kuvamakrot valmiista pohjista.....	52
4.3.2 Oppitunneilla tehdyt meemit.....	55
4.4 Meemit opetusvälineenä	56
4.4.1 Meemien avulla opetettavat sisällöt.....	56
4.4.2 Meemien opetuskäyttötilanteita.....	61
4.5 Meemien kehittäminen äidinkielen opetuksessa	64
5 TULOSTEN KOONTI JA ARVIOINTI.....	67
5.1 Päätelmät.....	67
5.2 Tutkimuksen luotettavuudesta	69
6 LOPUKSI	72
Lähteet.....	73
Liite 1: Kyselylomake	81
Liite 2: Vastaajien taustatiedot ja aineiston koodauksessa käytetyt lyhenteet	87
Liite 3: Meemiesimerkit	89

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa

Nykykoulun äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen pohjana on laajentunut tekstikäsitys (mm. POPS 2014: 104, Karasma 2018: 227), eli tekstinä huomioidaan kirjoitetun kielet lisäksi myös muut mediat (Kupiainen, Kulju & Mäkinen 2015: 14, 16). Tällaisia ovat esimerkiksi internetmeemit, joilla tarkoitetaan muokattavia ja verkon kautta levitettäviä multimodaalisia tekstejä (ks. esim. Milner 2012: 10). Tässä pro gradu -tutkielmassani tutkin internetmeemien käyttöä ja soveltamismahdollisuuksia äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa. Tarkastelen aihetta opettajien näkökulmasta: millainen heidän meemien tuntemuksensa on, miten ja mitä meemejä he käyttävät opetuksessaan, mitä sisältöjä he pyrkivät opettamaan meemejä käyttämällä ja kuinka he kehittäisivät meemien käyttöä opetustyössä.

Meemit ovat keskeinen tiedonlähde digitaalisen median, populaarikulttuurin ja poliittisen keskustelun tutkimukseen (Milner 2012: 59, Vainikka 2016: 60). Niitä tehdään jatkuvasti lisää ja ne leviävät yhä laajemmalle, sillä niiden jakamiseen ilmestyy jatkuvasti uusia viestintäkanavia (Börzsei 2013: 11). Vaikka meemitutkimus on saanut alkunsa uusdarwinistisesta evoluutioteoriasta ja jatkunut siitä muun muassa yhteiskuntatieteelliseen, median ja kulttuurin tutkimukseen, internetmeemeissä riittää edelleen kosolti tutkittavaa (ks. esim. Dawkins 1976, Blacmore 2000, Shifman 2011 & 2014 A & B, Mills 2012). Meemejä on tarkasteltu kansainvälisesti muun muassa eri internetsivuille tyyppillisenä ilmiönä, puheakteina sekä kielensä puolesta erityisenä tekstilajina (ks. mm. Shifman 2011; Chen 2012; Nueangjamnong & Taecharungroj 2015, Grundlingh 2017). Myös meemien pedagogisesta käytöstä esimerkiksi kirjallisuuden ja kirjoittamisen opetuksessa on tehty joitakin tutkimuksia (ks. esim. Manggong 2019, Scardina 2017). Suomalainen kirjallisuuden, kulttuurin ja median tutkimus pureutuu meemeihin yhä enemmän: aiheesta ovat kirjoittaneet esimerkiksi Saarikoski (2016) ja Vainikka (2016). Meemit vaikuttavat olevan Suomessa myös suosittuja opinnäytetöiden aiheita (ks. Pajunen 2017, Larsson 2018, Leppiniemi 2016, Närä 2019), mutta meemien hyödyntämisestä äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineessa en ole löytänyt tutkimuksia. Tieteellinen perehtyminen aiheeseen on kuitenkin tärkeää, sillä multimodaalisten tekstien pedagoginen toimivuus on osoitettu useissa kansainvälisissä julkaisuissa (Potter ja McDougall 2017; Mustafa, Arriaga, Kim, Khor ja Pandian 2014). Lisäksi Ojan (2017: 23) mukaan äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa on otettava huomioon ”uusi digitaalinen media teksteineen ja jälkimoderni viestintäkulttuuri”, johon meemit kuuluvat.

Tutkimukseni tavoitteena on tuottaa tutkimustietoa siitä, millaisia meemejä äidinkielen opettajat käyttävät, minkä sisältöjen opettamista he tavoittelevat meemien avulla ja millaiset syyt ovat

ohjanneet heitä ottamaan meemejä opetukseensa. Olen kiinnostunut siitä, millaisia kokemuksia opettajilla on meemien käytöstä ja mitä pedagogisia ratkaisuja he ovat tehneet ottaessaan ne opetusvälineiksi. Tutkimukseni on siten otteeltaan soveltava ja pyrkii samalla tarjoamaan tutkimuspohjaista inspiraatiota meemien hyödyntämiseen ennen kaikkea äidinkielen ja kirjallisuuden sekä suomen kielen opetuksessa. Oletan tulosten voivan olla hyödyksi myös muilla opetus- ja kasvatustieteiden tehtäväaloilla. Tutkimustulokset antavat lisäksi viitteitä siitä, miten opetussuunnitelmien vaatimukset meemien kaltaisten multimodaalisten tekstien käytöstä voi konkretisoida äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa ja millaisten sisältöjen opettamisessa meemit voivat olla toimiva opetusväline.

Tutkimukseni keskustelee useiden tieteenalojen kanssa: se on yhteydessä suomen kielen tutkimukseen, kielididaktiikkaan ja -pedagogiikkaan, kirjallisuudentutkimukseen, mediatutkimukseen, viestintään, yleiseen kielitieteeseen sekä yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Oletan lukijakunnan koostuvan pitkälti opetuslalle suuntaavista tai siellä työskentelevistä suomen kielen, kirjallisuuden ja median asiantuntijoista, mutta tutkimustulokset saattavat kiinnostaa kaikkia, jotka haluavat ymmärtää meemejä paremmin tai ovat kiinnostuneita kielestä ja koulutuksesta.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni on kartoittava eli *eksploraatiivinen* (Alanen 2011: 147) siinä mielessä, että sen tarkoitus on tuottaa uutta tietoa vain vähän tutkitusta aiheesta, tässä tapauksessa siis meemien asemasta äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa. Siksi tutkimus on painopisteeltään myös laadullinen. Tuomen ja Sarajärven (2018: 73) mukaan laadullisen tutkimuksen tarkoitus on pyrkiä ymmärtämään, selittämään tai kuvaamaan tutkimuksen kohteeksi valittua ilmiötä. Tässä tutkielmassa etsin vastausta siihen, missä määrin ja millä tavoin opettajat tuntevat meemejä ja miksi he käyttävät meemejä opetuksessaan. Lisäksi kyselyaineisto valaisee sitä, miten ja millaisia meemejä opettajat käyttävät. Kyselytutkimukseeni perustuvien analyysien pohjalta kokoan havaintoni meemien käyttötavoista ja -mahdollisuuksista äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa ja pohdin tulosten merkitystä opetuslalle. Tarkemmat tutkimuskysymyksetni ovat seuraavat:

1. Missä määrin internetmeemit ovat tuttuja äidinkielen ja kirjallisuuden opettajille?
2. Missä määrin ja millaisia meemejä opettajat kertovat käyttävänsä?
3. Mikä motivoi opettajia käyttämään meemejä opetuksessaan?
4. Mitä opettajat kertovat pyrkivänsä opettamaan meemien avulla?

Vastaan tutkimuskysymyksiin analysoimalla aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmin kyselyaineistoa, joka koostuu 45 opettajan vastauksesta sähköiseen kyselyyn. Heistä 29 kertoi opettavansa pelkästään äidinkieltä ja kirjallisuutta ja yksi suomea toisena kielenä¹. Opettajista 15 ilmoitti opettavansa molempia oppiaineita.

Seuraavassa luvussa 2 esittelen tutkimuksen aineistonkeruun, aineistonkeruuvälineenä käyttämäni kyselylomakkeen, aineiston analysointimenetelmät sekä vastaajat. Luvussa 3 perehdyn aikaisempaan meemejä koskevaan tutkimukseen sekä erilaisiin tapoihin luokitella meemejä; perustelen tätä tutkimusta varten laatimani meemiluokittelun ja osoitan, miten meemit liittyvät olennaisesti äidinkielen ja kirjallisuuden opetukseen. Lisäksi tarkastelen meemien, kielen ja koulutuksen yleistä kytköstä, joka on ollut lähtökohtana tutkimusasetelmani rakentamiselle.

Luvussa 4 analysoin tutkimukseni aineiston. Luku on jaettu alalukuihin tutkimuskysymysten mukaan. Alaluvuissa 4.1 ja 4.2 tarkastelen, millainen opettajien meemien tuntemus kyselyaineiston perusteella on ja miten opettajat perustelevat meemien käyttöä tai käyttämättömyyttä. Alaluvuissa 4.3 ja 4.4 keskityn käsittelemään, millaisia meemejä opettajat kuvailevat käyttäneensä, mitä oppiainesäältä he ovat pyrkineet opettamaan niiden avulla ja millaisia opetusmetodeja he ovat yhdistäneet meemien käyttöön. Viimeisessä alaluvussa 4.5 erittelen, miten opettajat ovat kommentoineet meemien käytön kehittämistä äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa. Luvussa 5 kokoa ja arvioin tutkimuksen tuloksia sekä tarkastelen tutkimuksen luotettavuutta; jatkotutkimuksen aiheita ja tutkimuksen merkityksellisyyttä pohdin viimeisessä luvussa 6. Tutkimuksen lopussa ovat liitteinä kuvankaappaukset opettajille lähetetystä kyselylomakkeesta, vastaajien taustatietotaulukko sekä luettelo aineistossa esiin tulleista meemeistä².

¹ *Toinen kieli* on kielipedagogiikassa keskustelua herättävä käsite, koska sille on olemassa useita määritelmiä ja se voidaan tulkita jopa kielen puhujia loukkaavaksi tai vähätteleväksi (ks. esim. Pietilä & Lintunen 2014: 10). Tässä tutkielmassa käytän perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmien mukaisesti suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -nimitystä (tai lyhyempää versiota suomi toisena kielenä) oppiaineesta, jota opetetaan peruskoulussa ja toisella asteella niille oppilaille ja opiskelijoille, joiden äidinkieli ei ole suomi, ruotsi tai saame tai joiden tausta on muutoin monikielinen ja joiden koetaan tarvitsevan erillistä suomen kielen opetusta. (LOPS 2015 & LOPS 2019, POPS 2014, Karasma 2018: 289).

² Meemejä koskevat samat tekijänoikeudet kuin muitakin kuva-, video-, teksti- ja multimediateoksia, eli niiden julkaisemiseen esimerkiksi tässä opinnäytetyössä tarvittaisiin tekijöiden luvat. (sosiaalisen median eettisestä tutkimuskäytöstä ks. Kosonen 2018: 118, tekijänoikeuksista ks. Suomen tekijänoikeuslaki <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404>). Koska yksittäisen meemin tekijän tavoittaminen on haastavaa eikä kaikkia tässä tutkielmassa mainittuja meemityyppejä löydy suomenkielisenä avoimen lisenssin julkaisuna, olen päättänyt esitellä meemit sanallisesti liitteessä 3 sekä kirjaamaan liitteisiin meemien julkaisualustalle johtavia linkkejä. En ota kantaa siihen, kuinka kyselyyn vastanneet opettajat ovat noudattaneet tekijänoikeuksia hyödyntäessään meemejä opetuksessaan.

2 AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄ

Tutkimukseni meemien käytöstä äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa on siis painopisteeltään laadullinen (laadullisesta tutkimuksesta yleisesti ks. Tuomi & Sarajärvi 2018). Tutkimusprosessini eteni tyypillisen lomaketutkimuksen tapaan siten, että työ käynnistyi tutkimuksen aihepiiriin perehtymisellä sekä kyselylomakkeen laatimisella ja pilotoinnilla. Sen jälkeen tutkimus jatkui lopullisen aineiston keräämisellä kyselylomaketta käyttäen, aineiston tutkimisella laadullisen sisällönanalyysin menetelmin, aineiston luokittelulla sekä johtopäätösten tekemisellä luokitteluun vedoten.

Seuraavassa avaan yleisesti kyselyaineiston roolia laadullisessa tutkimuksessa, perustelen kyselyaineiston valikoitumisen tähän tutkimukseen sekä kerron, kuinka olen kerännyt aineiston. Tämän jälkeen kuvailen ja perustelen kyselylomakkeen rakenteen (luku 2.2) ja sen jälkeen esittelen tarkemmin analyysimenetelmät (luku 2.3) sekä vastaajajoukon profiilin (luku 2.4).

2.1 Kyselyaineisto ja sen keruu

Kuten edellä jo ilmeni, tutkimukseni havaintoaineisto koostuu yhteensä 45 opettajan antamista taustatiedoista ja vastauksista kyselylomakkeeseen, joka selvittää meemien käyttöä äidinkielen opetuksessa (ks. luku 1.2 sekä liite 1). Laadin kyselylomakkeen Tampereen yliopiston tarjoaman e-lomakealustan avulla, sillä sähköisten kyselyiden etuja ovat niiden nopeus, taloudellisuus ja korkea vastausprosentti (Valli & Perkkilä 2018: 100). Ennen varsinaisen kyselyaineiston keruuta tein lomakkeesta koeversion, jonka lähetin testattavaksi Tampereen yliopiston äidinkielen ja kirjallisuuden aineenopettajaopiskelijoille – kyseessä oli siis pilottiversio pilottiryhmälle (Alanen 2011: 153). Muokasin kyselylomakkeen pilottitutkimuksen perusteella lopulliseen muotoonsa. Lisäsin lomakkeen loppuun väittämän ”vastauksiani saa käyttää ja säilyttää tutkimusta varten”, jonka rastittamalla vastaajat antoivat suostumuksensa vastauksiensa käyttämiseen tutkimuksessani ja niiden säilyttämiseen (TENK 2019: 8).

Koska kyselyyn vastattiin nimettömästi eikä vastaajien tunnistamisen mahdollistavia henkilötietoja kerätty, aineiston tutkimuskäyttö tai säilyttäminen ei uhkaa vastaajien yksityisyydensuojaa (Tuomi & Sarajärvi 2018: 65, 116). Tutkimusta varten kerättyjä aineistotiedostoja on käsiteltävä ja säilytettävä tietoturvallisesti (ks. TENK 2019: 10–11, Ranta & Kuula-Luumi 2017: 357). Kyselylomakkeella keräämäni tiedot tallentuivat edellä mainitulle e-lomakealustalle, joka on salasanasuojattu ja tarkoitettu kyselytutkimusten turvalliseen toteuttamiseen. Tallensin tiedot e-lomakealustalta ana-

lysointia varten Excel-taulukko, jonka tutkimusta varten muokkaamani eri versiot sekä varmuuskopiot suojasin myöskin salasanalla. Tällöin kenenkään ulkopuolisen ei ollut mahdollista saada tiedostoja käsiinsä.

Jaoin kyselylomakkeen linkin Äidinkielen opettajain epävirallisessa Facebook-ryhmässä tällä 2019. Kyseinen Facebook-ryhmä on tarkoitettu äidinkielen opettajien työtä sivuavista aiheista keskustelemiseen sekä opetusvinkkien, -materiaalien ja linkkien jakamiseen³. Ryhmään voi liittyä ottamalla yhteyttä ylläpitäjään ja perustelemalla, miksi haluaa ryhmän jäseneksi. Opettajan pätevyys tai voimassa oleva virka- tai työsuhde opetustehtävissä eivät ole vaatimuksia ryhmän jäsenyydelle, mutta ajattelin silti tavoittavani tutkimukseni kohderyhmän hyvin tämän Facebook-yhteisön kautta. Tiedustelin syksyllä 2019 ryhmän ylläpitäjältä, voinko jakaa ryhmässä linkin kyselyyn, joilla kerään aineistoa opinnäytetyötä varten. Ylläpitäjä vastasi myöntävästi, joten saatoinkin käyttää ryhmää kyselyn jakelukanavana.

Kyselylinkin jakaminen Äidinkielen opettajain epävirallisessa Facebook-ryhmässä oli kätevää useasta syystä: ryhmän kautta on mahdollista tavoittaa satoja äidinkielen ja kirjallisuuden opettajia ympäri Suomen, ja koska ryhmä on epävirallinen, sen jäsenet toimivat siellä siviilipersonassaan eivätkä edusta esimerkiksi työnantajaansa tai koulua, jossa työskentelevät. Toki on huomioitava, että ryhmään luultavasti kuuluu jäseniä, joilla ei ole opettajan koulutusta tai jotka eivät työskentele opetustehtävissä. Oletin kuitenkin, että kyselyyn vastaisivat sellaiset henkilöt, joilla on kokemusta äidinkielen opettamisesta ja siten kiinnostusta tutkimusaiheeseen. Kyselyyn vastanneiden antamista taustatiedoista päätellen profiililtaan odotuksenmukaiset henkilöt vastasivatkin kyselyyn. (sähköisen kyselyn eduista ks. esim. Valli 2018: 89).

Vastaajille on annettava riittävästi tietoa tutkimuksesta, jotta he voivat antaa suostumuksensa siihen osallistumiseen (ks. TENK 2019: 8–9). Esittelin tutkimuksen tarkoituksen saatesanoissa, jotka kirjoitin sekä kyselylinkin oheen Facebookissa että itse kyselylomakkeen alkuun (ks. liite 1). Kerroin opiskelevani äidinkielen opettajaksi ja kutsuin Äidinkielen opettajain epävirallisen ryhmän jäseniä ”opettajakollegoiksi”, vaikka itselläni ei vielä aineiston keruuhetkellä ollut opettajan lainmukaista pätevyyttä – sanavalinnalla pyrin osoittamaan, että kysely on tarkoitettu ennen kaikkea opetustyötä tekeville. Tarkensin, että kyselyyn voi vastata siinäkin tapauksessa, vaikkei käyttäisi meemejä opetuksessaan tai tietäisi, mitä ne ovat.

³ Facebook on internetissä toimiva yhteisöpalvelu, joka on tarkoitettu käyttäjien väliseen yhteydenpitoon, ryhmien luomiseen ja niissä toimimiseen, materiaalin jakamiseen sekä kommentointiin. (<https://about.fb.com/company-info/>)

Linkki kyselylomakkeeseen oli avoinna noin kuukauden. Julkaisin ryhmässä muistutusviestin noin kahden viikon kuluttua kyselyn avaamisesta. Tutkimukseeni vastasi yhteensä 45 henkilöä. Kyselyyn vastanneet henkilöt muodostavat tutkimukseni *perusjoukon*, joka on *otos* äidinkielen ja kirjallisuuden opetustehtävissä toimivia henkilöitä (ks. Alanen 2011: 148). Koska vastausten määrä oli tutkimusasetelmani laadulliseen tavoitteeseen nähden sopiva, eli pystyin huomioimaan kaikki 45 täytettyä kyselylomaketta tutkimuksessani, minun ei tarvinnut tehdä näytteestä yksinkertaista tai harkinnanvaraista satunnaisotantaa (ks. Alanen mts. 153). Huomioin analyysissäni kaikki vastaukset lukuun ottamatta muutamaa yksittäistä tapausta, joissa vastauksen sisältö oli sen verran epäselvä tai monitulkintainen, etten voinut analysoida niitä objektiivisesti.

2.2 Kyselylomakkeen rakenne

Kyselyn jokaisella kysymyksellä on oltava tarkoituksensa: niillä kaikilla mitataan vastaajan kokemuksia, mielipiteitä tai ominaisuuksia (Alanen 2011: 147, Tuomi & Sarajärvi 2018: 65). Käyttämäni kyselylomakkeen rakenne on puolistrukturoitu, eli kysely on tarkkaan jäsennelty ja osaan kysymyksistä voi vastata vain tietyllä tavalla, mutta myös vapaamuotoisemmille vastauksille on jätetty tilaa (ks. myös Hyvärinen 2017: 17, Tuomi & Sarajärvi 2018: 65). Jotta kyselyllä olisi mahdollista kerätä aineistoa, joka vastaa mahdollisimman tarkasti tutkimuskysymyksiin, lomakkeen kysymysten tulee olla yksiselitteisiä ja kyselyn ohjeistuksen selkeä (Alanen 2011: 147, 152). Tämä oli huomioitava kysymysten muotoilussa, koska odotin, että vastaajien tietämys meemeistä vaihtelee. Kuten liitteestä 1 käy ilmi, olen lisännyt kyselylomakkeelle vastaajien tueksi selitykset meemityypeille sekä ohjeita siitä, miten kyselylomake etenee ja millaista vastaustekniikkaa tietyissä kysymyksissä tulee käyttää. Lomakkeen ensimmäisessä osiossa ovat taustatietokysymykset, joilla kerättyä dataa käytän tutkimuksessani vastaajien kuvailu- eli metatietona (Ranta & Kuula-Luumi 2017: 363). Kyselylomakkeen muiden kysymysten avulla pyrin saamaan kattavasti tietoa siitä, millainen vastaajien meemituntemus on, mikä heitä motivoi meemien käyttöön ja kuinka he soveltavat meemejä opetuksessaan.

Sisällytin kyselylomakkeeseen sekä suljettuja että avoimia kysymyksiä. Suljetuissa kysymyksissä vastaaja voi valita vastauksensa annetuista vaihtoehdoista (Alanen 2011: 150). Lomakkeen osiossa 1 oli kaksi Likert-asteikollista väittämää, jotka mittasivat vastaajien meemien tuntemusta sekä sitä, ovatko he käyttäneet meemejä opetuksessaan (Likert-asteikoista ks. Hyvärinen 2017: 69, Alanen 2011: 150). Jos vastaaja ilmoitti käyttäneensä meemejä opetuksessaan, lomake ohjasi hänet automaattisesti vastaamaan lisäkysymyksiin, joista osa oli pakollisia. Pakolliset kysymykset näkyivät lomakkeella lihavoituina (ks. liite 1). Katsoin tarpeelliseksi määrittää osan kysymyksistä pakollisiksi, koska

kysymysten jättäminen vapaaehtoisiksi olisi voinut vähentää opettajien vastaamisinnokkuutta: Tuomen ja Sarajärven (2018: 65) mukaan kyselylomakkeen tarkoituksena on kuitenkin saada vastaus jokaiseen tutkijan esittämään kysymykseen.

Suljettujen kysymysten joukossa oli useita niin kutsuttuja tarkistuslistakysymyksiä (ks. Alanen mts. 151), joihin vastaaja saattoi rastittaa sopivat vaihtoehdot. Näitä olivat taustakysymykset vastaajien kouluasteesta, opetettavista aineista ja työpaikan maantieteellisestä sijainnista sekä lomakkeen osion 2 kysymykset, jotka kartoittivat meemien käyttökokemuksia: ”Mitä seuraavista meemityypeistä olet käyttänyt opetuksessasi?”, ”Minkä sisältöjen opettamiseen olet käyttänyt meemejä?” ja ”Miten olet käyttänyt meemejä opetuksessasi?” Asetin näihin kysymyksiin rastien määrän vähimmäisvaatimukseksi yhden rastin, jotta vastaajien olisi pakko vastata, mutta en määritellyt rastien määrälle ylärajaa. Liitin kysymyksen ”Mitä seuraavista meemityypeistä olet käyttänyt opetuksessasi?” yhteyteen lyhyen kuvauksen kustakin vastausvaihtoehdoksi valitsemastani meemityypistä, sillä en voinut olettaa, että kyselyyn vastaavat opettajat tunnistaisivat meemityypit vain niiden nimien perusteella – varsinkaan, kun osa nimistä on itseni vapaasti suomentamia (tutkimuksen meemiluokituksesta ks. luku 3.4). Kysymysmerkin alta vastaaja sai nähtäväkseen ohjeen ”Meemityyppien kuvaukset on lueteltu alla”. Lisäksi lomakkeella oli yksi pudotusvalikkokysymys, jossa vastaajat saattoivat ilmoittaa opetuskokemuksensa määrän annettujen vuosiskaalojen mukaan. Joidenkin suljettujen kysymysten yhteyteen lisäsin vastausvaihtoehdon ”muu” ja tekstikentän, johon vastaaja saattoi tarkentaa vastaustaan – näin varmistin sen, etten ohjailisi vastaajien vastauskäyttäytymistä liikaa (Valli 2018: 89).

Lomakkeen loput kysymykset olivat avokysymyksiä, joissa vastaajalle annettiin mahdollisuus muotoilla vastauksensa omin sanoin (ks. Alanen mts. 151). Tarkoitukseni oli kerätä avokysymyksillä lisätietoa opettajien käyttämistä meemeistä, meemien avulla opetetuista sisällöistä sekä motivaatiosta meemien käytölle. Tiedustelin avokysymyksillä myös vastaajien ajatuksia meemien kehittämisestä opetustyössä. Kaikille vastaajille osoitettiin kyselylomakkeen lopussa vapaaehtoinen avokysymys ”Tähän voit kommentoida kyselyä tai antaa siitä palautetta”, johon tulleita vastauksia olen käsitellyt luvussa 2.4. Avokysymysten hyvä puoli on Alasen (mts. 151) mukaan se, että niissä vastaajien oma ääni ja ajatukset tulevat parhaiten esiin. Ne voivat myös sisältää tietoa, jota tutkija ei ole ennakoinut kohtaavansa. Alanen huomauttaa, että avokysymyksiin vastaaminen on hidasta ja niiden luokittelu ja koodaus voi olla hankalaa, mutta tässä tutkimuksessa vastaamisen kesto tai koodauksen monimutkaisuus eivät vaikuttaneet tuottavan ongelmia vastaajille.

2.3 Lomakeaineiston analyysi

Suljettujen kysymysten etuna on, että niissä voi käyttää monenlaisia mittareita ja niillä kerättävän tiedon tilastollinen luokittelu on helppoa (Alanen 2011: 151). Analysoin aineiston suljettujen kysymysten vastaukset määrällisesti: luvussa 2.4 tarkastelen vastaajien opetuskokemuksen, opetettavien aineiden, työpaikan maantieteellisen sijainnin ja meemituntemuksen jakaumaa. Olen luokitellut vastaajat laadullisiin luokkiin sen mukaan, toimivatko he opetustehtävissä peruskoulussa, lukiossa vai muulla kouluasteella (luokittelusta ks. Tuomi & Sarajärvi 2018: 92). Tätä tietoa olen hyödyntänyt vastaajien koodauksessa. Koodien avulla viittaan yksittäisiin vastaajiin ja yhdistän avoimet vastaukset ne kirjoittaneisiin vastaajiin. Esittelen vastaajajoukon profiilia seuraavassa alaluvussa 2.4.

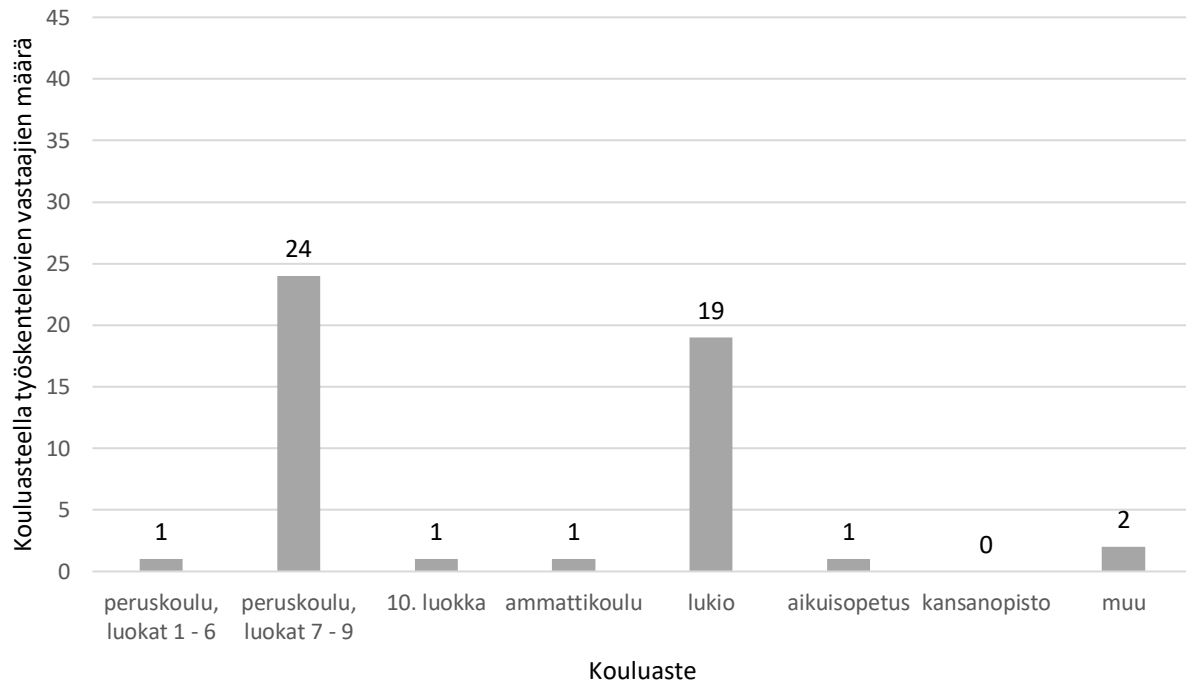
Yksi tapa analysoida laadullista aineistoa on laadullinen sisällönanalyysi, jonka menetelmiä käytän tässä tutkimuksessa. Siinä aineisto ensin *redusoidaan* eli pelkistetään, jolloin aineistosta poistetaan tutkimuksen kannalta epärelevantti tieto (Tuomi ja Sarajärvi 2018: 92). Tuomen ja Sarajärven (mp.) mukaan tämä voidaan tehdä joko tiivistämällä aineistoa tai pilkkomalla sitä osiin, joista jälkimmäistä menetelmää käytän itse: olen tarkastellut aineistoa purkamalla sen ensin kyselylomakkeen kysymysten mukaisiin kategorioihin. Seuraavaksi olen *klusteroinut* eli ryhmitellyt aineiston. Tämä tarkoittaa, että olen käynyt läpi aineiston alkuperäisilmaukset – tässä tutkimuksessa siis opettajien avoimet vastaukset – ja luokitellut niistä löytyvät samankaltaisuudet ja/tai eroavaisuudet ala-, ylä- ja pääluokiksi. Olen jäsentänyt analyysiluvun 4 pää- ja alalukujen rakenteet tämän laadullisen sisällönanalyysin pohjalta syntyneen luokituksen mukaan. Valikoin luokista niihin kohdistamani analyysin perusteella tietoa, jonka avulla teen aineistoa koskevat päätelmät ja vastaan tutkimuskysymyksiin. Työvaihetta kutsutaan aineiston *abstrahoinniksi* eli teoreettisen käsitteistön luomiseksi. (Tuomi & Sarajärvi mts. 93–94). Luomiani käsitteitä hyödyntämällä tuotan kuvauksen tutkimuksen kohteesta, eli äidinkielen ja kirjallisuuden opettajien meemien käytöstä. Esittelen tutkimustulokset luvussa 5 ja niiden pohjalta tekemäni johtopäätökset sekä ehdotukset jatkotutkimusten aiheille luvussa 6. (laadullisen tutkimuksen tuloksista ja pohdinnasta ks. Tuomi & Sarajärvi 2018: 135–136).

Tutkimuksen analyysiosassa (luku 4) havainnollistan aineistohavaintoja ottamalla analyysien yhteyteen esimerkkejä opettajien avoimista vastauksista. Olen numeroinut kunkin aineistoesimerkin juoksevilla numerolla ja lisännyt vastaajan koodin suluissa esimerkin loppuun (koodeista ks. luku 2.4). Vastausten kirjoitusasu on alkuperäinen, ellei toisin ilmoiteta – en ole esimerkiksi lisännyt lopetusmerkkejä virkkeisiin, joista sellaiset puuttuvat, tai muokannut vastauksia muutenkaan yleiskielen suositusten mukaisiksi. Linjanani on ollut esittää vastaukset mahdollisimman autenttisina, jotta niiden pohjalta tekemäni havainnot eivät vääristyisi (ks. TENK 2012: 8–9). Olen tehnyt aineistolai-

nauksiin joitakin harvoja, hakasulkeisiin merkittyjä lisäyksiä alkuperäisen vastauksen selventämiseksi. Muutamista vastauksista olen poistanut ylimääräiset välilyönnit sanojen väliltä, mutta tätä muutosta en ole merkinnyt erikseen. Osa vastauksista käsittelee useita sisällönanalyyssissa esille tulevia aihepiirejä: olen pilkkonut tällaiset vastaukset kategorioiden mukaisiin osiin ja osoittanut tekstin poistamisen vastauksista yhdysmerkeillä (--).

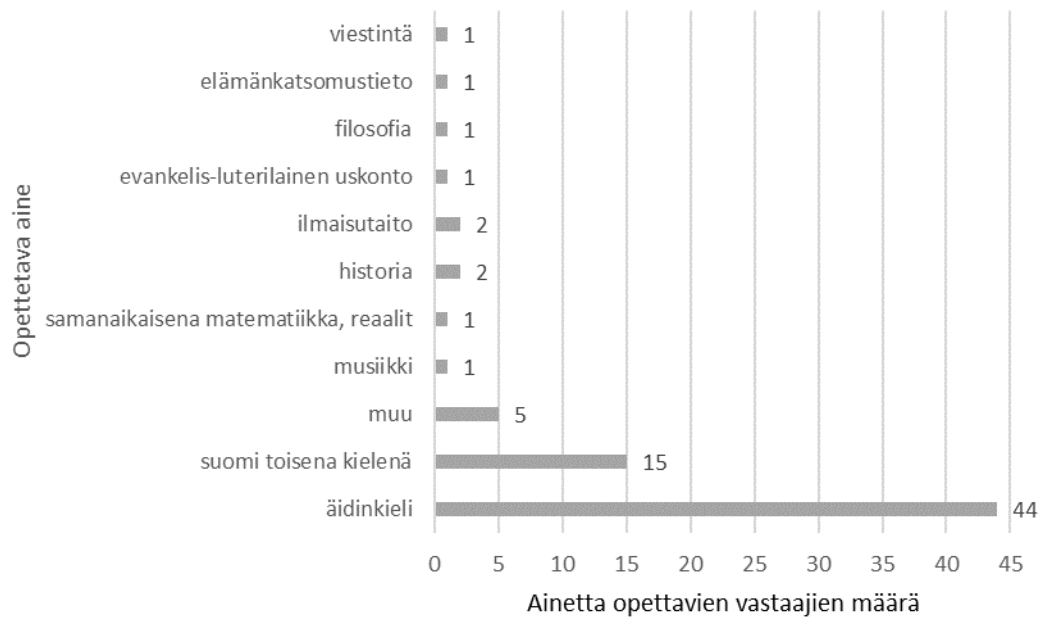
2.4 Vastaajajoukon profiili

Seuraavaksi tarkastelen vastaajajoukon profiilia ryhmittelemällä opettajat kyselylomakkeella kerättyjen taustatietojen mukaan. (ks. Tuomi & Sarajärvi 2017: 92–93). Kyselyyn vastasi yhteensä 45 henkilöä, jotka kaikki toimivat ilmoituksensa perusteella äidinkielen ja kirjallisuuden tai suomen kielen opetustehtävissä. Vastaajilta ei tiedusteltu heidän koulutustaustaansa, joten aineiston perusteella ei voida tietää, onko vastaajilla lainmukainen pedagoginen pätevyys. Kutsun tutkimukseni osallistujia kuitenkin opettajiksi, sillä antamiensa taustatietojen perusteella he opettavat työkseen. Suurin osa vastaajista, 24 henkilöä, työskentelee opettajana peruskoulun luokilla 7–9 (ks. kuvio 1). Näistä yläkoulun opettajista yksi opettaa myös peruskoulun 10. luokkaa, ja yksi toimii opettajana ammattikoulussa. Yksi vastaaja kertoi toimivansa opettajana peruskoulun kaikilla luokilla 1–9. Lukiossa ilmoitti opettavansa 19 vastaajaa, joista yksi työskentelee lisäksi yläkoulussa. Vastaajissa oli taustatietokysymysten valossa myös yksi aikuisopetuksen opettaja ja yksi kesäyliopiston opettaja, jotka edustavat kuviossa kouluastetta ”muu”. Yksi lukiossa työskentelevä vastaaja rastitti myös kohdan ”muu kouluaste”, mutta hän vastasi avoimeen kenttään yhdellä kirjaimella, josta ei voi päätellä, mitä kouluastetta hän on tarkoittanut. Näin ollen jätin tämän kouluasteen huomiotta ja koodaamatta. Kukaan vastaajista ei opeta pelkästään peruskoulun luokilla 1–6 tai kansanopistossa. Vastaajien opettamat kouluasteet käyvät ilmi kuvioista 1.

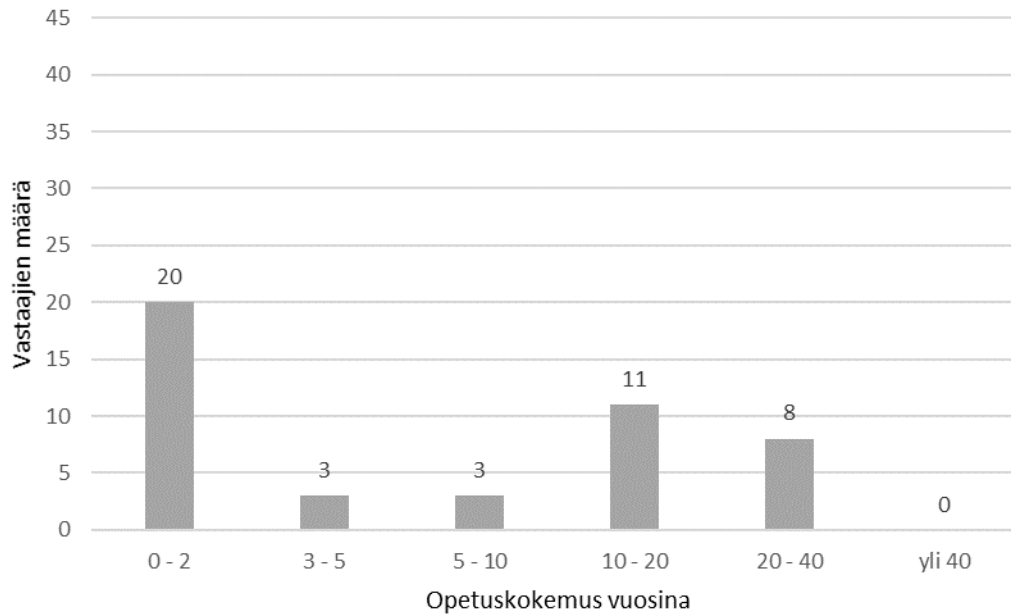
Kuvio 1: Kouluasteet, joilla vastaajat (N=45) ovat ilmoittaneet työskentelevänsä.

Lähes kaikki vastaajat (44) opettavat äidinkieltä ja kirjallisuutta, ja heistä 15 opettaa lisäksi suomea toisena kielenä. Vastaajissa oli myös yksi opettaja, joka ei opeta äidinkieltä ja kirjallisuutta vaan ainoastaan suomea toisena kielenä. Viisi opettajaa ilmoitti opettavansa jotain muutakin ainetta: ”Samanaikaisena matematiikkaa ja reaaleja” eli reaaliaineita opettaa yksi vastaaja, samoin musiikkia, historiaa, filosofiaa, elämäntutkimustietoa ja viestintää ilmoitti kutakin opettavansa yksi vastaaja. Ilmaisutaidon ja evankelis-luterilaisen uskonnon ilmoitti opettaviksi aineikseen kaksi opettajaa. Useampaa ainetta opettavia työskentelee vastausten perusteella sekä peruskoulussa että lukiossa. Olen merkinnyt kuvioon 2 opettajien opettamat aineet ja eritellyt muut aineet vaihtoehtoon ”muu” yläpuolelle. Vastaajien opettamat aineet on eritelty kuviossa 2.

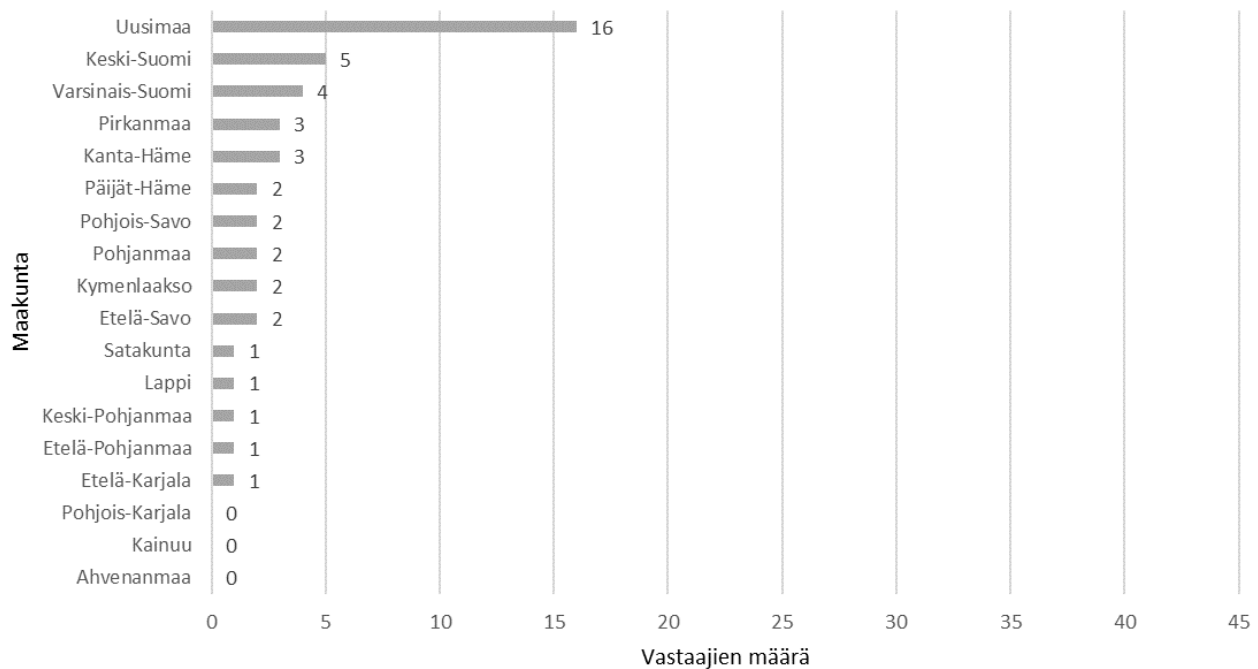
Kuvio 2: Vastaajien (N=45) opettamat aineet.

Enemmistö kyselyyn vastanneista on vasta opettajanuransa alussa: 20 vastaajaa ilmoitti työskennelleensä opettajana 0–2 vuotta. On tärkeää huomioida, että lomakkeessa ilmoitettu opetusvuosien määrä ei kerro vastaajien aiemmista tutkinnoista, muista ammateista tai iästä mitään. Myös pitkän opetusuran tehneitä on vastaajissa runsaasti: heistä 11 on ilmoittanut opettaneensa 10–20 vuotta, ja 20–40 vuotta opettaneita oli 8. Loput vastaajat ovat vastaushetkeen mennessä tehneet keskipitkän uran, sillä kolme vastaajaa kertoi työskennelleensä opettajina 3–5 vuotta ja toiset kolme 5–10 vuotta. Kyselylomakkeessa oli mahdollista merkitä opetusuran pituudeksi myös yli 40 vuotta, mutta yksikään vastaaja ei ilmoittanut tehneensä opetustyötä näin pitkään. Lomakkeella ei määritelty, mitä ”opettajana työskentelyllä” tarkoitetaan, joten vastaajat ovat saaneet tulkita tämän itse. Niinpä vastaajien opetusurat saattavat sisältää muitakin kuin kyselylomakkeessa mainittuja opetustehtäviä. Vastaajien opetusurien kestot näkyvät kuviosta 3.

Kuvio 3: Vastaajien (N=45) ilmoittama opetuskokemus vuosina.

Kyselyssä tiedusteltiin myös maakuntaa tai maakuntia, jo(i)ssa vastaajat työskentelevät. Vastaajien jakauma tästä näkökulmasta käy ilmi kuviosta 4. Antamiensa taustatietojen perusteella vastaajat työskentelevät opetustehtävissä eri puolilla Suomea. Kuten kuviosta voi havaita, enemmistö vastaajista, 16 henkilöä, työskentelee Uudellamaalla. Toiseksi suurin ryhmä vastaajia, 4 henkilöä, kertoi työskentelevänsä Keski-Suomessa ja Varsinais-Suomessa, ja heistä yksi ilmoitti työskentelevänsä sekä Keski-Suomessa että Päijät-Hämeessä. Pirkanmaalla sekä Kanta-Hämeessä työskenteleviä opettajia vastasi kyselyyn 3; Etelä-Savon, Kymenlaakson, Pohjanmaan ja Pohjois-Savon olivat ilmoittaneet työskentelymaakunnakseen kaksi opettajaa. Muita maakuntia, eli Etelä-Karjalaa, Etelä-Pohjanmaata, Keski-Pohjanmaata, Lappia, Päijät-Hämettä ja Satakuntaa edusti kutakin kyselyssä yksi vastaaja. Yksikään kyselyyn vastanneista ei työskentele Ahvenanmaalla, Kainuussa tai Pohjois-Karjalassa.

Kuvio 4: Vastaajien (N=45) työpaikkojen jakautuminen maakunnittain.

Tallensin kyselylomakkeella kerätyt opettajien taustatiedot ja avoimet vastaukset Excel-taulukkoon, johon koodasin vastaajat. Tutkimuksessa viitataan yksittäisiin vastaajiin ja heidän antamiinsa avoimiin vastauksiin näillä koodeilla. Avoimista vastauksista poimimissani esimerkkivastauksissa, joita käytän tämän alaluvun lopussa ja luvussa 4 havainnollistamaan opettajien vastauksia, olen merkinnyt vastaajan koodin sulkuihin vastauksen jälkeen. Koodi koostuu juoksevasta numerosta sekä kouluasteesta, jolla vastaaja on kyselylomakkeella ilmoittanut työskentelevänsä. Tutkimuksen lopussa on liitteenä taulukko (liite 2), johon olen merkinnyt vastaajien koodit, heidän mahdollisesti ilmoittamansa muut kouluasteet ja opetuskokemuksen vuosina. Liitteen taulukosta näkyy lisäksi se, opettavatko vastaajat äidinkieltä ja kirjallisuutta, suomea toisena kielenä vai molempia, ja ovatko he kertoneet käyttäneensä meemejä opetuksessaan.

Eskola & Suoranta (1998) toteavat, että täysin kattavan koodiston laatiminen ei ole järkevää, vaan tutkijan on valittava, minkä tietojen koodaaminen riittää – niinpä en ole laatinut erikseen koodia kaikille vastaajien ilmoittamille kouluasteille, vaan olen käyttänyt koodeja P, L ja M viittaamaan peruskouluun, lukioon ja muihin kouluasteisiin. Vastaajien koodissa juoksevan numeron jälkeinen kirjain P merkitsee peruskoulun luokkia 7–9 ja L puolestaan lukiota. Yhdistelmä PL tarkoittaa, että vastaaja työskentelee ilmoituksensa mukaan sekä peruskoulussa että lukiossa. Jos kirjainyhdistelmän perään on liitetty +-merkki, vastaaja on ilmoittanut lisäksi jonkun muun kouluasteen. Niinpä esimerkiksi vastaajan 8P+ koodista on luettavissa, että vastaaja on kahdeksas kyselyyn vastannut henkilö,

hän opettaa peruskoulun luokilla 7–9 ja lisäksi jollain muulla kouluasteella – myös peruskoulun 6. luokalla, kuten liitteen 2 taulukosta selviää. Jos juoksevan numeron perässä on kirjain M, se tarkoittaa, että vastaaja on ilmoittanut työskentelevänsä muulla kouluasteella kuin peruskoulussa tai lukiossa. Vastaaja, jonka koodi on 35M, on siis juoksevalta numeroltaan tutkimuksen 35. vastaaja ja hän opettaa muulla kouluasteella. Liitteen 2 taulukosta näkyy, että vastaajan ilmoittama kouluaste on kesäyliopisto.

Kyselylomakkeella ei tiedusteltu vastaajien suoria tunnistetietoja, kuten nimeä, sukupuolta tai työpaikan eli oppilaitoksen nimeä, joten tällaisten tietojen osalta vastaajien henkilöllisyyden salassa pysyminen oli taattu. Lomakkeella kysyttiin myös vapaaehtoisena kysymyksenä paikkakuntaa tai paikkakuntia, jo(i)lla vastaajat työskentelevät, mutta vastaajien anonymiteetin turvaamiseksi en esittele tähän kysymykseen saatuja vastauksia. Vastaajia pyydettiin ilmoittamaan opetuskokemuksensa vuosina, mutta kuten aiemmin totesin, tiedosta ei voi päätellä vastaajan tarkkaa ikää.

Rannan ja Kuula-Luumin (2017: 361) mukaan aineiston sisältämiä tietoja voi anonymisoida joko muuttamalla, poistamalla tai kategorisoimalla niitä. Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt anonymisointikeinona vastaajien taustatietojen kategorisoimista toisistaan erillisiin luokkiin. En ilmoita tutkimuksessa rinnakkain vastaajien koodia ja työmaakuntaa enkä myöskään yhdistä taustatiedoissa mainittuja muita oppiaineita yksittäisiin vastaajiin, koska harvinaiset oppiaineyhdistelmät voisivat yhdessä työpaikan maantieteellisen sijainnin kanssa paljastaa joidenkin vastaajien henkilöllisyyden. Liitteen 2 taulukossa olen ilmoittanut vain sen, mikäli vastaaja opettaa äidinkielen ja kirjallisuuden ja/tai suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppiaineen lisäksi jotain muuta, tarkemmin nimeämätöntä ainetta.

Lomakkeen lopussa vastaajilla oli mahdollisuus kommentoida kyselyä tai antaa siitä palautetta. Tutkittavan aiheen tarpeellisuutta tai kiinnostavuutta kommentoi muutama vastaaja. Lukiossa opettava vastaaja 3 koki, että tutkimus pureutuu tarpeettomiin yksityiskohtiin äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa:

1. Hassua, että tutkitaan oppisisältöä värittävää hauskaa anekdoottia, vaikka aineessamme on niin paljon todellista opetussisältöä. En usko että opettajat jaksavat panostaa meemeihin opetuksessaan, kun sisällöt pursuavat ja aika on kortilla. Hauskaa jos joku jaksaa näpertää. (3L)

Kolme kyselyyn vastannutta totesi, että tutkimuksen aihe on ”mielenkiintoinen” tai ”hyvä” sen kummemmin perustelematta näkemystään. Toinen lukion opettaja 21 kertoo saaneensa kyselystä inspiraatiota opetukseensa:

2. Nyt saatan tarttuakin meemeihin, kun tämä kysely nosti ne äidinkielen yhteydessä esiin ja meillä on Äi9-kurssi meneillään, jossa käsitellään mm. huumorin keinoja. (21L)

Aineiston analysoinnissa esiin tulevat tutkimustulokset eivät ole tilastollisesti yleistettäviä, sillä opettajien määrä on pieni ja vastaajajoukko on vinoutunut usealla tapaa (laadullisen tutkimuksen yleistettävyydestä ks. Tuomi & Sarajärvi 2018: 73). Ensinnäkin suurin osa kyselyyn vastanneista opettaa joko peruskoulun yläkoulun luokilla tai lukiossa, eli muiden kouluasteiden opettajien edustus on aineistossa vähäinen. Toisekseen vastaajien joukossa on eniten opettajanuransa alussa olevia henkilöitä sekä opetustyön konkareita, mutta keskipitkän uran tehneitä vain vähän. Kolmanneksi vastaajajoukon maantieteellinen hajonta on painottunut eteläiseen Suomeen, joten vastaajat eivät edusta tasapuolisesti maan kaikkia opettajia. Lisäksi on todennäköistä, että kyselyyn ovat vastanneet sellaiset henkilöt, joissa meemit herättävät jonkinlaisia tunteita, eli kysely ei ole tavoittanut meemeihin täysin neutraalisti suhtautuvia opettajia tai sellaisia, joille meemit ovat aivan uusi asia. Opettajat ovat vastanneet kyselyyn Facebook-ryhmässä julkaistun linkin kautta, minkä vuoksi voidaan olettaa, että he käyttävät sosiaalista mediaa muutenkin ja sen myötä saattavat hyvinkin kohdata meemejä (Valli & Perkkilä 2018: 105). Jos kysely olisi toteutettu esimerkiksi paperisena ja jaettu opettajille koulujen kautta, tulokset olisivat voineet olla huomattavasti erilaiset. Aineiston perusteella voidaan kuitenkin tarkastella sitä, miten ja millaisia meemejä nämä kyselyyn vastanneet opettajat kertovat käyttävänsä ja mikä heitä motivoi siihen.

3 MEEMIT TUTKIMUSKOHTENA

Meemitutkimuksen skaala kasvaa jatkuvasti, kun yhä useampi internetsisältöjen tutkija on alkanut suunnata huomionsa meemeihin (Bauchage 2011: 43). Meemit ovat innoittaneet tutkijoita lukuisilla aloilla aina yhteiskunnallisesta tutkimuksesta kasvatustieteisiin (ks. esim. Blackmore 2000, Scardina 2017). Meemien tutkimista hankaloittaa kuitenkin niiden valtava ja alituisesti kasvava määrä sekä virallisten, tieteellisesti laadittujen meemikategorioiden puute. Tutkijat saattavat kerätä aineistonsa KnowYourMeme.com:n tai Meemi.info⁴ kaltaisilta epävirallisilta meemisivustoilta ja käyttää lähteenään niissä julkaistuja, yksityisten henkilöiden vapaasti kirjoittamia artikkeleita (ks. Börzsei 2013: 2–3). Tutkimus on lisäksi ikuista kilpajuoksua meemien julkaisutahtia vastaan. Vaikka tutkimuksen kohteeksi valikoitaisiin joukko mahdollisimman tuoreita ja ajankohtaisia meemejä, niiden tilalle syntyy uusia tutkimuksen toteutusaikana (meemien leviämisestä ks. Bauchage 2011). Niinpä on huomioitava, että tässäkin tutkimuksessa käsitellyt ja mainitut meemit ovat todennäköisesti tutkimuksen julkaisuhetkellä vanhentuneita, kun uudet meemit ovat syöneet niiden suosiota ja hidastaneet tai peräti katkaisseet niiden leviämisen.

Seuraavassa (luku 3.1) tarkastelen meemien sopivuutta äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen työvälineiksi. Sen jälkeen alaluvussa 3.2 esittelen tutkimuksia, jotka käsittelevät meemien tapaisten multimodaalisten tekstien merkitystä kielenopetuksessa. Alaluvussa 3.3 määrittelen tutkimukseni kannalta olennaisia käsitteitä ja tarkennan, mitä meemit oikeastaan ovat ja miten ne leviävät; luvussa 3.4 syvennyn erilaisiin meemien luokittelutapoihin sekä perustelen aineistonkeruussa ja analyysissä soveltamani meemiluokituksen.

3.1 Äidinkielen opetuksen näkökulma meemitutkimuksessa

Multimodaalisuus ja monilukutaito ovat äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen merkittävimpiä sisältöjä. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa (POPS 2014: 104, 160, 287) vuosiluokkien 1–9 äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen kerrotaan perustuvan ”laajaan tekstikäsitteeseen”. Myös lu-

⁴ Know Your Meme (www.knowyourmeme.com) on vuonna 2008 perustettu sivusto, joka oman esittelytekstinsä mukaan tutkii ja dokumentoi internetmeemejä sekä viraali-ilmiöitä. Sivulla rekisteröityneet käyttäjät voivat ehdottaa löytämiään meemejä tai viraali-ilmiöitä muiden käyttäjien, editorien ja moderaattoreiden tutkittavaksi. Tutkinnan perusteella kustakin meemistä kootaan artikkeli, joka esittelee meemin idean, synnyn ja kehityshistorian. Sivun ylläpitäjät julkaisevat myös Meme Insider -lehteä, joka on vapaasti luettavissa osoitteessa <https://memeinsider.com/releases>. Suomenkielisistä meemeistä esittelevistä sivuista merkittävin lienee Meemi.info (<https://meemi.info/w/Etusivu>), jossa käyttäjät voivat kirjoittaa tai muokata toisten laatimia meemiartikkeleita. Meemi.info sisältö on humoristista ja kielenkäyttö vapaamuotoista, minkä vuoksi artikkelit saattavat sisältää esimerkiksi kiroilua.

kion opetussuunnitelman perusteissa (LOPS 2019: 66) laaja tekstikäsitys nimetään äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen perustaksi. Suunnitelman mukaan laajassa tekstikäsitelyssä tekstit nähdään monimuotoisina: siinä tekstit ovat ”esimerkiksi kirjoitettuja, puhuttuja, visuaalisia, audiovisuaalisia tai näiden ilmaisumuotojen yhdistelmiä” (LOPS 2019 mp.). Edelliseen lukion opetussuunnitelmaan, joka oli joitakin kuukausia voimassa vielä tämän tutkimuksen kirjoitushetkellä, on myöskin kirjattu monilukutaidon ja medioiden aihekokonaisuus, jossa monilukutaito määritellään taidoksi ”tulkita, tuottaa ja arvottaa tekstejä eri muodoissa ja konteksteissa”, ja tekstit luokiteltiin ”sanallisten, kuvallisten, auditiivisten, numeeristen tai kinesteettisten symbolijärjestelmien tai niiden yhdistelmien muodostamiksi kokonaisuuksiksi”. (LOPS 2015: 38). Monilukutaitoa tai laajaa tekstikäsitystä ei ole jätetty pois myöskään suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärästä: niin perusopetuksen opetussuunnitelman kuin lukion opetussuunnitelman perusteissakin oppiaineen tehtäväksi on määritelty monilukutaidon syventäminen ja tavoitteiksi monimuotoisten tekstien ymmärtäminen ja tuottaminen (POPS 2014: 185–188, LOPS 2019: 106–108).

Opetussuunnitelmiin kirjattujen monilukutaidon ja multimodaalisuuden määritelmien perusteella meemit voidaan laskea äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa tarkasteltaviksi multimodaaliksi tekstilajeiksi: muun muassa Karasma (2018: 222) on katsonut meemin äidinkielen opetuksessa tarvittavaksi käsitteeksi, joka opettajien olisi hyvä tuntea. Monilukutaitoa voidaan opettaa niin kutsutuilla interventtioiden tekniikoilla, joissa internetissä leviäviin teksteihin puututaan muokkaamalla niitä (Oja 2017: 119). Tällaisilla tehtävillä voi Ojan (mp.) mukaan opettaa kielen normeja, kehittää kielitietoisuutta sekä tarjota kontekstietoutta eli tietoa kielen variaatiosta. Oja (mts: 112) toteaa myös: ”Nykyisessä jälkimodernissa mediakulttuurissa intertekstuaalisuus ratkeilee liitoksistaan.” Hänen mukaansa aikakaudellemme tyypillistä on tekstien nopeatempoinen julkaiseminen, muokkaus ja kierrätys, joka hälventää faktan ja fiktion rajapintaa ja lisää täten vaatimuksia kriittiselle lukutaidolle (Oja 2017 mp.). Ojan kuvaus tekstien liikehdinnästä ja muovaamisesta on tyypillistä meemeille (ks. luku 3.3). Hänen näkemyksensä perusteella voidaankin todeta, että myös meemien tulkitseminen ja muokkaaminen olisi äidinkielen opetuksessa tarpeen. Kress ja van Leeuwen (2006: 14) taas korostavat kriittisen lukutaidon merkitystä erityisesti visuaalisten kuvien tarkastelussa, ja kuten luvussa 3.3 tuon tarkemmin esille, taito lukea kuvia ja ymmärtää kuvan ja tekstin välistä yhteyttä on meemien tulkinnassa tärkeä.

Opettajien pedagoginen tehtävä on saada oppijansa oppimaan uutta. Salmela-Aro (2018: 18) toteaa, että niin kutsuttu kouluinto eli innostus ja uppoutuminen koulunkäyntiin tai opiskeluun edesauttaa oppimista, vahvistaa oppimisen kokemuksia ja heijastuu koulumenestyksen lisäksi muillekin elämänalueille. Kouluintoon vaikuttaa suoraan oppijan motivaatio, joten opettajan kannattaa pyrkiä

vahvistamaan sitä. Viljaranta ja Tuominen (2018: 77, 82) esittävät, että kiinnostus oppiaineen asiiasältöihin kannustaa oppilasta työskentelemään oppiaineen parissa tehokkaammin ja sitkeämmin. Oppiainekohtainen motivaatio on yhteydessä yksilön koulumenestykseen sekä tulevaan opiskelu- ja työuraan. Myös Juuti ja Levonen (2018: 140) toteavat, että opiskeltavasta aiheesta kiinnostuminen lisää motivaatiota ja sitoutuneisuutta; kiinnostuneena aiheen oppii paremmin ja oppiminen tuntuu mielekkäältä. Oppilaiden kiinnostus hyödyttää myös opettajia, sillä innostuneiden ja oppimisesta nauttivien oppilaiden kanssa on mukava työskennellä (Onnismaa 2010: 51–52). Näin ollen äidinkielen ja kirjallisuuden opettajienkin on hyvä panostaa oppijoiden motivointiin ja opetuksen kiinnostavuuteen, missä meemit saattaisivat olla toimiva apuväline. Lerkkanen ja Pakarinen puolestaan (2018: 135) toteavat: ”Yksilölliset, kullekin oppilaalle merkitykselliset oppisisällöt sekä innostavat tehtävät, toiminnot ja materiaalit herättävät oppilaan kiinnostuksen ja edistävät kiinnittymistä opiskeluun.” Samoin Juuti ja Levonen (2018: 140–141) katsovat, että opettajalla on mahdollisuus vaikuttaa oppilaan kiinnostuksen viriämiseen: opettajan on herätettävä oppijoiden tilannekiinnostus ja pidettävä sitä yllä, jolloin se voi kehittyä henkilökohtaiseksi, pitkäkestoiseksi kiinnostukseksi. Heidän mukaansa tämä onnistuu muun muassa kytkemällä opetettava asia oppilaiden henkilökohtaiseen elämään, teettämällä ryhmätöitä ja opastamalla oppijoita itsenäiseen tiedonhankintaan ja -prosessointiin.

Elokuvien käyttöä kielenopetuksessa tarkastelleet Mustafa, Arriaga, Kim, Khor ja Pandian (2014: 244) ovat havainneet, että oppijakeskeisyys on kielenopetuksessa tärkeää. Perusopetuksen opetussuunnitelmassa (POPS 2014: 288) äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen keskeisiksi motivaatiotekijöiksi vuosiluokilla 7–9 nimetään ”opittavien asioiden merkityksellisyys oppilaille ja osallisuuden kokemukset.” Suunnitelmassa kehoitetaan ottamaan oppilaiden arjen tekstimaailma huomioon opetuksessa. Tähän tekstimaailmaan kuuluvat yhä vähenemässä määrin kirjat, sillä aika, jonka nuoret käyttivät ennen kirjojen lukemiseen, kuluu nyt internetin ja sosiaalisen median tekstien parissa (SVT 2017). Niinpä meemien ja niiden kaltaisten multimodaalisten tekstien käsittely äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa edellä esiteltyillä tavoilla vastaisi opetussuunnitelman tavoitteisiin sekä noudattaisi mainitsemiä tutkimusten tuloksia.

Humorististen kuha-meemien⁵ kieltä tutkinut Pilke (2016: 306) kysyy: ”-- olisiko vahvasti kulttuurikontekstiin sidotuilla meemeillä roolinsa myös opetuskontekstissa?” Voitaneen todeta, että ainakin meemien opetuskäyttöä tarkastelevilla tutkimuksilla ja niiden käytännön sovelluksilla on tilausta koulumaailmassa. Aineenopettajan vahva teoreettinen tietopohja ja kiinnostus opetettavaa ai-

⁵ Ks. liite 3.

nettaan kohtaan ovat työkaluja, joiden avulla opettaja voi suunnitella oppisisällöt oppilaille mielekkäiksi (Juuti & Levonen 2018: 144–145). Vuoden 2014 äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistuloksia arvioineet Harjunen ja Rautopuro (2015: 166) tarjoavat kehitysehdotuksia äidinkielen ja kirjallisuuden peruskouluopetukseen ja tätä silmällä pitäen myös opettajankoulutukseen. Heidän ensimmäinen ehdotuksensa on, että äidinkielen ja kirjallisuuden opiskelua sekä oppimateriaaleja pitäisi kehittää, jotta useammat oppilaat voisivat kokea aineen opiskelun mielekkääksi. Lisäksi Harjunen ja Rautopuro (mp.) katsovat, että ”opettajankoulutuksen on tarjottava tuleville opettajille valmiuksia -- verkossa tuotettujen (multimodaalisten) tekstien arviointiin. Opettajille on tarjottava aiheesta täydennyskoulutusta.”

Yläkoululaisten kokemuksia älylaitteilla lukemisesta tutkineet Grünthal & Sintonen, (2019: 77) toteavat, että ”[s]ähköiset materiaalit ja monimediaisuus ovat tulleet koulumaailmaan ja yhteiskuntaan jäädäkseen, ja ne muuttavat lukemista monin tavoin”. Meemit tekstilajina ovat tulleet osaksi myös äidinkielen ylioppilaskirjoituksia, minkä vuoksi niiden käsittely lukion äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa on perusteltua. Kevään 2016 äidinkielen esseekokeessa yksi kirjoitustehtävistä kuului: ”Internetissä kierrätetään erilaisia aineistoja, joita kutsutaan meemeiksi (engl. meme). Monet niistä elävät vain hetken, toiset säilyvät kauemmin. Pohdi meemejä ilmiönä.” (YLE Abitreenit 2016). Tämä oli ensimmäinen kerta, kun meemit mainittiin suomenkielisessä äidinkielen ylioppilaskokeessa, joten tehtävänanto saattoi tulla yllätyksenä kokelaille ja opettajille. Ylioppilastutkintolautakunnan ratkaisu ottaa meemit mukaan äidinkielen ylioppilaskokeeseen on voinut johtaa siihen, että vuoden 2016 ylioppilaskirjoitusten jälkeen ainakin osa lukion äidinkielen opettajista on orientoitunut käsittelemään meemejä opetuksessaan.

Syksyllä 2018 äidinkielen ylioppilaskoe muuttui digitaaliseksi. Muutoksen yhteydessä entisten tekstitaidon kokeen ja esseekokeen tilalle tulivat luku- ja kirjoitustaidon koe. (Oja 2018: 81). Muutos ei kuitenkaan ole poistanut vaatimusta tulkita tai analysoida multimodaalisia tekstejä ylioppilaskirjoituksissa, päinvastoin: Ojan (2017: 19) mukaan äidinkielen ylioppilaskokeen sähköistymisessä lukio-opettajia huolestuttivat jo etukäteen hallittavien tekstilajien määrän lisääntyminen sekä multimodaalisten tekstien analysointitaitojen opettaminen. Kirjoitustaidon kokeessa syksyllä 2019 yhtenä aihevaihtoehtona oli ”Osallistumisen tai itsensä ilmaisemisen uusia tapoja digiaikana”, johon olisi varmasti voinut vastata kirjoittamalla meemeistä, sillä ne ovat yksi itseilmaisun muoto (YLE Abitreenit 2019 A; Shifman 2011: 199). Täydet 60 pistettä kevään 2019 kirjoituskokeesta ansainneiden tekstien joukossa oli yksi kirjoitus, joka käsitteli meemien huumoria eri kulttuureissa ja alakulttuureissa (YLE Abitreenit 2019 B). Äidinkielen ylioppilasarvosana ei ole suinkaan yhdentekevä, sillä

se pisteytetään lähes kaikkien ammattikorkeakoulujen alojen todistusvalinnassa ja yliopistojen todistusvalinnassa aina (Opintopolku.fi B, ammattikorkeakouluun.fi). Siispä opettajat, joilla on valmiuksia ja halua ottaa meemit mukaan opetukseensa, voivat tarjota opiskelijoilleen eväitä ylioppilaskirjoituksissa menestymiseen ja sen myötä mieluisan jatkokoulutuspaikan saamiseen.

3.2 Meemit, kieli ja koulutus

Miksi meemejä siis tulisi käyttää kielenopetuksessa? Ensinnäkin meemit ja kieli liittyvät toisiinsa olennaisesti. Shifman (2014 A: 173–174) ehdottaa yhdeksi uudeksi meemien tutkimusnäkökulmaksi niiden kielen tutkimista, ja aiheeseen on tarttunutkin esimerkiksi Davison (2012). Shifmanin (mp.) mukaan meemien ilmaisuvoimalle erityistä on, että ne voivat välittää monimutkaisen sanoman yksinkertaisin kuvan ja kielen keinoin. Meemien kieli voi täydentää tai jopa korvata kielen tavanomaisia käyttötarkoituksia. Shifmanin (mp.) mielestä tulevaisuuden meemitutkimuksessa tulisi kiinnittää huomiota siihen, kuinka erilaiset ryhmät käyttävät meemejä niin sanottuna internetin kielenä. Hän pohtii myös, kuinka suuren maailmanlaajuisen, internetkäyttäjien hallitseman kielen meemit muodostavat ja millaista kulttuurista variaatiota siinä ilmenee. Meemien ainutlaatuiset kielipiirteet eivät koske vain kansainvälisiä meemejä: suomenkielisistä, kielellä leikittelevistä meemeistä tuttuja ovat muun muassa niin kutsutut *Koska X* -meemit sekä kuha-meemit⁶ (Wessman 2017).

Blackmore (2000: 146, 149–150) toteaa, että ihmiskunnan historiassa kulttuurista tietoa välittävät meemit ovat levinneet tehokkaasti puhutun ja tallennetun, siis kirjoitetun tai digitaalisesti taltioitun, kielen avulla. Moderneissa, sosiaalisen median ja internetin välityksellä leviävissä meemeissä kielellä on usein suuri merkitys huumorin luomisessa. Esimerkiksi suomenkielisissä kuha-meemeissä huumoria synnyttää kuha-sanakaksoismerkitys: se voi merkitä joko kalalaji kuhaa tai puhutun kielen sanaa kuha, 'kunhan' (Leppiniemi 2016: 43). Pajusen (2017: 81) mukaan Ylilauta-meemeissä⁷ käytetään tyypillisesti suoraan englannista käännettyä suomen kieltä. Meemien suomi voi olla lisäksi yleiskielen vastaista: se saattaa sisältää esimerkiksi väärin kirjoitettuja sanoja ja ilmauksia sekä yleiskielessä harvinaisia soinnillisia konsonantteja b, d ja g (Pajunen mts. 68, 71). Myös Niemi (2015) on huomannut soinnillisten konsonanttien käytön, englannin kielen suoran lainaamisen sekä uusien yhdyssanojen kehittämisen suomenkielisten meemien tyypillisiksi ominaisuuksiksi. Meemeille saattaa jopa kehittyä oma kielensä: Thibault ja Marino (2018: 482) ovat esimerkiksi tutkineet kansainvälisiä lolcats-kissameemejä, joiden *lolspeakiksi* kutsutulle kielelle on käännetty tunnettuja tekstejä ja josta on laadittu englanti-lolspeak -sanakirjakin. Kieli ei välttämättä aina ole este meemin leviämislle:

⁶ Ks. liite 3.

⁷ Ks. liite 3.

Shifmanin ja Thelwallin (2009: 2572–2574) havainto on, että kansainvälisesti menestyneitä meemejä käännetään yleisimmille kielille, joskin niihin saatetaan tehdä joitakin kulttuurisia muutoksia.

Multimodaalisista teksteistä on useiden tutkimusten perusteella hyötyä luku- ja kirjoitustaidon opetuksessa. Rättyä (2017: 106–108, 110) on päättellyt, että tehtävät, joissa oppilaat havainnollistavat kielen analysointiin tarvittavia käsitteitä esimerkiksi piirtämällä, auttavat opettajaa seuraamaan oppilaan ajatteluprosessia. Visualisointitehtävissä oppilaat prosessoivat kielitietoa uudella tavalla, mikä tekee sen opetuksesta mielekästä. Potter ja McDougall (2017: 20) taas katsovat, että kouluopetuksessa pitäisi suunnitella kunnianhimoisemmin sitä, miten oppilaat voisivat saada elämyksiä lukemaan ja kirjoittamaan oppimisesta. Heidän mukaansa multimodaalisen opetussisällön, kuten esimerkiksi liikkuva kuvaa tai musiikkia sisältävän materiaalin, tuottama kokemus on eläväinen ja täten motivoiva. Kressin ja van Leeuwenin (2006: 17, 34) näkemys on, että kouluissa ei opeteta tarpeeksi multimodaalisten tekstien tuottamista, mutta kouluopetuksessa tulee rikkoa kirjoittamisen ja visuaalisen esittämisen rajoja, mikäli tavoitteena on valmistaa oppilaita käyttämään tehokkaasti ja aktiivisesti multimodaalisia ja teknologisia ”esittämisen uusia resursseja”. Siispä kielenopetuksessa perinteisten tekstien rinnalle kaivataan moderneja, meemien kaltaisia tekstejä, joissa teksti ja visuaalisuus yhdistyvät.

Kielenoppimisessa voidaan katsoa tarvittavan myös hauskanpitoa. Opiskelijoiden aktiivisuus kielen oppitunneilla lisääntyy, kun opetus kytkeytyy kulttuuriseen toimintaan. (Mustafa ym. 2014: 233, 244). Sellaiseksi voidaan lukea internet- ja mediakulttuurit, joiden olennainen osa meemit ovat. Oja (2017: 25) uskoo, että opetusteknologian tarkoituksenmukainen käyttö opetuksessa on hyödyllistä: meemien kaltaisten sähköisesti leviävien materiaalien avulla voi esimerkiksi opettaa digitaalista kulttuuria ja sen ohella kulttuurista ja tekstuaalista ymmärrystä. Flores (2019) on kehittänyt tavan, jolla näytelmäkirjallisuuden klassikoiden opettaminen ja meemit voidaan yhdistää: siinä oppijat kirjoittavat tunnetun näytelmätekstin uudestaan pelkkiä Twitter-julkaisuja⁸ ja meemejä käyttäen, ja lopputuloksena on hauska, mieleenpainuva sovitus tunnetusta tekstistä. Kirjallisuuden opetuksessa voi auttaa, jos opetustuokion aiheeseen liittyvät meemit esitellään tunnin alussa, sillä siten oppijoiden kulttuurien ymmärrys vahvistuu ja he luovat oppimista tehostavia yhteyksiä meemien ja opiskeltavan aiheen välille (ks. Manggong 2019). Scardinan (2017: 15) mukaan meemien käyttö auttaa opettajaa tutustumaan opetettaviinsa, ja meemit toimivat opetustilanteessa erinomaisina keskustelun herättäjinä sekä huumorin ja yhteisöllisyyden ylläpitäjinä.

⁸ Twitter on keskustelualustaksi tarkoitettu sosiaalisen median palvelu, jossa käyttäjät pystyvät kirjoittamaan lyhyitä julkaisuja, jakamaan linkkejä, kuvioita ja videoita sekä lukemaan ja kommentoimaan toistensa kirjoituksia (<https://about.twitter.com/>).

Hongon ja Mustosen (2018: 129) mukaan kielenopetuksen ammattilaisen tulisi muokata pedagogisia ratkaisujaan sen mukaan, millaisia multimodaalisia kielenkäyttötapoja ja sosiaalisia verkostoja hänen oppilaillaan on. He tähdentävät, että funktionaalisen, osallistavan pedagogiikan kuuluu lähestyä kieltä makrotasolta, autenttisista tilanteista käsin. Sosiaalinen media on tuonut nuorten elämään uusia lukemisen tapoja, ja jo 2010-luvulla suomalaisnuoret ovat lukeneet enimmäkseen ”internetin viestinnällisiä tekstimuotoja” (Herkman & Vainikka 2012: 22). On siis todennäköistä, että nuoret sosiaalisen median käyttäjinä näkevät meemejä ja tuntevat ne paremmin kuin monet vanhemmat tekstilajit, ja tämä olisi syytä huomioida opetuksessa.

Meemien käsittelemät aihepiirit voivat olla kielenopetukselle hyödyllisiä. Wessman (2017) esimerkiksi toteaa, että poliittiset meemit pitäisi ottaa osaksi kouluopetusta, sillä niillä yritetään vaikuttaa internetissä nuoriin. Hän ehdottaa, että meemien käyttöä opetuksessa laajennettaisiin opetusvälineistä opetussisältöihin. Wessmanin mukaan nuoret eivät välttämättä kykene tulkitsemaan meemejä, vaikka ne ovat kiinteä osa heidän arkeaan, joten kouluopetuksen tulisi antaa tulkintavälineitä heille. Myös Kress ja van Leeuwen (2006: 177) ovat sitä mieltä, että multimodaalisten tekstien tulkitseminen vaatii erityisiä taitoja, sillä ei ole aina selvää, pitäisikö niiden osia (esimerkiksi kuvaa, tekstiä, ääntä ja liikettä) tarkastella yhdessä vai erikseen ja tulisiko tekstin merkitys nähdä osiensa summana vai vaikutuksena toisiinsa. Scardina (2017: 13) uskoo, että meemien avulla oppijat voivat kehittää kriittistä ajatteluaan ja tuoda ilmi tietämystään opetettavasta aiheesta; opettajien työssä meemit taas ovat hänen mielestään loistava väline käsitteiden selittämiseen.

3.3 Meemit ilmiönä

Meemit ovat kiehtova ilmiö, ja jotkut tutkijat käyvät kiihkeää keskustelua jopa siitä, onko meemejä ylipäänsä olemassa (Bauckhage 2011: 42). Jotta meemejä voisi ymmärtää, on syvennyttävä niiden tekstilajipiirteisiin sekä elinkaareen. Avaan ensin tutkimukseni kannalta tärkeitä käsitteitä, jotka liittyvät meemeihin ja johdannossa mainitsemini multimodaalisiin teksteihin. Lisäksi kokoan meemien määritelmiä eri tutkijoilta ja esittelen meemien omintakeista syntytapaa ja leviämistä.

3.3.1 Multimodaalisuus ja sosiaalinen media

Multimodaalisuus merkitsee tekstuaalista monimuotoisuutta, jossa merkityksiä tuotetaan esimerkiksi yhdistelemällä kuvaa ja tekstiä. Sen etuna on pelkän tekstin, kuvan tai eleiden kaltaisten semioottisten käytänteiden rajoitusten ylittäminen ja ilmaisukeinojen yhdistäminen. (ks. Kress & van Leeuwen 2006: 20, 31). *Monilukutaidolla* puolestaan tarkoitetaan erilaisten ”merkitysjärjestelmien ja -element-

tien sekä sosiaalisten järjestysten tulkintaa, purkamista ja rakentamista eri tavoin ja erilaisissa konteksteissa”, eli monilukutaitoon sisältyy taito tarkastella ja tuottaa multimodaalisia tekstejä (Kupiainen ym. 2015: 18, 22). Karasma (2018: 227) määrittelee monilukutaidon taidoksi ”hankkia, yhdistää, muokata, tuottaa, esittää ja arvioida tietoa eri muodoissa, ympäristöissä ja tilanteissa erilaisten välineiden avulla”. Monilukutaito ja laaja-alainen tekstikäsitys kulkevat käsi kädessä, sillä jälkimmäisessä teksti käsitetään tiedoksi, joka voi olla esimerkiksi sanallista, kuvallista, auditiivista eli ääneen perustuva, kinesteettistä eli tunteisiin ja liikkeeseen pohjaavaa, numeerista tai näitä elementtejä yhdistävää (Karasma mp.).

Milnerin (2012: 79) mukaan meemeissä yhdistyvät vaihtelevasti kuva, teksti, video ja ääni, joiden avulla luodaan uusia monimuotoisia rakennelmia – niissä siis eri medioiden muodot kietoutuvat toisiinsa. Myös Grundlingh (2017) kutsuu meemejä multimodaalisiksi rakennelmiksi, joiden tulkitsemiseen voidaan käyttää semiotiikan teoriaa. Wessman (2017) taas olettaa, että verkkoyhteisön käyttäjät pystyvät tulkitsemaan meemejä, sillä heille kehittyy erityinen meemien lukemiseen tarvittava monilukutaito; Samaa mieltä on Vainikka (2016: 65–66), jonka mukaan meemien sisältämät merkitykset ovat selviä vain tietynlaista verkkokulttuuria ymmärtäville käyttäjille. Hän ehdottaa, että meemien tulkinnassa tulisi keskittyä meemin tunnerekisteriin, kontekstiin, tavoitteisiin, muotoon ja rakennusaineisiin (mts. 66). Täten meemejä voidaan nimittää multimodaaliseksi tekstilajiksi, joiden tarkasteluun ja tulkintaan tarvitaan monilukutaitoa.

Tämän tutkimuksen painopiste on internetissä ja sosiaalisessa mediassa leviävissä meemeissä. Thibaultin ja Marinon (2018: 474) mukaan alkuperäinen internetverkko sekä sosiaalinen verkko voidaan erottaa toisistaan, sillä ensimmäiselle ominaista on käyttäjien anonymiteetti ja toiminnan vapaus. Jälkimmäinen puolestaan muodostaa heidän luokittelussaan oman ympäristönsä, koska siinä käyttäjät pyrkivät jäljittelemään todellista elämää ja suuryrityksillä on huomattavasti valtaa. Mills (2012: 162) määrittelee *sosiaalisen median* internetin ja verkkopohjaisten teknologioiden muodostamiksi alustoiksi, joille yksilöt, ryhmät sekä organisaatiot tuottavat käyttäjälähtöistä sisältöä ja jotka rohkaisevat käyttäjiään sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Mills (mp.) toteaa, että sosiaalinen media on nykyisin yhtä vaikuttava ellei jopa vaikuttavampi tiedonsiirron ja kommunikoinnin väline kuin perinteinen media. Suomisen (2013 A: 11, 15) mukaan sosiaalinen media on yleiskäsite verkkopalveluille, joiden käyttäjät ”jakavat sisältöä tai ovat vuorovaikutuksessa keskenään.” Koska sosiaalinen media kuuluu arkeemme yhä olennaisemmin, Suomisen mielestä voimme sanoa elävämme sosiaalisen median aikakaudella. Sosiaalisen median käsite vakiintui 2000-luvulla, kun sekä Suomessa että maailmalla keskusteltiin internetyhteisöjen synkistä puolista. Termin vakiintuminen oli merkittävä käännekohta internet-tutkimukselle. (Saarikoski 2013: 155).

3.3.2 Meemin määritelmä

Seuraavassa palataan vielä tarkemmin meemin määrittelyyn. Sanan *meemi* (engl. meme) kehitti eläintieteilijä Richard Dawkinsin vuonna 1976 ilmestyneessä teoksessaan *A Selfish Gene* (Dawkins 1976: 249). Hän nimittää meemeiksi yksiköitä, jotka siirtyvät kulttuurissa ihmiseltä toiselle jäljittelyn kautta – näitä ovat esimerkiksi ideat, iskulauseet, sävelmät, pukeutumismuoti tai tapa rakentaa tietty esine. Dawkinsin (mts. 253) mukaan meemeille tunnusomaista on myös niiden muuttuminen ja sekoittuminen siirtymisprosessissa. Blackmore (2000: 27) kuvailee inhimillisessä imitoinnissa siirtyvää tietoa seuraavasti: ”Kun ihminen imitoi jotakuta, jotain siirtyy samalla henkilöltä toiselle. Tämä ’jotain’ voidaan sen jälkeen siirtää eteenpäin yhä uudelleen, niin että se lopulta alkaa elää omaa elämäänsä.” Tätä ”jotakin” tulee Blackmoren mukaan kutsua *meemiksi*. Hänen (mts. 53–58) mukaansa esimerkiksi keksinnöt ovat meemejä, sillä ne ovat muokkaamisen ja leviämisen myötä kehittyneet maailmaa multistaneiksi innovaatioiksi. Shifman (2014 A: 18) taas toteaa, että meemejä voidaan käsitellä kulttuurisena tietona, joka siirtyy aluksi henkilöltä toiselle mutta laajenee asteittain sosiaalisiksi ilmiöksi. Sanalla meemi voidaan siis ajatella olevan kaksi merkitystä, kuten Kielitoimiston sanakirjakin (2020) esittää: sen mukaan meemi viittaa joko kulttuurissa leviäviin piirteisiin tai sosiaalisessa mediassa leviäviin, useimmiten kuvaa ja tekstiä yhdistäviin humoristisiin viesteihin.

Dawkins ja Blackmore kollegoineen ovat tuoneet meemin käsitteen yhteiskuntatieteelliseen ja evoluutio- sekä kulttuuribiologiseen tutkimukseen, jonka jälkeen useat tieteenalat ovat tarttuneet meemi-ilmiöön. Meemejä on tutkittu muun muassa kasvatustieteiden, psykologian ja folkloristiikan näkökulmista (ks. esim. Wessman 2017, Heimo 2013). Esimerkiksi Shifmanin (2014 A: 14, 18) mukaan meemejä voidaan tarkastella postmodernina kansanperinteenä, sillä internetin perustavanlaatuiset ominaisuudet kiteytyvät parhaiten meemeissä. Internetin ja median tutkimuksessa meemejä ei voida enää sivuuttaa, kuten esimerkiksi Chenin (2012), Nueangjamnongin ym. (2015), Saarikosken (2016), Shifmanin (2011 & 2014 A & B) ja Millsin (2012) tutkimukset osoittavat. Myös meemien pedagogisia mahdollisuuksia on alettu kartoittaa yhä enemmän (ks. esim. Carter & Arroyo 2011, Flores 2019, Manggong 2019). Suomalainen meemitutkimus täydentyy jatkuvasti, ja aiheesta ammenetaan innokkaasti opinnäytetöitä. Henna Larsson (2018) on esimerkiksi tutkinut suomalaisia creeppypastoja eli kauhumeemejä etsien niistä kansanperinneviittauksia, ihmesaduille ominaisia piirteitä sekä tarkastellen niiden yksikön toisessa persoonassa esitettyä kerrontaa. Tiina Leppiniemi (2016) on tutkinut mediakulttuurin pro gradussaan suomenkielisiä meemejä parodian näkökulmasta, ja Sanna Närän (2019) nykykulttuurin tutkimuksen pro gradu käsittelee armeijameemien ja sotilashuumorin vaikutusta verkon kautta tapahtuvaan ryhmäytymiseen.

Internetin synty vaikutti ratkaisevasti meemien leviämiseen (Blackmore mts. 292–293). Karasman (2018: 222) ja Suomisen (2011 C: 225) mukaan meemit ovatkin yleisnimitys internetilmiöille. Varhaiset meemit levisivät aluksi sähköpostiviesteissä ja keskusteluketjuissa. Nykyisin niitä levitetään myös blogeissa, foorumeilla, pikaviestipalveluissa ja sosiaalisen median sivuilla (Saarikoski 2016, Bauckhage 2011: 42). Meemit eivät leviä vain sattuman sanelemina, vaan niiden suosiolle on syynsä. Davisonin (2012: 122) määritelmässä meemi tulkitaan humoristiseksi kulttuurin osaksi, joka leviää verkon välityksellä ja kerää siten vaikutusvaltaa. Milner (2012: 10–11) toteaa lisäksi, että meemit ovat internetissä leviäviä, multimodaalisia teoksia, jotka koostuvat usein kuvasta ja tekstistä ja joiden avulla voidaan välittää humoristisia viestejä, tehdä huomioita tai argumentoida. Meemien tarkoitus on tuottaa internetviestinnässä uutta sisältöä, jonka levittämiseen ja monimutkaistamiseen käyttäjät voivat osallistua (Carter & Arroyo 2011: 296). Grundlingh (2017: 149) puolestaan näkee meemit puheakteina, joiden avulla internetin käyttäjät viestivät toisilleen. Hänen mukaansa onnistunut meemiviestintä sisältää *resurssivalinnan* (the choice of resource) sekä *sosiaalisen kontekstin*, jonka kautta meemi tulkitaan. Jokaisella meemillä on *merkityspotentiaali* ja *mallilukija* (meaning potential, model reader), ja meemiviestinnän onnistuminen riippuu siitä, ymmärtääkö vastaanottaja, miksi tietty meemi on valittu tietyn viestin välittämiseen (Grundlingh mts. 150). Joissakin tapauksissa meemit saattavat antaa lukijalle vihjeitä olemuksestaan. Shifman (2014 B: 343–344) nimeää *hypermerkitsevyyden* (hypersignification) kuvapohjaisille meemeille tunnusomaiseksi ominaisuudeksi: siinä meemit tekevät oman syntyprosessinsa läpinäkyväksi. Meemit voivat siis eksplisiittisesti ilmaista olevansa meemejä, ja Shifman (2011: 190) nimittää tällaisia meemejä *metameemeiksi*. Meemit voivat myös metakomentoida toisiaan esimerkiksi tekemällä tietyn meemin esittämästä parodiasta parodiaa (Saarikoski 2016).

Meemien multimodaalisuus ja monipuolisuus synnyttävät määrittelyn ongelman: meemeille on vaikea kehittää yksiselitteistä määritelmää. Dawkins (1976: 253) itseään ei kyennyt rajaamaan meemin määritelmää aukottomasti. Hän on muun muassa pohtinut, milloin joukko meemiksi laskettavia asioita muuttuu yksittäiseksi meemiksi. Vaikka meemejä tutkitaan nykyään ennen kaikkea internetilmiöinä, tulkinnat meemien määritelmästä vaihtelevat. Milner (2012: 287) erottaa toisistaan *viraalin* (engl. viral) ja meemin käsitteet. Hänen mukaansa viraaleiksi voidaan kutsua yhtä lailla internetissä tuotettuja ja käyttäjältä toiselle leviäviä sisältöjä, mutta toisin kuin meemit, ne säilyvät muuttumattomina. Myös Mills (2012: 163) käyttää viraalin käsitettä puhuessaan yksilöiden ja yhteisöjen välillä leviävästä asiasta, kuten vitsistä, kuvasta tai videosta, joka leviää huomattavalla nopeudella, mutta hänenkään määritelmässään muokkaaminen ei liity viraali-ilmiöihin. Aikaisemmin Shif-

man (2011: 190) on erotellut samoin perustein viraalivideot ja videomeemit: viraalivideo voi saavuttaa suuren suosion, mutta sitä ei juurikaan muokata. Yksi keino meemien erottamiseksi muista internetisisällöistä voisi siis olla vaatimus, että käyttäjät tunnistavat meemin ja muokkaavat sitä (Pajunen 2017: 83). Myöskään Saarikosken (2016) mukaan kaikkea internetissä jaettavaa, suosittua sisältöä ei voi luokitella meemeiksi. Hänen näkemyksessään meemeille ominaista on nimenomaan yksinkertainen rakenne sekä muokattavuus, minkä vuoksi esimerkiksi ahkerasti sellaisenaan jaetut blogikirjoitukset tai uutiset eivät vielä täytä meemin määritelmää.

3.3.3 Meemien syntyminen ja leviäminen

Milnerin (2012: 9) mukaan meemit ovat yksi osallistavan median lajityyppi. Meemien helposti kopioitava ja muokattava muoto sekä leviämisen nopeus tekevät internetmeemeistä ainutlaatuisen ilmiön (Davison 2012: 123). Meemien luominen ei vaadi erityisosaamista: internetyhteys ja graafinen editointiohjelma riittävät. Yksilön ei tarvitse osata enää käyttää PhotoShopin kaltaisia kuvanmuokkausohjelmia, sillä internet on täynnä meemien tekemiseen varta vasten kehitettyjä meemigeneraattoreita⁹, joiden avulla meemejä voi tehdä yksinkertaisilla työkaluilla (Börzsei 2013: 10).

Miksi meemejä tehdään? Shifman (2011: 199) ehdottaa kolmea selitystä: meemien avulla voi saavuttaa suurta suosiota internetyhteisössä, niiden tekeminen ja jakaminen on keino ilmaista itseään ja meemejä käyttämällä yksilö voi osallistua yhteisön toimintaan sekä esteettisesti että kulttuurisesti. Anonymiteetti on meemeille tyypillistä, eli niiden alkuperäistä tekijää ei usein ilmoiteta eikä tiedetä. Tämän vuoksi myös rasististen, seksististen tai muutoin hyökkäävien meemien luominen ja levittäminen onnistuu helposti ilman pelkoa kiinnijäämisestä (Davison 2012: 132, Thibault & Marino 2018: 474–475). Börzsei (2013: 13) toteaa, että meemien leviämisen kautta myös huijaukset ja väärä tieto leviävät internetissä tehokkaasti. Vainikan (2016: 63) mukaan meemejä voidaan käyttää kylvämään vihapuhetta ja ennakkoluuloja sekä ”nykyisen informaationsodan välineinä”.

Meemejä voidaan käyttää lähestulkoon kaikkiin sosiaalisiin tarkoituksiin. Niitä voidaan jakaa joko yksityisesti tai julkisesti ja käyttää interpersonaaliseen viestintään (Milner 2012: 72). Wessmanin (2017) mukaan meemit viittaavat intertekstuaalisesti toisiin meemeihin, ajankohtaisiin tapahtumiin sekä populaarikulttuuriin. Shifman (2014 A: 40) on havainnut, että meemit voivat imitoida aikaisempien tekstien sisältöä, muotoa tai asennetta. Myös Milner (2012: 79) toteaa, että meemit ovat äärimmäisen intertekstuaalinen tekstilaji, sillä uudet meemit rakennetaan aina vanhojen pohjalta ja niiden tekstit yhdistyvät toisiinsa moninaisilla tavoilla. Meemit voivat toimia lukuisien eri puheaktien

⁹ Tunnettuja meemigeneraattoreita ovat esimerkiksi Meme Generator (<https://memegenerator.net/>), IloveIMG (<https://www.iloveimg.com/meme-generator>) ja Make A Meme (<https://makeameme.org/>).

tavoin: niillä voidaan muun muassa kommentoida ja ottaa kantaa, vitsailla, osoittaa tunnetilaa, ilmaista mielipidettä tai kyseenalaistaa jotakin (Grundlingh 2017).

Meemit mukautuvat monenlaisiin viestintätarpeisiin, ja niiden vaikutusvalta on yllättävän laaja. Milnerin (2012: 143) mukaan meemit kategorisoivat sosiaalista todellisuutta, sillä niiden avulla keskustellaan sosiaalisista rooleista ja määritellään, ketkä kuuluvat tiettyyn sosiaaliseen ryhmään. Shifman (2014 A: 19) toteaa, että meemit tuottavat uusia imitoinnin ja uudelleenrakentamisen merkityksiä. Milner (2012: 46) puhuu meemien poliittisista hampaista tarkoittaessaan niiden kykyä mahdollistaa laaja, sosiaalisia ja poliittisia aiheita koskeva keskustelu. Shifmanin (2014 A: 122–123) mukaan poliittiset meemit voivat toimia kolmella tapaa: niitä voidaan käyttää suostutteluun tai osoittamaan poliittista kannatusta, ne voivat edustaa ruohonjuuritason toimintaa tai toimia ilmaisun ja julkisen keskustelun välineinä. Meemit ovat myös välineitä, joiden avulla internetissä levitetään huumoria (Nueangjamnong & Taecharungroj 2015: 289). Grundlingh (2017: 163) otaksuu, että meemit voivat olla humoristisia kahdella tapaa: ne voivat joko toimia vitseinä, joiden tarkoitus on ennen kaikkea hauskuuttaa vastaanottajaa, tai ne voivat vitsin varjolla ilmaista kommentin tai mielipiteen vakavaankin aiheeseen.

Meemit leviävät sosiaalisen median sivustojen kautta, ja usein tietyt meemityypit leviävät tietynlaisen sisällön jakamiseen tarkoitetulla alustalla. Mills (2012: 164) käyttää Facebookia esimerkkinä sosiaalisen median sivustosta, joka tarjoaa meemeille kasvualustan ja jonka kautta meemit voivat levitä ja niiden suosio lisääntyä. Shifman (2011: 190) puolestaan nimeää videopalvelu YouTubeen (video)meemien keskeiseksi leviämisalustaksi. Jotkut internetsivut ovat omistettuja meemien luomiselle tai levittämiseksi: näitä ovat esimerkiksi 4chan, Reddit ja Tumblr¹⁰ joihin käyttäjät tuottavat sisältöä (Milner 2012: 10). Keskusteluun ja kuvien jakamiseen tarkoitetut kuvafoorumit ovat nekin hedelmällisiä meemien syntysijoja. Suomalainen Ylilauta on esimerkki keskustelufoorumista, joka sisältää sekä keskusteluun että kuvien jakamiseen keskittyviä lankoja eli yksittäisiä keskusteluketjuja. (Närä 2019: 26, 40–41). Ylilautaa ja sen kaltaisia foorumeita nimitetään *kuvalaudoiksi* (Vainikka 2016: 63, Pajunen 2017: 20). Pajusen (2017: 30–31) mukaan meemit leviävät tehokkaasti juuri keskustelufoorumien yksittäisillä keskusteluketjuilla eli langoilla. Niissä käydään keskustelua yleensä vain lyhyen aikaa, minkä jälkeen käyttäjät lopettavat langan seuraamisen ja lanka hukkuu muiden joukkoon: sen elinkaari loppuu. Käyttäjien pitääkin kehitellä uusia meemejä mahdollisimman nopeasti, sillä on vaarana, että joku muu tekee hauskemman ja huomiota herättävämmän meemin ensin

¹⁰ 4chan on kuvien jakamiseen tarkoitettu foorumi, joka ei vaadi käyttäjiltään rekisteröitymistä (Chen 2012: 9–10, <https://www.4chan.org/>). Reddit-sivustolla käyttäjät voivat muun muassa jakaa erilaisia sisältöjä sekä kommentoida toistensa julkaisuja ja äänestää suosikkejaan (<https://www.redditinc.com/>). Tumblr taas on sivusto, joka kokoaa käyttäjiensä tekemiä blogeja ja mahdollistaa eri blogien seuraamisen valittujen kategorioiden perusteella (<https://www.tumblr.com/>).

(Pajunen mp.). Myös Saarikoski (2016) kuvailee meemien elinkaarta lyhyeksi. Hän toteaa, että meemit elävät aikansa ja vaipuvat unohduksiin, mutta saattavat herätä taas henkiin, jos käyttäjät löytävät ne uudestaan. Bauckhage (2011: 42) kertoo, että joidenkin meemien suosion on laskettu kasvaneen ja romahtaneen jopa päivissä.

Börszei (2013: 12–13) on havainnut, että meemi tulee tunnetuksi silloin, kun se leviää internetin alakulttuureista valtavirtajulkaisuihin, kuten sanomalehtiin ja uutissivustoille. Meemit voivat levitä myös sellaisilla alustoilla, jotka on alun perin suunniteltu jotain muuta viestintää varten. Kumar (2015: 242–243) esimerkiksi mainitsee intialaisten meemien merkittävänä leviämisalustana uutispärodiasivustot, joilla julkaistujen pilauutisten tarkoituksena on kommentoida satiirin keinoin politiikkaa, yhteiskunnan sosiaalisia ongelmia tai median toimintaa. Meemien leviämistä tutkinut Bauckhage (2011: 49) katsoo, että menestyvät meemit eivät leviä internetissä laajasti, vaan niitä jaetaan homogeenisissä yhteisöissä ja verkostoissa. Shifmanin ja Thelwallin (2009: 2574) näkemys eroaa tästä, sillä heidän mukaansa meemit voivat ylittää levitessään jopa kielellisiä ja kulttuurisia rajoja. Vainikan (2016: 65) mukaan meemihuumorin eri lajityypit leviävät helposti kulttuurista toiseen. Tietyt meemityypit voivat saavuttaa erityistä suosiota: näin on käynyt muun muassa kissameemeille (Thibault & Marino 2018: 475, 482).

3.4 Meemien luokittelutapoja

Kuten luvussa 3.3.2 kerroin, meemin käsitteelle ei ole olemassa tarkkaa, yhteisesti hyväksyttyä määritelmää, joten meemien jaottelu erilaisiin kategorioihin on tulkinnanvaraista. Koska meemit voidaan nähdä internetviestinnän puheakteina, niitä on mahdollista luokitella esimerkiksi jo valmiiksi olemassa olevien puheaktiluokkien mukaisesti (Grundling 2017: 160–163). Kulttuuriset ja kielelliset rajat ovat yksi keino määritellä meemejä, ja esimerkiksi suomalaiset meemit voidaan luokitella omaksi kategoriakseen (Vainikka 2016: 72–73). Nueangjamnong ja Taecharungroj (2015: 294–295) puolestaan ehdottavat meemien luokitteluperusteeksi niissä käytettyä huumoria. He erottavat digitaalisessa ja sosiaalisessa mediassa käytettävistä huumorityypeistä neljä tyyliä (yhdistävä, itseään vastaan kääntävä, itsensä puoleen kääntävä ja aggressiivinen) sekä peräti seitsemän eri huumorityyppiä (vertailu, personifikaatio, liioittelu, sanaleikki, sarkasmi, hassuttelu ja yllättävyys), joihin erilaiset meemit on mahdollista lokeroida.

Monet meemit sisältävät kuvamateriaalia. Milnerin (2012: 84) mukaan meemit voidaankin jakaa kuvallisen sisältönsä perusteella kahteen kategoriaan: meemeihin, joiden kuvaa on muunneltu (remixed images) tai niin kutsuttuihin *vakaisiin meemeihin* (stable images), joiden kuva säilyy sa-

mana mutta joiden muuta sisältöä, kuten tekstiä, muokataan. *Makro* (engl. macro) on yläkäsite tällaisille meemityypille, jossa samaan kuvaan liitetään aina uusi teksti uuden julkaisun yhteydessä (Milner 2012: 12). Tällaiset *kuvamakrot* ovat yksi yleisimmistä meemityypeistä, ja eritoten niitä käytetään puheaktien ilmaisemiseen internetviestinnässä (Milner 2012: 89, Grundlingh 2017: 154). Kuva-makrot voidaan jakaa useisiin alalajeihin (ks. esim. Milner mts. 85). Grundlingh (2017: 148) määrittelee *reaktiokuviksi* (reaction shot) kuvamakrot, joissa ei ole tekstiä tai joiden rakenne on muilla tavoin muunneltu perinteisistä kuvamakroista. Pajunen (2017: 51-52) toteaa, että reaktiokuvat eivät aina esitä kuvaa kasvojen ilmeestä, mutta esimerkiksi niiden tiedostonimi voi vihjata reaktion laadusta. Reaktiokuvia voidaan käyttää esimerkiksi niiden yhteydessä julkaistun viestin ironian ilmaisemiseen. *Perushahmomakrot* (stock character macros) ovat puolestaan kuvamakroja, joissa esiintyy tietty joukko sosiaalisia stereotypioita kuvaavia hahmoja (Shifman 2014 B: 343). *Eläinmeemeiksi* kutsutaan nimensä mukaisesti meemejä, joiden hahmot ovat eläimiä, mutta joiden huumori perustuu eläinhahmojen antropomorfisuudelle eli ihmismäisyydelle (Thibault & Marino 2018: 487).

Meemit voivat sisältää liikettä: esimerkiksi animoidut *gifit*¹¹ ovat yksi meemien liikkuvaa kuvaa sisältävä alalaji (Börzsei 2013: 5). Niissä humoristinen videokatkelma on ohjelmoitu yksinkertaisella tekniikalla toistumaan jatkuvasti uudestaan. Gifien tarkoitus on ilmaista reaktiota tai tunnetilaa tapahtumaan tai muiden käyttäjien viesteihin. (Dean 2018: 258). Toinen niin sanottu liikkuvan kuvan meemilaji on *videomeemi*. Shifmanin (2011: 190) määritelmässä videomeemejä koskevat samat piirteet kuin muitakin meemejä: ne ovat suosittuja ja internetissä ahkerasti levitettyjä videokatkelmia, joita käyttäjät aktiivisesti muokkaavat.

Davisonin (2012: 127) mukaan meemit koostuvat tasoista, joista yksi on kieli. Jotkut meemit koostuvatkin kauttaaltaan tekstistä. Pajunen (2017: 33) viittaa opinnäytetyössään Vyshali Manivananin määritelmään *vihertekstistä*. Viherteksti (green text) on tämän mukaan kuvalaudoille tyypillinen meemilaji, joka koostuu nimensä mukaisesti vihreästä tekstistä ja jonka jokainen rivi alkaa >-merkillä. Vihertekstin sävy on usein sarkastinen ja sitä voidaan käyttää tarinoiden kertomiseen. Jotkut vihertekstit kuuluvat *copypastoihin*, jolloin niiden ymmärtäminen vaatii tekstin alkuperän tuntemista (Pajunen mp.). Nimitys *creepypasta* polveutuu copypastasta, joka on yhdistelmä sanoista copy, 'kopioida' sekä paste, 'liittää' (Balanategui 2019: 188). Copy- ja creepypastoiksi nimitetään sisältöä, jolla on mahdollisuuksia tulla viraaliksi ja jota jaetaan ja muokataan erilaisilla nettisivuilla. Balanateguin (mp.) mukaan creepypastat sisältävät usein kauhuelementtejä, mikä erottaa ne copypastasta.

¹¹ Kyselylomakkeessa olen taivuttanut GIF-tiedostojen lyhennimen GIF monikon nominatiivissa muotoon GIF:t (luetan *gee-ii-äffät*). Aineistonkeruun jälkeen tiedustelin Kotimaisten kielten keskuksen kielineuvonnasta, miten GIF-tiedoston lyhennimen tulisi taivuttaa. Kielineuvonta suosittelee käyttämään sanasta pienikirjaimista kirjoitusasua *gif*, ja lisäämään taivutuspäätteet siihen suoraan, joten noudatan tutkimuksessani tätä ohjetta.

Meemitutkimusten pirstaloituneisuuden tähden meemien nimeäminen on välillä epäjohdonmukaista ja eri tutkijoiden luomat kategoriat saattavat ristetä toisiaan. Esimerkiksi reaktiokuvista käytetään *reaction shotin* lisäksi nimitystä *reaction image* (Pajunen 2017: 49), vaikka kyseessä on sama meemityyppi. *Photoshop*-meemit ovat Adobe Photoshop -kuvankäsittelyohjelmalla muokattuja meemejä, joita voidaan nimittää lyhyesti myös *shop*-meemeiksi (Milner 2012: 84). Joidenkin tutkijoiden käyttämä käsite *reaction photoshop* merkitsee käytännössä samaa meemityyppiä (Shifman 2014 B: 343). Meemityyppejä voidaan jakaa lisäksi alaluokkiin, joiden määrittely on meemien laajan kirjon vuoksi käytännössä tutkijakohtainen mielipidekysymys. Olen pyrkinyt tutkimuksessani käyttämään mahdollisimman yksinkertaista luokkajakoa eri meemityypeille, jotta luokkien määrä ei paisuisi hallitsemattomaksi ja vastaajien olisi helppo ymmärtää, millaisista meemeistä kerään tietoa. Valitsin tutkimukseni meemiluokiksi GIF:t, vihertekstin, cypypastan, creepypastan, kuvamakrot, reaktiokuvat, videomeemit ja raivonaamat nojautuen edellä mainitsemiini meemiluokituksiin. Käytin näitä meemiluokkia kyselylomakkeessa sekä opettajien vastausten analysoinnissa. Erotin raivonaamat (rage face tai rage comics) omaksi meemityypikseen, sillä ne erottuvat monista kuvamakroista sarjakuvamaisuudellaan. Raivonaamoissa ilmeikkäitä, piirrettyjä ihmiskasvoja yhdistetään vaihtuviin teksteihin ja taustoihin ja niistä voidaan tehdä usean sarjakuvaruuden kokonaisuus (Milner 2012: 100–102). Koska tutkimukseni meemiluokitus on yksinkertainen, lisäsin kyselylomakkeeseen meemiluokan ”muu” sekä vastauskentän ”muu meemityyppi”, johon vastaaja saattoi halutessaan nimetä jonkin listan ulkopuolisen meemityypin. Kyselylomakkeessa oli lisäksi avoin kenttä opettajien käyttämien meemien kuvailulle. Olen avannut kyselylomakkeen sisältöä tarkemmin luvussa 2.2.

Tutkimusta varten kehittämäni meemiluokittelu ei ole aukoton, sillä monilla meemityypeillä on yhteisiä piirteitä, osa meemeistä voi sopia useaan kategoriaan, ja koska uusia meemejä syntyy jatkuvasti, kaikkia olemassa olevia meemejä ei ole mahdollista jaotella luokitteluni mukaan. Seuraavassa luvussa esittelemäni aineisto osoittaa kuitenkin, että olen onnistunut luokituksen avulla poimimaan opettajien vastauksista tietyt meemityypit, eikä yksikään opettajien mainitsema meemi ole jäänyt luokittelun ulkopuolelle. Tutkimukseni on tehty vuosina 2019–2020, jolloin valitsemiani meemityyppejä on julkaistu runsaasti ja niistä on ollut tarjolla tutkimusta, mutta on hyvä tiedostaa, että tutkimuksen valmistumisen jälkeen käsitykset yleisimmistä meemityypeistä ovat hyvinkin voineet muuttua tai meemityyppejä on korvautunut uusilla.

4 MEEMIT ÄIDINKIELEN JA KIRJALLISUUDEN OPETUKSESSA

Edellä olen taustoittanut empiiristä tutkimusasetelmaani esittelemällä tutkimusaineistoani ja sen keruuta sekä tutkimukseni kanssa keskustelemaa aikaisempaa tutkimuskirjallisuutta. Seuraavassa siirryn työn analyysiosaan, jonka rakenne noudattaa aineiston teemoitteluun perustuvaa luokittelua. Kuten luvussa 2.3 tarkemmin kuvasin, olen analysoinut 45 vastaajan kyselylomakevastauksista koostuvan aineistoni sisällönanalyysin menetelmiä hyödyntäen (ks. Tuomi & Sarajärvi 2018). Olen kerännyt opettajien vastaukset Excel-tilukkuun, josta olen käynyt ne läpi kysymys kerrallaan. Seuraavassa työvaiheessa luokittelin vastaukset niistä esiin nousseiden aihepiirien perusteella: tätä kutsutaan aineiston *teemoitteluksi* (Tuomi & Sarajärvi 2018: 79). Luokkia syntyi viisi: opettajien meemituntemuksesta kertovat vastaukset, meemien käytön motivaation kuvaukset, opetuksessa käytetyt meemit, meemien käyttö opetusvälineenä sekä meemien opetuskäytön kehittäminen. Neljän ensimmäisen luokan sisällä jaoin vastaukset vielä alaluokkiin. Poimin kaikista pää- ja alaluokista aineistoesimerkkejä havaintojeni tueksi ja kategorioiden perusteella teen aineistosta päätelmiä, jotka kokoan tutkimuksen lopussa. Näistä päätelmistä rakennan myös vastaukset tutkimuskysymyksiini (luku 5). Kuten todettua, koska kyselyn vastaajajoukko on vinoutunut eli painottunut sellaisiin opetustyötä tekeviin henkilöihin, joille meemit ovat täysin tai jokseenkin tuttuja, aineiston perusteella ei voi tehdä yleistettäviä päätelmiä meemien käytöstä äidinkielen ja kirjallisuuden sekä suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppiaineen opetuksessa. Sen sijaan aineiston valossa on kiinnostavaa tarkastella sitä, miten kyselyyn vastanneet, meemejä käyttäneet opettajat ovat ottaneet meemit osaksi opetustaan.

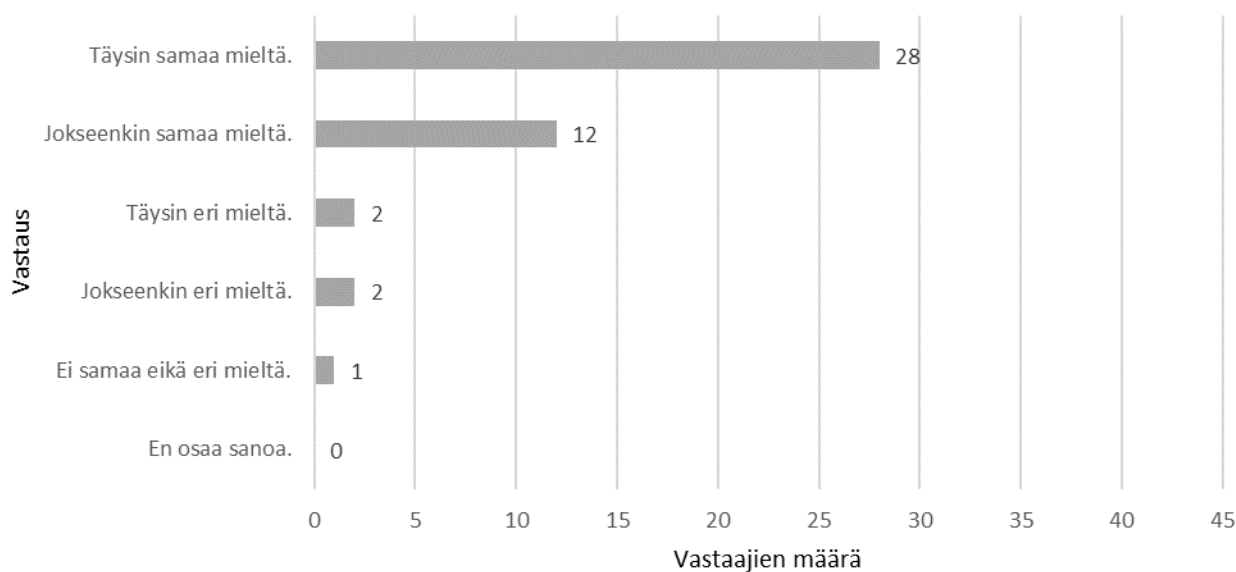
Analyyysi etenee siten, että aloitan analyysin tarkastelemalla luvussa 4.1 kyselyyn vastanneiden opettajien meemien tuntemusta, tapoja kohdata meemejä sekä aktiivisuutta meemien käytössä. Sen jälkeen luvussa 4.2 tarkastelen opettajien motivaatiota meemien käyttämiseen: miten opettavien arki, meemien tekstilajipiirteet ja huumori kannustavat opettajia ottamaan meemit mukaan opetukseen? Luvussa 4.3 erittelen opettajien suosimia meemityyppejä ja analysoin heidän kuvauksiaan käyttämistään meemeistä. Opettajien esille tuomia meemien mahdollisuuksia opetusvälineenä tarkastelen luvussa 4.4, ja luku 4.5 keskittyy opettajien antamiin kehitysehdotuksiin meemien käytölle äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa.

4.1 Meemien tuntemus

Kyselylomakkeen osiossa 1 tiedusteltiin vastaajien meemien tuntemusta sekä määrällisesti että laadullisesti analysoitavin kysymyksin. Ensin vastaajia pyydettiin arvioimaan väittämää “meemit ovat

minulle tuttuja”. Vastaajien tuli valita viisiportaiselta Likert-asteikolta vaihtoehto, joka kuvaa parhaiten heidän kokemustaan. Vaihtoehdot olivat “täysin eri mieltä”, “jokseenkin eri mieltä”, “ei samaa eikä eri mieltä”, “jokseenkin samaa mieltä” ja “täysin samaa mieltä”. Lisäksi vastaajien oli mahdollista valita vaihtoehto “en osaa sanoa”. Asteikollisen väittämän jälkeen vastaajia pyydettiin lomakkeella tarkentamaan avoimeen kenttään, miten meemit ovat tai eivät ole heille tuttuja (ks. liite 1). Seuraavassa tarkastelen ryhmätasolla, kuinka tuttuina vastaajat kokevat meemit itselleen¹².

Likert-asteikon vastaukset antavat mahdollisuuden tarkastella määrällisesti opettajien näkemyksiä meemituntemuksestaan. Vastausten perusteella meemit ovat tuttuja valtaosalle tästä vastaajajoukosta. Kuten kuviosta 5 ilmenee, vaihtoehdon “täysin samaa mieltä” valitsi 28 opettajaa, eli he kertovat kokevansa meemit itselleen tutuksi ilmiöksi. 12 vastaajaa valitsi vaihtoehdon “jokseenkin samaa mieltä”. Siispä yhteensä 40 vastaajaa 45 vastaajasta ilmoitti tuntevansa meemejä jossain määrin. Kuten mainitsin luvussa 2.4, vastaajajoukko on meemituntemuksensa osalta vinoutunut, eikä tutkimuksella ole siksi mahdollista saada yleistettävää tietoa opettajien meemitietämyksestä ja meemien käytöstä.

Kuvio 5: Vastaajien (N=45) raportoima meemituntemus väittämän "meemit ovat minulle tuttuja" valossa.

Vastaajien joukossa oli myös henkilöitä, joille meemit ovat vieraita. Kaksi opettajaa vastasi olevansa väittämän kanssa täysin eri mieltä, eli heille meemit eivät ole lainkaan tuttuja. Vaihtoehdon “jokseenkin eri mieltä” valitsi kaksi vastaajaa. Yksi vastaaja valitsi vaihtoehdon “ei samaa eikä eri

¹² Yksityiskohtaisemmat tulokset käyvät ilmi liitteestä 2, johon olen listannut yksittäisten vastaajien valitsema Likert-asteikon vaihtoehdot.

mieltä”. Kukaan opettajista ei vastannut “en osaa sanoa”, mistä voidaan päätellä, että kaikilla vastaajilla on selkeä ymmärrys omasta meemitietämyksestään – huolimatta siitä, kokevatko he sen vahvaksi vai heikoksi. On hyvä muistaa, että oppiaineen rakenne, johon opetussisällöt kuuluvat, on vain yksi osa aineenopettajien pedagogisesta sisältötiedosta, jonka hallitseminen tekee heistä oppiaineensa ammattilaisia (ks. Yrjänäinen 2010: 45). Ei siis voida olettaa, että äidinkielen opettaja tuntisi kaikki mahdolliset tekstilajit meemejä myöten.

Avoimet vastaukset, joissa opettajat kertoivat, miten meemit ovat tai eivät ole heille tuttuja, antoivat laadullista tietoa kyselyyn vastanneiden opettajien meemituntemuksesta. Kysymyksessä tiedusteltiin kahta asiaa – miten meemit ovat tuttuja vastaajalle tai miten ne eivät ole – mutta lähes kaikkien vastaajien vastauksista kävi silti ilmi, perustelivatko he meemien tuttuutta vai tuntemattomuutta. Jätin analyysissä huomioimatta kaksi vastausta. Ensimmäisessä vastaaja jätti vastaamatta kysymykseen ja kirjoitti vastauskenttään vain yhdysmerkin (-), toisessa vastaus oli taas niin monitulkintaisesti muotoiltu, ettei sen analysointi olisi onnistunut. Muut vastaukset eli pääosa vastauksista (43), joissa opettajat tarkensivat meemien tuntemustaan, olen luokitellut laadullisen sisällönanalyysin periaatteiden mukaisesti kategorioihin, jotka nousivat esiin vastausten sisältämistä aihepiireistä. Vastauksista kummunneet aihepiirit jakautuivat kahteen kategoriaan: meemien tuttuus ja kohtaamismuodot sekä opettajien meemiaktiivisuus.

4.1.1 Meemien tuttuus ja kohtaamismuodot

Yksi kategoria, joka opettajien avoimista vastauksista nousi esiin, oli meemien kohtaamisen kuvailu: vastaajat kertoivat, millaisissa tilanteissa he ovat nähneet meemejä tai tutustuneet niihin. Näissä vastauksissa painottui meemien sattumanvarainen tai tahaton kohtaaminen, eli meemit tulevat opettajia vastaan erilaisissa yhteyksissä riippumatta heidän halukkuudestaan meemien näkemiseen. Vastauksista ei käynyt ilmi, onko meemien tahaton kohtaaminen opettajille mieluisaa vai ei.

Suurimmalle osalle vastaajista meemit ovat tuttuja internetistä tai sosiaalisesta mediasta, kuten aineistoesimerkeistä 3–12 käy ilmi. Tulos on ilmeinen, sillä kuten olen edellä osoittanut, meemit määritellään useimmiten internetin ja sosiaalisen median ilmiöksi sekä niissä leviäväksi tekstilajiksi.

3. Tiedän, mitä ne [meemit] ovat :) (14L)
4. Tiedän, mitä ne ovat ja niitä tulee vastaan somessa. (34PL)
5. Netissä näkee (29L)
6. Somemaailmasta tuttuja. (12P)

7. Olen nähnyt niitä sosiaalisessa mediassa. (4P)
8. Olen törmännyt niihin internetissä (18P)
9. Olen törmännyt niihin somessa (41L)
10. On tullut vastaan nettiä selatessa -- (27L)
11. Meemejä tulee vastaan sosiaalisessa mediassa -- (45P)
12. Nykykulttuurissa aika vaikea olla näkemättä niitä somessa, mediassa jne. (16L)

Meemien leviämisen laajuus näkyy selvästi opettajien vastauksissa. Osa opettajista korosti meemien kohtaamisen jatkuvuutta: he käyttivät vastauksissaan määrävälistä toistuvuuden adverbia *päivittäin*. Nämä vastaajat siis näkevät meemejä joka päivä tai ainakin hyvin usein internetin ja sosiaalisen median palveluissa, kuten seuraavista esimerkkilainauksista 13–16 ilmenee:

13. Näen meemejä sosiaalisessa mediassa päivittäin. (1P)
14. Törmään niihin sosiaalisessa mediassa päivittäin. (36L)
15. Näen niitä päivittäin somessa (8P+)
16. Niitä näkee päivittäin sosiaalisessa mediassa ja oppilailla. (33P)

Sosiaalinen media ei kuitenkaan ole ainoa ympäristö, jossa opettajat voivat kohdata meemejä. Kuten esimerkin 16 kirjoittanut peruskoulun opettaja 33P edellä toteaa, jotkut opettajista kohtaavat meemejä siksi, että heidän oppilaansa käyttävät niitä. Oppilaat voivat siis opettaa opettajiaan ja tuoda heidät uusien tekstilajien äärelle. Lukion opettaja 39L (esimerkki 17) kertoo, että hänelle meemit ovat tulleet tutuiksi osittain opiskelijoiden kirjoittamien tekstien kautta. Vastaaja 25P puolestaan toteaa esimerkissä 18, että aiheet, jotka hän kokee ajankohtaisiksi, eivät ole sitä enää oppilaille. Tämä käy yksiin sen kanssa, mitä edellä luvussa 3.3.3 todettiin meemien kehityksestä: se on niin nopeaa, että meemit ovat todennäköisesti vanhentuneita silloin, kun ne ovat saavuttaneet yleistä tunnettavuutta ja päätyneet esimerkiksi tutkimusten tai uutisoinnin kohteiksi.

17. Niitä tulee vastaan sosiaalisessa mediassa, ja opiskelijat viittaavat niihin silloin tällöin teksteissään. (39L)

18. Kyllähän täällä internetin ihmemaassa niihin aina törmää. Oppilaiden nykyvauhdissa ei vain pysy perässä - olen ajankohtaisuuksieni kanssa aina jäljessä! (25P)

Jotkut opettajat nimesivät yksittäisiä sovelluksia tai internetsivuja, joilla he kohtaavat meemejä (ks. aineistoesimerkkejä 19–21). Vastauksissa mainittiin pikaviestintäsovellus WhatsApp¹³, huumorisivu 9GAG¹⁴ sekä Facebook, jonka kautta myös tutkimuksen kyselylomakkeen linkki tavoitti vastaajat. Opettajien käyttämät, meemien levittämiseen soveltuvat sosiaalisen median palvelut ovat osittain samoja, joita edellä esittelemissäni tutkimuksissa on käytetty meemiaineiston keräämiseen ja jotka on havaittu meemeille otollisiksi leviämisympäristöiksi (ks. luku 3.3.3).

19. Olen saanut joitakin esim. WhatApissa ja nähnyt mediassa. (42P)

20. Tulevat vastaan Facebookissa ja whatsappissa. (6L)

21. Törmäilen niihin somessa aika ajoin (38L)

Myös vastaajien sosiaaliset suhteet vaikuttavat siihen, kuinka helposti he pääsevät meemien kanssa tekemisiin. Esimerkeistä 22 ja 23 ilmenee, että opettaja voi tutustua meemeihin omien lastensa kautta. Aineistossa korostuu, kuinka nuoret jakavat tietoa meemeistä aikuisille eikä toisinpäin: oppilaat tuovat meemit opettajiensa arkeen ja lapset vanhempiansa. Kuten edellä on todettu, meemit tavoittavat nuoria sosiaalisen median kautta ja ne ovat heille siksi tuttuja. Siispä on ymmärrettävää, että jo pidempään opettajana työskennelleet vastaajat kuulevat meemeistä uudemman sukupolven edustajilta.

22. Näen niitä joka päivä sosiaalisessa mediassa ja WhatsAppin perheryhmässä. (40PL)

23. Niitä näkee kaikkialla. Eniten opettavat omat lapset. (24L)

Opettajien meemituntemukseen voi vaikuttaa sekin, missä elämäntilanteessa he ovat tutustuneet meemeihin ensimmäistä kertaa. Esimerkissä 24 opettaja 11P kertoo, että meemit ovat olleet osa hänen nuoruuttaan, ja nykyään hän näkee niitä väistämättä internetissä.

24. Kohtaan meemejä päivittäin somessa tahtomattani. Muistelen, että törmäsin meemeihin lukioikäisenä ja siitä lähtien ne ovat olleet osa elämää. (11P)

¹³ WhatsApp on sovellus, jonka kautta käyttäjät voivat lähettää toisilleen yksityisesti tai ryhmässä viestejä, kuvia, videoita ja linkkejä. (<https://www.whatsapp.com/about/?lang=en>)

¹⁴ 9GAG on humorististen kuvien ja videoiden jakamiseen tarkoitettu sosiaalisen median sivusto, josta on tehty myös mobiilisovellus. (<https://9gag.com/>)

Aineistosta ilmenee, että opettajat voivat kohdata meemejä verkkopohjaisten alustojen, sovellusten ja median lisäksi painetuissa teksteissä tai puheessa. Havainto tukee aiemmin esiteltyjä tutkimuksia, joiden mukaan meemit ovat osa populaarikulttuuria ja yhteiskuntaa. Esimerkiksi vastaaja 16L kertoo havainneensa meemeihin viittaamista lähipiirinsä humoristisissa keskusteluissa (ks. esimerkkiä 25), ja esimerkissä 26 siteeraamani vastaaja 21L ilmoittaa nähneensä meemejä oppimateriaaleissa:

25. -- Myös tuttavapiirissä keskusteluissa meemit ovat tärkeä huumorin lähde. (16L)

26. -- Myös äidinkielen oppikirjoissa on ollut muutamia esimerkkejä meemeistä. (21L)

Meemien kohtaaminen on auttanut joitakin vastaajia hahmottamaan oman meemituntemuksensa rajoja sekä yksityiskohtia, joita meemeistä olisi mahdollista tietää. Vastauksissa mainitaan meemit omana tekstilajinaan, jolla on omintakeinen syntyhistoria ja tietyt tekstilajilliset piirteet. Opettajien vastauksista voidaan päätellä, että meemitutkimukset ovat tavoittaneet osan heistä jossain määrin, sillä esimerkiksi vastaaja 22L nimeää erikseen Dawkinsin meemiteorian (ks. aineistoesimerkki 30). Vastaajien meemituntemusta tarkentavat seuraavat aineistositaatit 27–30:

27. Tulee vastaan aina välillä netissä. Kaikkia en varmasti tunne, mutta yleisimmät ja kuluneimmat kyllä. (10P)

28. [Meemit ovat] Sosiaalisessa mediassa vastaan tullutta viihdettä ja ajatuksen herättäjiä; toisaalta en ole perehtynyt niiden historiaan tai tekstilajin tavoitteisiin (5L)

29. Muoto ja tehtävä. (30P)

30. Tiedän taustan (Dawkins) ja törmään niihin päivittäin -- (22L)

Nekin vastaajat, jotka ilmoittivat olleensa jokseenkin tai täysin eri mieltä väittämän ”meemit ovat minulle tuttuja” kanssa, kertovat silti kohtaavansa meemejä. Lukion opettaja 3L toteaa näkevänsä meemejä joka puolella ympäristössään, ja peruskoulun sekä muun kouluasteen opettaja 9P+ ilmoittaa kohtaavansa meemejä verkossa: nämäkin vastaajat siis tunnistavat meemit ja erottavat ne omaksi tekstilajikseen (ks. aineistoesimerkit 31 ja 32).

31. Niitä näkee kaikkialla (3L)

32. Törmäilen niihin selatessani internettiä. (9P+)

Aineistoa tarkastelemalla voidaan todeta, ettei yksikään tähän kyselyyn vastanneista opettajista ole elänyt täydellisessä meemityhjössä.

4.1.2 Opettajien meemiaktiivisuus

Toiseksi opettajien meemituntemusta tarkentavien avointen vastausten aihepiireistä osoittautui meemiaktiivisuus, eli se, kuinka aktiivisesti vastaajat kokevat käyttävänsä meemejä. Kuten edellisessä luvussa osoitin, kyselyyn vastanneiden opettajien mukaan meemejä voi kohdata tahattomasti. Meemiaktiivisuudesta kertoneet vastaajat kuitenkin kuvasivat myös etsivänsä, seuraavansa, jakavansa ja tuottavansa meemejä oma-aloitteisesti. Osa vastaajista kuvaili meemien käyttönsä runsautta tai toistuvuutta määränilmausta kuvastavalla kvanttoriadverbilla *paljon* tai *hieman*, toistuvuuden adverbilla *toisinaan*, ajankohdan adverbilla *joskus* tai liittoadverbilla *silloin tällöin*. Vastaajien kirjo siis vaihtelee harvoin meemejä käyttävistä opettajista vastaajiin, jotka käyttävät meemejä runsaasti.

Opettajat kertoivat vastauksissaan meemiaktiivisuudestaan töissä ja vapaa-ajalla. Monet opettajat kuvasivat meemien vapaa-ajan käytön ja työkäytön suhdetta esimerkkien 33 ja 34 havainnollistamalla tavoilla.

33. Meemit tulevat itselleni vastaan enemmän vapaa-ajalla kuin töissä. (43P)

34. Käytän niitä arjessa paljon ja toisinaan myös opetuksessa (15L)

Aineiston valossa opettajat siis kohtaavat ja käyttävät meemejä vapaa-ajallaan enemmän, mutta niillä on paikkansa myös työssä. Osa vastaajista esitteli jo tässä kohtaa kyselyä, miten he käyttävät meemejä opetuksessaan (tarkemmin aiheesta ks. luku 4.4). Vastauksista nousivat esiin meemien teettäminen ja analysointi oppitunneilla sekä niiden käyttö kuvitusmateriaalina (ks. aineistoesimerkit 35–38).

35. Olen nähnyt niitä somessa paljon ja teettänyt niitä oppitunneilla. (32P)

36. Käytän niitä töissä ja vapaa-ajalla. Oppilaiden kanssa tehdään joskus meemejä eri aiheista sekä tulkitaan jo olemassa olevia meemejä. (23P)

37. En itse luo niitä, mutta kaverit luovat ja hyödynnän muiden luomia opetuksessa. (44M)

38. Käytän niitä silloin tällöin kuvituksena ja huvituksena. (37L)

Jotkut opettajat keskittyivät kuvaamaan meemien käyttöään pelkästään vapaa-ajan näkökulmasta. Näin toteaa esimerkiksi peruskoulussa opettava vastaaja 28P:

39. Käytän niitä itse yksityiselämässä. (28P)

Vapaa-ajan meemikäyttöä koskevilla vastauksilla ilmeni hyvin erilaisia tasoja opettajien meemiaktiivisuudessa. Toiset opettajat nimesivät sivustoja ja peräti tietyn kategorian meemejä, joita he seuraavat; toiset taas tähdensivät, etteivät etsi meemejä tarkoituksellisesti vaan ne vain osuvat heidän kohdalleen. Esimerkit 40–44 havainnollistavat kootusti opettajien meemiaktiivisuuden kirjoa, joka aineistosta nousee esiin:

40. -- silloin tällöin seurailen esim. 9gag-sivustolta meemejä. (38L)

41. -- seuraan esim. Ilmastomeemejä, Punk-Konsultteja¹⁵ somessa. Näkemäni meemit ovat kuitenkin tosi tärkeitä :D (22L)

42. En tee meemejä mutta seuraan somessa meemisivustoja (19P)

43. -- en katsele meemejä mitenkään säännöllisesti tai etsi niitä (27L)

44. Chättäilen melko aktiivisesti IRCissä¹⁶, missä meemejä jaetaan, mutta en oma-aloitteisesti niitä etsi. (21L)

Toiset opettajat käyttävät kertomansa mukaan meemejä arjessaan ahkerasti. Esimerkeistä 45–49 näkyy, että aktiivisesti meemejä käyttävät opettajat tekevät meemejä itse, tallentavat niitä, jakavat niitä ja reagoivat niihin. He myös kertovat olevansa ajan tasalla uusimmista meemi-ilmiöistä.

45. Käytän itse paljon meemejä esim. Whatsapp-keskusteluissa ja koska olen aktiivinen Twitterin käyttäjä, olen hyvin perillä meneillään olevista trendeistä. (13P)

46. Selailen ja lähettelen ystäväilleni vapaa-ajalla meemejä jatkuvasti. Minulla on puhelimesani noin 300 kuvaa kattava kansio nimeltä "meemejä". (2P)

47. Teen niitä, jaan niitä, tykkäilen¹⁷ niistä, viihdytän niillä itseäni ja muita. (7P)

¹⁵ Ks. liite 3.

¹⁶ IRC (internet relay chat) on suomalainen, 1980-luvulla perustettu pikaviestintäpalvelu (Suominen 2013 B: 100; IRC-lyhenne Kotuksen lyhenneluettelossa: <http://www.kielitoimistonohjepankki.fi/haku/IRC/ohje/438>. Samankaltaisella nimellä kulkee myös kuvien jakamiseen tarkoitettu IRC-galleria (Suominen 2013 D: 253, <https://irc-galleria.net/parents>).

¹⁷ Verbi *tykkätä* on Kielitoimiston sanakirjan (2020) mukaan arkikielinen ilmaus, joka tarkoittaa muun muassa 'tuntea mieltymystä' ja 'pitää jostakin'. Sosiaalisessa mediassa *tykkätä*-verbi on vakiintunut käännökseksi englannin kielen verbille *like*. Sosiaalisen median palveluiden käyttäjät voivat "tykkätä" muiden käyttäjien jakamista sisällöistä. Tällöin "tykkäyksien" kohteet saavat lisää julkisuutta ja seuraajia ja "tykkääjät" mahdollisesti heille kohdistettuja etuja. (ks. Pyhälähti 2010).

48. Näen meemejä joka päivä. Jaan niitä itse esim. ystäväilleni. (35M)

49. Käytän hieman, olen tehnyt itse muutamia, katselen joskus (31P)

Opettajat, jotka ilmoittivat tekevänsä meemejä itse, eivät kertoneet, tekevätkö he meemejä opetus-käyttöön vai vapaa-aikansa ratoksi. Kukaan opettajista ei tässä kohtaa kyselyä myöskään ilmoittanut jakavansa meemejä oppilailleen, vaan meemien jakaminen näyttäisi vastausten perusteella liittyvän nimenomaan opettajien yhteydenpitoon ystävien ja läheisten kanssa. Osalle vastaajista meemit siis toimivat viestintävälineenä, jolla voi tarjota viihdettä sekä itselleen että vapaa-ajan keskustelukump-paneille.

4.2 Motivaatio meemien käyttöön opetuksessa

Valtaosa kyselyyn vastanneista opettajista ilmoitti käyttäneensä meemejä opetuksessaan (ks. liite 2 vastaajien taustatiedoista). Tämä oli odotettavissa, sillä ensinnäkin jaoin linkin kyselylomakkeelle sosiaalisen median palvelun Facebookin kautta – opettajat, jotka eivät ole ahkeria sosiaalisen median käyttäjiä, tuskin ovat erityisen kiinnostuneita meemeistäkään. Toisekseen kyselyyn vastaaminen lie-nee ollut houkuttelevampaa niille opettajille, jotka tuntevat meemejä tai ovat niiden aktiivisia käyttäjiä. (ks. luvut 2.4, 3.3 ja 4.1.2).

Kysymykseen ”Oletko käyttänyt meemejä opetuksessasi?” 45 vastaajan joukosta 33 valitsi vaihtoehdon ”kyllä” ja 12 vaihtoehdon ”ei”. Lukion opettajista meemejä ilmoitti käyttäneensä 13 vastaajaa, peruskoulun opettajista 17 ja muulla kouluasteella opettavista kaksi vastaajaa. Lisäksi yksi sekä lukiossa että peruskoulussa opettava vastaaja kertoi käyttäneensä meemejä. Koska vastausvaihtoehdot oli vain kaksi, vastaajien piti valita jompikumpi vaihtoehto, vaikka he olisivat kokeneet meemien käyttönsä epäselväksi rajatapaukseksi. Kieltävästi vastannut opettaja 39L problematisoi kysymyksenasettelua seuraavalla pohdinnalla kyselylomakkeen kommenttiosiossa (ks. liite 1):

50. Käytänkö minä meemejä, jos opiskelijat tuovat niitä omiin esityksiinsä? Jäin tätä kysymystä miettimään. (39L)

Kommentista voi päätellä, että kyselylomakkeessa olisi ollut hyvä olla vielä kolmaskin vaihtoehto kysymykseen ”Oletko käyttänyt meemejä opetuksessasi?”, kuten ”en osaa sanoa”, ja sen yhteydessä kenttä perusteluille. Opettajan 39 L pohdinnasta käy myös ilmi se, että *meemien käyttäminen opetuksessa* on monitulkintainen väittämä – ei ole helppoa vetää rajaa sille, milloin meemit ovat pelkästään opettajan tai oppilaiden käyttämiä vai ovatko opetustilanteessa esiin tuodut meemit jatkuvasti kaikkien osapuolten käytössä.

Niitä vastaajia, jotka eivät ilmoituksensa perusteella olleet käyttäneet meemejä opetuksessaan, pyydettiin lomakkeen osiossa 3 perustelemaan ratkaisuaan. Osa opettajista kertoi, ettei meemien käyttäminen ollut vain tullut heille mieleen. Jotkut opettajat ilmoittivat, ettei sopivaa tilaisuutta meemien hyödyntämiseen ollut osunut heidän kohdalleen; toiset vastaajista taas totesivat, etteivät he koe meemejä kelvollisiksi opetusvälineiksi. Myöskin opetussuunnitelman runsaus äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen osalta, sopivien meemien puute ja meemi-ilmiön tuntemattomuus nousivat vastauksista esiin. Aineistoesimerkit 51–57 havainnollistavat syitä, joiden vuoksi osa kyselyyn vastanneista opettajista ei ollut käyttänyt meemejä.

51. Minulle ei ole viel tullut siihen tilaisuutta: olen joko opettanut valmiiden materiaalien pohjalta tai hyödyntänyt sosiaalista mediaa ja kuvallisuutta muilla tavoilla. Jossakin vaiheessa tulen kuitenkin varmasti hyödyntämään meemejä. (1P)
52. Rehellisesti sanottuna ei ole käynyt mielessä. Ehkä jatkossa voisin ottaa ne käsittelyyn jollakin oppitunnillani. (6L)
53. On tärkeämpää kun, esim. kirjoittaminen kokonaisina lausein, pitkät tekstit, lukeminen yms. Meemit ovat mielestäni hupsuttelua, joita voi käyttää joissakin tehtävissä osana, mutta eivät ne syvennä oppimista. (12P)
54. Äidinkielen opetuksessa on niin paljon kaikkea mahdollista, etteivät meemit oikeastaan lukion OPS:iin mahdu. -- (24L)
55. En ole huomannut, että niistä olisi hyötyä lukiolaisille esim. yo-kokeessa. (29L)
56. Ne eivät ole tuntuneet sisällöltään sopivan juuri käsiteltävään asiaan. En ole oikein keksinyt, mihin niitä käyttäisin, enkä taida tunteakaan lajia tarpeeksi. -- (39L)
57. Ei ole tullut sopivaa kohdalle eikä sellaista ahaa-elämystä, että tuo sopisi aiheeseen. (42P)

Kyselylomake ohjasi osioon 2 ne vastaajat, jotka ilmoittivat käyttäneensä meemejä opetuksessaan. Osio alkoi avoimella kysymyksellä: ”Perustele tähän, miksi olet käyttänyt meemejä opetuksessasi.” Seuraavassa vastauksessa kiteytynee suurin osa syistä, miksi kyselyyn vastanneet, äidinkieltä ja kirjallisuutta sekä suomea toisena kielenä opettavat henkilöt ovat päätyneet käyttämään meemejä opetuksessaan:

58. Motivoidakseni (25P)

Aineistosta nousee esiin, että osa opettajista on ottanut meemit käyttöön oppitunneillaan saadakseen oppilaiden huomion ja tehdäkseen opetuksesta mielekkäämpää, kuten seuraavaksi osoitan.

Meemien opetuskäytön perusteluja tiedusteleva kysymys oli pakollinen, eli kyselylomakkeella ei päässyt eteenpäin, jos tekstikenttään ei kirjoittanut mitään. Yksi vastaaja kuitenkin ratkaisi kysymyksen pakollisuuden kirjoittamalla kenttään pelkän yhdysmerkin (-) ja jätti täten vastaamatta kysymykseen. Muissa vastauksissa esitellyt perustelut meemien käytölle opetuksessa olen jakanut kolmeen kategoriaan, joita käsittelen erikseen seuraavissa alaluvuissa. Nämä ovat meemien kytkös opetettavien arkielämään, meemit nykyaikaisena mediailmiönä sekä meemien huumori.

4.2.1 Meemit osana opetettavien arkea

Yksi merkittävä syy siihen, miksi suurin osa kyselyyn vastanneista kertoi käyttäneensä meemejä opetuksessaan, vaikuttaa vastausten perusteella olevan niiden kiinteä suhde oppilaiden arkeen. Tämä käy yksiin luvussa 4.1.1 tehdyn havainnon kanssa siitä, kuinka osa opettajista tutustuu meemeihin omien, itseään todennäköisesti nuorempien oppilaiden ja opiskelijoiden kautta, joille sosiaalisen median ilmiöt ovat tuttuja.

Aineiston perusteella voidaan todeta, että meemien tuttuus oppilaille näyttää motivoivan ennen kaikkea peruskoulun opettajia käyttämään meemejä opetuksen välineinä. Tämä käy ilmi aineistoimerkeistä 59–63. Kuten luvussa 3.2 totesin, mielekkäässä kielenopetuksessa huomioidaan opetettavien kokemusmaailma ja hyödynnetään mahdollisimman autenttisia, multimodaalisia tekstejä. Aineistoni tukeekin käsitystä, että opettajat pyrkivät herättämään oppilaiden mielenkiinnon ja rakentamaan opetuksensa heidän tuntemiensa ilmiöiden varaan.

59. Meemit ovat oppilaille tuttuja. Esim. oispa pullaa ¹⁸-meemiä käytin, kun opettelimme konditionaalia. (19P)

60. Meemit ovat oppilaille tuttu ilmiö, ja hyvä tapa havainnollistaa asioita. (20P)

61. Käytän niitä, koska ne muodostavat nuorille tutun tekstilajin. (45P)

62. Nuorille tuttuja -- (11P)

63. Ne kiinnostavat oppilaita. (7P)

Luvussa 3.2 toin esiin tutkimustulokset nuorten suosimien viestintävälineiden – internetin ja sosiaalisen median – yhteyden nuorten väliseen kommunikaatioon ja heille tuttuihin tekstilajeihin. Osa vas-

¹⁸ Ks. liite 3.

taajista perustelikin meemien tuttuutta opetettavilleen sen kautta, kuinka nuoret usein omaksuvat uusimmat viestinnän keinot omakseen ja tuntevat siksi meemit hyvin. Näin tekee esimerkiksi vastaaja 31P:

64. Uusia viestiväline, oppilaiden elämässä mukana (31P)

Vastaaja 2P taustoittaa meemien käyttöönsä näin:

65. Uskon niiden olevan nuorille tuttu median muoto ja siten mainio opetusväline. Ehkäpä teen itseäkin samaistuttavammaksi käyttämällä meemejä. (2P)

Peruskoulussa opettavan vastaajan 2P kommentista käy ilmi, että meemit voivat olla opettajalle keino tulla opetettavien silmissä lähestyttävämmäksi, jos opettaja käyttää meemejä ja osoittaa täten olevansa perillä tästä nuorille tutusta tekstilajista.

4.2.2 Meemit modernina mediasisältönä

Eräs aihepiiri, joka toistui opettajien vastauksissa meemien opetuskäytön motivaatiosta, oli meemien asema modernina mediasisältönä. Kuten luvussa 3.1 oli jo esillä, opetussuunnitelmat sekä uudistuneet ylioppilaskirjoitukset vaativat opetettavilta ja ylioppilaskokelailta mediasisältöjen tulkinta- ja analysointitaitoja. Lukion opettaja 5L kertookin ottaneensa meemit opetukseensa, koska meemejä on alkanut ilmestyä ylioppilaskirjoitusten aineistoihin. Myös vastaaja 36L mainitsee lukutaidon kokeeseen valmistautumisen syyksi meemien käyttöön opetuksessaan (ks. esimerkit 66 ja 67).

66. Ne ovat joskus olleet aineistona ylioppilaskokeessa ja ovat niin keskeinen osa sosiaalisen media tekstilajiympäristöä, että opiskelijoiden on hyvä nähdä nekin analysoitavina teksteinä. Niissä usein myös yhdistyy hienosti kuva ja sana. (5L)

67. Olemme opiskelleet lukutaidon koetta varten -- (36L)

Useissa opettajien vastauksissa korostui meemiymmärryksen suhde yleissivistykseen. Opettajat toteavat, että meemit ovat merkittävä osa modernia mediaa ja meemien käyttö opetuksessa kytkeytyy medialukutaidon käsittelyyn (ks. aineistoesimerkit 68–71).

68. Kuuluvat nykypäivän mediasisältöihin (14L)

69. Ne ovat osa mediaa ja hyvä tapa käsitellä muutamia huumorin keinoja, kuten ironiaa. (32P)

70. Ne ovat tärkeä osa nykymediaa, ja niissä yhdistetään mielenkiintoisesti kuvaa ja tekstiä. (45P)

71. -- Kyse on myös medialukutaidon opettamisesta. (7P)

Esimerkeistä 72–75 puolestaan näkyy, miten vastaajat kertovat luokittelevansa meemit laajemminkin osaksi nykykulttuuria – niin suullista kuin kirjallistakin. Kiinnostavaa on, että useampi opettaja luokittelee meemit kansanperinteen yhteyteen aivan kuten useissa meemitutkimuksissa on tehty (ks. esimerkkejä 73 ja 75 sekä lukua 3.3).

72. Meemikulttuuri kuuluu nykykulttuurin ymmärtämiseen. (16L)

73. Käsittelimme meemejä kansanperinteen yhteydessä. (33P)

74. Ne ovat osa modernia suullista perinnettä. (23P)

75. Kuuluu myös nykykansanperinteeseen. (9P+)

Myös meemien potentiaali kommunikoinnin ja viestinnän välineenä tuli opettajien vastauksista esiin (ks. luku 3.2.2). Vastaaja 11P mainitsee meemien ymmärrettävyyden yhdeksi syyksi meemien opetuskäyttöön (ks. esimerkki 76). Esimerkeistä 77–79 puolestaan näkyy, miten opettajat kertovat meemien roolin vaikuttavana tekstilajina sekä keskusteluiden kommentoijana kannustavan ottamaan niitä mukaan opetukseen.

76. -- liittyvät opetettavan aiheeseen, ovat intertekstuaalisia ja multimodaalisia kulttuurintuotteita, helppo ymmärtää (kuva ja sana tukevat toisiaan)... (11P)

77. Yksi vaikuttamisen keino, havainnollistaa huumorilla vaikuttamista sekä kuvan ja tekstin yhdistämistä useun yllättävällä tavalla, opiskelijoita inspiroiva. (26L)

78. -- Pidän myös meemien tulkitsemista ja meemien vaikutusmahdollisuuksien ymmärtämistä tässä hetkessä tärkeänä taitona. (20P)

79. Meemeillä myös reagoidaan ajankohtaisiin puheenaiheisiin. (45P)

Vastauksista ilmenee, että osa opettajista kokee meemit käteviksi välineiksi useiden, mutkikkaidenkin aihepiirien opettamiseen. Osa opettajista toteaa, että meemien lukemisen taito on heidän mielestään merkityksellinen ja opettamisen arvoinen. Monien opettajien mukaan meemit myös innoittavat opiskelijoita sekä havainnollistavat käsiteltäviä aiheita. Paneudun luvussa 4.4.1 siihen, mitä opetus suunnitelmissa mainittuja sisältöjä vastaajat ovat kertoneet pyrkineensä opettamaan meemien avulla.

4.2.3 Meemien huumori

Osa vastaajista perustelee meemien käyttöä opetuksessa niiden huumorilla. Moni opettaja kertoo, että he uskovat meemien humoristisuuden vaikuttavan myönteisesti opiskeltavan asian muistamiseen. Monissa vastauksissa opettajat tuovat ilmi niin kutsutun perinteisen kouluopetuksen rutiininomaisuuden ja sen rikkomisen meemejä käyttämällä (ks. aineistoesimerkit 80–84).

- 80. [Olen käyttänyt meemejä] Kevennyksinä, huomion herättäjinä (8P+)
- 81. Tuo huumoria ja havainnollistaa, jättää muistijäljen (18P)
- 82. Olen ajatellut että niiden sisältämän huumorin kautta opetettava asia jäisi mieleen. (9P+)
- 83. -- Ne jäävät myös hyvin mieleen, kuten myös niihin liittyvä asia. (13P)
- 84. Hauskoja, opiskelijoita viihdyttäviä, helposti muistettavia ja usein ajankohtaisia. Sisältää paljon intertekstuaalisuutta. (15L)

Jotkut opettajat perustelevat meemien käyttöä ennen kaikkea niiden viihdyttävyydellä. Vastaajat ovat kertomansa mukaan käyttäneet meemejä täydentämään oppimateriaaleja tai tehtävänantoja, jotka muutoin voisivat heidän mielestään pitkästytää oppilaita (ks. esimerkit 85–92). Opettajien ratkaisut ovat samoilla linjoilla luvussa 3.2 esittelemieni tutkimusten kanssa, joissa kielenoppimisen hauskuus on nostettu merkittäväksi tekijäksi opetuksen tehokkuudelle.

- 85. Meemeillä saa visualisoitua hyvin oppilaille joskus tylsää aineistoa. (13P)
- 86. Pirstämään dioja tai muuta esitysmateriaalia, joskus opiskelijat ovat tarkastelleet meemejä jonkun tehtävän yhteydessä (27L)
- 87. Löysin hauskan meemin, joka liittyi aiheeseen. Halusin näyttää sen oppilaille. (28P)
- 88. Kuvituksena ja huvituksena. (37L)
- 89. Joskus käytän niitä myös teorian kuvituksena. (16L)
- 90. Meemi tuntui sopivalta kevennyksestä laajemman kirjoitustehtävän osana (41L)
- 91. -- Joskus käytän meemejä myös vain opetusmateriaalin kuvituksena, että opetusmateriaali näyttäisi vähemmän ankealta. (20P)

92. Joskus ne ovat vain havainnollistava esimerkki tai silkkaa viihdettä. (5L)

Kyselyaineistostani ilmenee, että opettajilla on erilaisia syitä valita meemejä opetusmateriaalien sisällöksi: toiset opettajista valikoivat kuvitusmeemit pedagogisin perustein, jolloin meemi esimerkiksi havainnollistaa opetuksen sisältöä; toiset puolestaan käyttävät meemejä, joiden tarkoitus on yksinomaan hauskuuttaa (ks. esimerkit 93 ja 94).

93. Kielenhuollon tyylin yhteydessä opetusmateriaalin kuvituksena (5L)

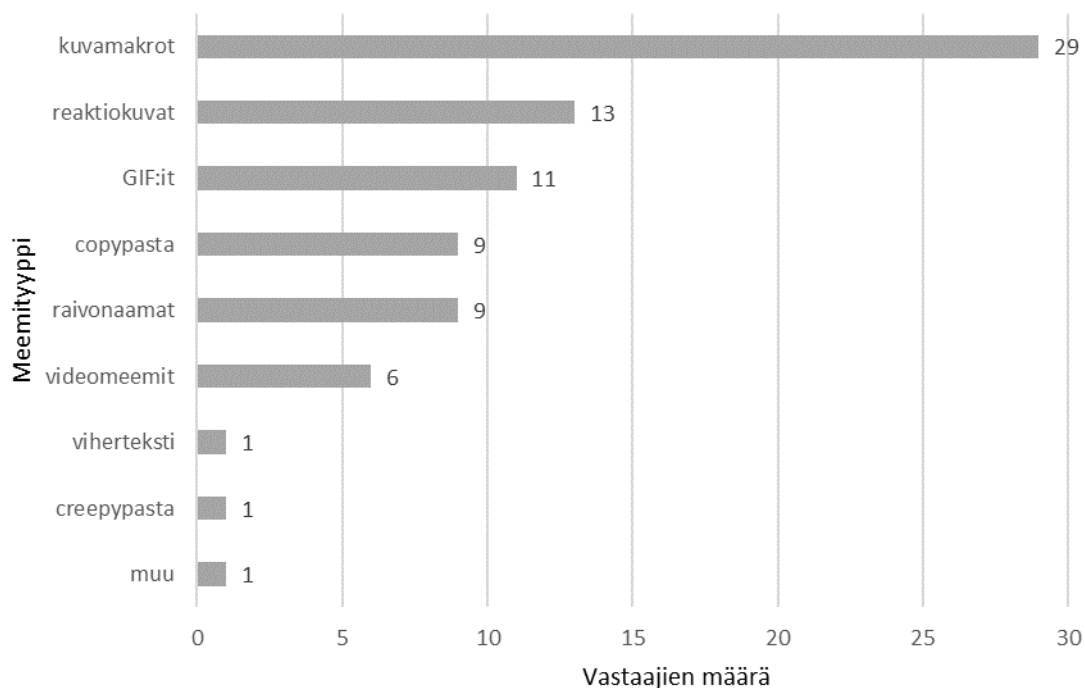
94. Kokeen yhteydessä virkistämään muistia ja tuomaan iloa (18P)

Aineistohavainnoistani voidaan päätellä, että opettajat määrittelevät meemien resurssit erilaisiksi ja jotkut opettajista antavat meemeille työssään enemmän painoarvoa kuin toiset. Toisaalta nekin opettajat, joiden opetuksessa meemien rooli on vähäisempi, ovat kokeneet ne opetukselle jollain tapaa tarpeelliseksi; muuten he tuskin olisivat käyttäneet niitä ollenkaan.

4.3 Opettajien käyttämät meemityypit

Lomakkeen osiossa 2 ne opettajat, jotka kertoivat käyttäneensä meemejä, vastasivat kysymykseen “Mitä seuraavista meemityypeistä olet käyttänyt opetuksessasi?” Vastaaminen tapahtui rastittamalla valintaruuturyhmästä sopivat meemityypit: GIF:t¹⁹, viherteksti, cypypasta, creepypasta, kuvamakrot, reaktiokuvat, videomeemit, raivonaamat ja muu. Jos vastaaja valitsi viimeisen vaihtoehdon, hän saattoi tarkentaa vastaustaan tekstikenttään “muu meemityyppi”, mutta tämä ei ollut pakollista. Koska olin luokitellut meemityypit ja suomentanut niiden nimet itse juuri tätä tutkimusta varten, lisäsin kysymyksen alapuolelle lyhyet selitykset kustakin meemityypistä. Näin vastaajilla oli mahdollisuus tarkistaa, millaisia meemejä lomakkeen meemityypeillä tarkoitettiin. Vastaajien käyttämät meemit ja kautuivat kaikkiaan yhdeksään tyyppiin, jotka näkyvät kuviosta 6.

¹⁹ GIF-lyhenteen kirjoitusasusta tässä tutkielmassa ks. luku 3.3.

Kuvio 6: Meemejä hyödyntäneiden vastaajien (N=33) opetuksessaan käyttämät meemityypit.

Kuvamakrot olivat vastaajien eniten käyttämä meemityyppi; niitä ilmoitti käyttäneensä 29 opettajaa niistä 33 opettajasta, jotka olivat ylipäättään käyttäneet meemejä opetuksessaan. Tulos on oletettava, sillä kuvamakrot ovat yksi yleisimmistä ja eniten tutkituista meemityypeistä, kuten aiemmin olen osoittanut. Vähiten käytettyjä meemityyppejä olivat *viherteksti* ja *creepypasta*, jotka kummatkin oli valittu kerran. Niinpä vaikuttaa siltä, että viherteksti ja creepypasta eivät ole meemityypeinä vastaajille niin tunnettuja kuin muut kyselylomakkeessa mainitut meemityypit. Kuten luvussa 3.4 totesin, viherteksti ja creepypasta leviävät yleensä kuvalaudoilla, mutta kyselyn vastausten perusteella saan sen käsityksen, etteivät opettajat juurikaan vieraile kuvalaudoilla tai osallistu niiden keskusteluihin: siis on ymmärrettävää, jos vastaajat eivät ole kohdanneet vihertekstejä tai creepypastoja. Muita kysymyksen vaihtoehtoisiksi annettuja meemityyppejä opettajat olivat käyttäneet jonkin verran: heistä 13 ilmoitti käyttäneensä *reaktiokuvia* ja 11 *gifejä*. *Corypastoja* ja *raivonaamoja* kertoi käyttäneensä 9 vastaajaa, *videomeemejä* 6 vastaajaa. Videomeemien suosion vähyys vastaajajoukossa on yllättävää, sillä kuten olen aiemmin tuonut ilmi, videomeemit ovat hyvin yleinen meemityyppi.

Vaihtoehton ”muu meemityyppi” oli valinnut vastaaja 38L. Hän kuvaili käyttämäänsä meemityyppiä tämän valinnan yhteydessä näin:

95. Tunnetun henkilön muuttaminen piirroksiksi, jonka yhteydessä on tekstiä (38L)

Koska vastaajan 38L mainitsemissa meemissä on yhdistetty kuvaa ja tekstiä, sen voi luokitella kuvamakroksi. Vastaaja 22L ei ollut rastittanut kysymyksen vaihtoehtoa ”muu”, mutta hänkin täydensi avoimessa kentässä vastaustaan kertomalla, että on hyödyntänyt opetuksessaan opiskelijoiltaan saamiaan meemejä:

96. Mitä opiskelijoilta sattuu tulemaan tarjolle. (22L)

Lomakkeen seuraavassa kysymyksessä opettajia pyydettiin vastaamaan kysymykseen: ”Kuvaile, millaisia meemejä olet käyttänyt. Ei haittaa, vaikka et tietäisi meemien nimiä.” Kysymyksen tarkoitus oli selvittää, ovatko opettajat mahdollisesti ottaneet opetukseensa sellaisia meemejä, joita ei ollut mainittu tutkimuksen meemiluokittelussa. Kysymys oli pakollinen vastaajille, jotka olivat aiemmin ilmoittaneet käyttäneensä meemejä opetuksessaan, eli tähän saatiin reaktio 33 vastaajalta. Yksi opettaja kirjoitti vastauskenttään yhdysmerkin (-) ja jätti täten vastaamatta kysymykseen. Vastausten analysoinnissa olen huomioinut, että kysymys on voinut tulla yllätyksenä opettajille, eikä heillä ole vastaushetkellä välttämättä ollut mahdollisuutta palata opetuksessa käyttämiinsä meemeihin niin, että he olisivat voineet kuvailla niitä tarkasti. Avoimista vastauksista nousi kuitenkin esiin kaksi meemiluokkaa, joita kyselyyn vastanneet opettajat vaikuttavat erityisesti suosivan: valmiit tai valmiista pohjasta muokatut kuvamakrot sekä oppitunneilla teetetyn meemit, joita tarkastelen aineistoni valossa seuraavaksi.

4.3.1 Kuvamakrot valmiista pohjasta

Luvussa 3.4 totesin, että kuvamakro on hyvin laaja meemityyppi, jonka määritelmä on väljä ja joka siksi toimii eräänlaisena sateenvarjokäsitteenä erilaisille kuvaa ja tekstiä yhdistäville meemeille. Oli siis odotettavissa, että kuvamakrojen runsas käyttö ilmenisi meemejä käyttäneiden opettajien vastauksissa.

Osa vastaajista toisti kyselylomakkeessa annetun kuvamakron määritelmän, kun he kuvailivat käyttämiään meemejä. Tästä voidaan päätellä, että opettajat käyttävät kuvamakroja, mutta eivät osanneet yhdistää lomakkeella tarjottua kuvamakron määritelmää käyttämiinsä meemeihin (ks. esimerkit 97 ja 98).

97. Meemejä, joissa on kuva ja tekstiä (19P)

98. Monenlaisia. Pääasiassa kuvaa ja tekstiä yhdistäviä. (32P)

Toiset vastaajat kertoivat käyttävänsä opetuksessa valmiita kuvamakroja sellaisenaan tai muokkaavansa niitä opetustarkoitukseen sopiviksi. Opettajat mainitsivat tällöin joitakin tunnettuja kuvamakroja, ja vastauksissa toistuivat muun muassa taideteosten pohjalta tehdyt meemit sekä kissameemit (ks. aineistoesimerkit 99–106).

99. Esimerkiksi moduksista sai tehtyä paljon meemejä erilaisiin pohjiin. Suosikkini on palavan talon koira, joka toteaa "this is fine"²⁰. (2P)

100. Esim. Finding Neverland²¹, (11P)

101. Kissa ja joku teksti (28P)

102. jotain kissoja, monet opemeemit (9P+)

103. Muumimeemejä, heh... (25P)

104. Olen käyttänyt esim. instassa leviäviä tuttuja kuvia ja Taidevandalismin meemejä. Evakko AF²² on taidevandalismin meemi, jolla joka vuosi aloitan ysiluokan, kun alamme pohtia suomen eri muotoja, alueellista ja sosiaalista vaihtelua. (7P)

105. taidemaalaus pohjaisia (9P+)

106. esimerkiksi miesflunssa²³ ja muut klassikkotaiteeseen pohjautuvat, joista löytyy paljon intertekstuaalisuutta. (15L)

Kuvamakrojen suurta edustusta opettajien käyttämissä meemeissä voi selittää niiden yleisyyden lisäksi se, miten vaivatonta niiden käsittely ja muokkaaminen on – esimerkiksi gifeihin ja videomeemeihin verrattuna makrot eivät vie paljoa tallennustilaa eikä niiden muokkaamiseen tarvita videoeditointiohjelmaa tai -taitoja (ks. luku 3.3.3). Tämä näkyy myös opettajan 8P+ vastauksesta:

107. Olen käyttänyt vain kuvaa ja tekstiä yhdisteleviä meemejä. Ne on helppo kuvakaapata tai tallettaa somesta ja liittää omaan diaesitykseen tms. (8P+)

Monissa vastauksissa korostuivat kuvamakrot, joissa humoristinen teksti on liitetty tunnetun henkilön kuvaan. Opettajat ovat vastaustensa perusteella valinneet opetukseensa kuvamakroja, joiden henkilöt

²⁰ Ks. liite 3.

²¹ Ks. liite 3.

²² Ks. liite 3.

²³ Ks. liite 3.

ovat yhteiskunnallisesti merkittäviä tai paljon esillä mediassa. Jotkut opettajat kertovat käyttäneensä meemejä, joissa seikkailee fiktiivinen hahmo tai historiallinen henkilö. Aineistoesimerkit 108–111 tarjoavat viitteitä siitä, millaisia hahmoja opettajien valitsemisessa kuvamakroissa voi esiintyä:

108. Lähinnä kuvaa ja tekstiä yhdistäviä, huomristisia kuvia, joissa on joku julkkis. (44M)

109. Perusmeemejä, kuva+teksti ylä-/alalaidassa. Esim. Trump, Sipilä, Kermit,...²⁴(22L)

110. Esim. Fredrika Runebergin kuva ja teksti "Se tunne, kun sut muistetaan jostain tortusta" (14L)

111. Olen käyttänyt mm. meemiä, jossa on LOTR Boromir²⁵. (35M)

Opettajien vastauksista nousivat esiin myös ajankohtaisaiheita ja mediaa käsittelevät meemit. Vastajat kertoivat ottaneensa opetukseen kuvamakroja, joiden aihepiirit koskettavat esimerkiksi Suomen hallituksen senhetkistä kokoonpanoa, urheilukilpailuja tai rakennushankkeita. Vastausten perusteella osa opettajista on käyttänyt kuvamakroja myös uutiskuvan ja otsikon yhteyden sekä uutiskuvan kontekstisidonnaisuuden opettamiseen. (ks. aineistoesimerkit 112–116).

112. Kuvia, joissa on jokin ajankohtainen asia tekstinä päällä. (36L)

113. Esimerkiksi: Raatajat rahanalaiset ja Espoon metro (37L)

114. Esim. Niinistö, lätkäjoukkueen MM, kuha, political leaders in Finland²⁶(30P)

115. Lehtiotsikolle nauraminen muokatun kuvan avulla (5L)

116. Esimerkiksi viimeisimpänä Niinistö James Bond -meemiä²⁷ havainnollistamaan, miten yhden päivän uutiskuva muuttuu helposti seuraavan päivän taide- tai huumorikuvaksi. (16L)

Joistakin vastauksista näkyy, että opettajat ovat käyttäneet kuvamakroja kulttuuriaihepiirien opetukseen. Esimerkiksi opettajat 13P, 33P ja 27L kertovat, että kuvamakrot ovat taipuneet heidän opetuksessaan kirjallisuushistorian, urbaanilegendojen sekä kansalliskulttuurin ja stereotyyppien opettamiseen (ks. tarkemmin esimerkkejä 117–119). Tutkimukseni tulokset myötäilevät tässä aiempia, luvussa 3.3 esittelemiäni tutkimuksia meemien monimuotoisuudesta.

²⁴ Ks. liite 3.

²⁵ Ks. liite 3.

²⁶ Ks. liite 3.

²⁷ Ks. liite 3.

117. Sitten minulla on puhelimessa odottamassa aivan loistava kuvamakro liittyen kirjallisuushistoriaan. Kuvassa on Kafkan Muodonmuutoksen syöpäläinen ja tekstinä lukee "New year, new you". (13P)

118. Esim. urbaanilegendojen yhteydessä käytin kuvamakroja. (33P)

119. Finnish nightmares, muut Suomeen liittyvät meemit, not sure if,²⁸ (27L)

Kaiken kaikkiaan aineisto osoittaa, että kyselyyn vastanneet opettajat ovat keksineet kuvamakroille hyvin monenlaisia käyttötarkoituksia äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa.

4.3.2 Oppitunneilla tehdyt meemit

Omana kategorianaan kyselyaineistostani erottuivat vastaukset, joissa opettajat kertoivat teettäneensä oppilailla ja opiskelijoilla meemejä oppitunneilla. Tällaisten meemien voi ajatella muodostavan aivan oman lajinsa, koska ne on tuotettu luokkahuonekontekstissa ja oletettavasti opettajan antaman tehtävänannon mukaisesti: meemien tuottamiseen käytettävää luovuutta on siis todennäköisesti jollain tavalla rajoitettu. Oppijoiden tekemissä meemeissä tuskin on sallittu esimerkiksi kiroilua, rasistista tai voimakkaan seksuaalissävytteistä sisältöä, jotka ovat tyypillisiä ilmiöitä nimettömästi luoduille meemeille (ks. lukua 3.3.2).

Opettajat voivat rajata tehtävänantoa käsiteltävän aiheen mukaan: esimerkiksi opettaja 23P kertoo ohjeistaneensa oppilaita tekemään Kalevalaan liittyviä meemejä, ja opettaja 45P on ilmoittanut valinneensa aiheeksi äidinkielen opiskelun. Oppijoiden tuottamat meemit voivat olla kuvamakroja, mutta opettajan määrittelemät raamit meemitehtävän toteutukselle eivät silti välttämättä ole este monipuolisten meemien synnylle (ks. aineistoesimerkit 120–122).

120. Oppilaat tekivät itse kuvaa ja tekstiä yhdistäviä meemejä (41L)

121. Hyvin monenlaisia. Viimeksi Kalevalan käsittelyssä tehtiin teoksen kohtauksista kuvamakroja. (23P)

122. Olen siis enimmäkseen teettänyt tehtävää: Tee meemejä äidinkielen opiskelusta. Oppilaiden luomukset ovat sitten voineet olla lähes mitä tahansa. (45P)

Meemien teettäminen oppitunneilla voi opettajien vastausten mukaan onnistua siihen tarkoitettujen alustojen avulla (ks. luku 3.3.3). Vastaaja 40PL esimerkiksi kertoo käyttäneensä meemien tekemiseen

²⁸ Ks. liite 3.

Memegenerator-palvelua. Hän on huomionnut kuvamakroja tehdessään kuvamateriaalien tekijänoikeudet:

123. Olen tehnyt meemejä Memegeneratorilla, samoin oppilaat. Omiin tai vapaasti käytettäviin kuviin olen liittänyt tekstejä. (40PL)

Aineistossa näkyy, että opettajien ei välttämättä tarvitse käyttää meemejä opetuksessaan useilla tavoilla, vaan yksikin käyttötarkoitus riittää. Meemejä voi pelkästään teettää oppilailla tai kerätä heiltä opetusta varten, kuten esimerkeissä 124 ja 125 kerrotaan:

124. Käytän niitä tunnilla vain niin, että oppilaat valmistavat meemit jostain aiheesta, esim. media-aiheesta. (31P)

125. Kun puhumme varsinaisesti meemeistä oppitunnin sisältönä, kerään esimerkkejä yleensä oppilailta. (20P)

Opettajan 31P vastauksessa ilmenee jälleen, että hän on rajannut meemien aihepiirin antaessaan niiden luomisen oppilaiden tehtäväksi. Edelliset esimerkit osoittavat myös sen, kuinka opettaja voi helpottaa työtaakkaansa ja hankkia oppitunneille autenttista, oppilaita kiinnostavaa meemimateriaalia osoittamalla meemien tuottamisen tai keräämisen oppilaiden tehtäväksi.

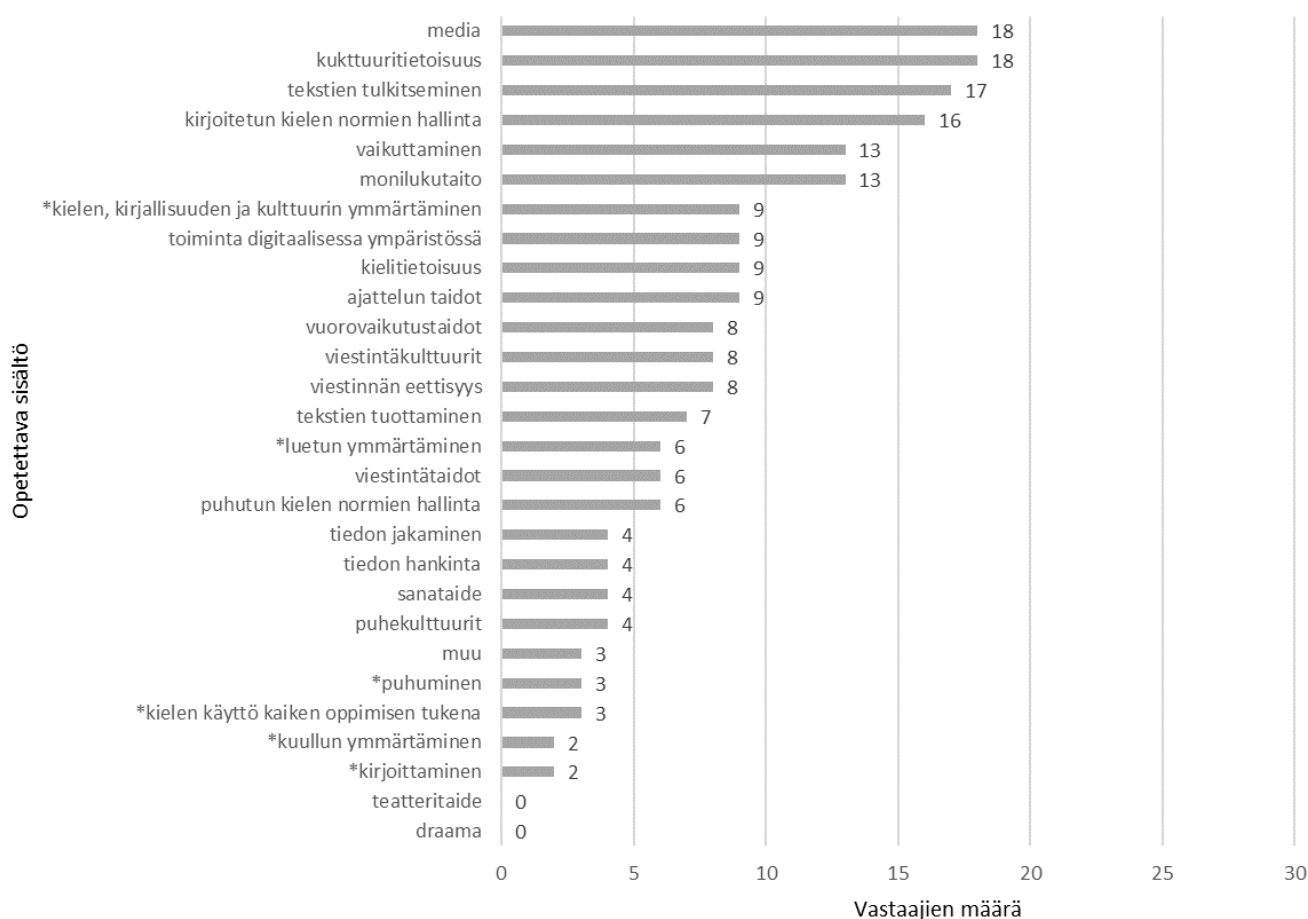
4.4 Meemit opetusvälineenä

Yksi tutkimukseni tavoitteista on selvittää, mitä meemien avulla pyritään opettamaan. Kyselylomakkeella opettajat esittelivät sisältöjä, joiden opettamisessa he ovat hyödyntäneet meemejä, ja perustellivat ratkaisujaan. Lisäksi jotkut opettajista kuvailivat opetustilanteita, joissa meemit ovat olleet tavalla tai toisella mukana. Näiden vastausten analysoinnin olen jakanut seuraaviin alalukuihin.

4.4.1 Meemien avulla opetettavat sisällöt

Lomakkeen osion 2 kysymykseen ”Minkä sisältöjen opettamiseen olet käyttänyt meemejä?” poimin vastausvaihtoehdoiksi opetussisältöjä perusopetuksen opetussuunnitelman perusteista vuodelta 2014, lukion opetussuunnitelman perusteista vuodelta 2019 sekä ammatillisen opetuksen ammatillisen opetuksen yhteisten tutkinnon osien äidinkielen, kirjallisuuden ja viestinnän sisällöistä (POPS 2014, LOPS 2019, Opintopolku.fi A). Mukana on sekä äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen että suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppiaineen sisältöjä kaikilta luokka-asteilta. Järjestin sisällöt aakkosjärjestykseen, jotta vastaajien olisi helppoa löytää luettelosta etsimänsä vaihtoehdot ja vaihtoehtojen järjestys ei ohjailisi heitä vastaamaan tietyllä tavalla. (Leinonen, Otonkorpi & Heiskanen 2017: 72).

Suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppiaineen sisällöt erotin tähdellä (*). Merkintä selittää, miksi esimerkiksi kuullun ymmärtäminen on listattu oppisisältöihin. Näitä sisältöjä olivat valinneet niin suomea toisena kielenä opettavat vastaajat kuin nekin opettajat, joiden opetettaviin aineisiin suomi toisena kielenä ei kuulu (ks. kuvio 7). Opettajien valinnat osoittavat, että meemeillä opetettavien sisältöjen kirjo voi olla laaja.

Kuvio 7: Sisällöt, joita meemejä hyödyntäneet vastaajat (N=33) ovat pyrkineet opettamaan meemien avulla.

Vastaajat saivat edellä mainittuja sisältöpoimintoja koskevat tiedot nähdäkseen klikkaamalla kysymyksen vieressä olevaa kysymysmerkin symbolia (ks. liite 1). En sisällyttänyt vastausvaihtoehtoihin perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa mainittuja vuosiluokkien 1–2 kuuntelemisen, lukemisen, puhumisen ja kirjoittamisen sisältöjä. Ne ovat laajoja kattokäsitteitä taidoille, joita uskon äidinkielen tunneilla opetettavan joka tapauksessa työskentelytavasta riippumatta, joten kyselyllä ei ollut mielekästä selvittää, ovatko opettajat käyttäneet meemejä niiden opettamiseen. On huomioitava,

että useat äidinkielen ja kirjallisuuden oppiainesisällöt toimivat sekä opetettavana aiheena että opetuksen välineenä: näin on esimerkiksi draaman laita (Vaittinen 2015: 30).

Kulttuuritietoisuus ja media osoittautuvat sisällöiksi, joita aineistoni vastaajat raportointinsa perusteella opettavat meemien avulla eniten: kummankin vaihtoehdon oli valinnut 18 opettajaa. Tulos on odotuksenmukainen, sillä kuten luvussa 4.2.2 osoitin, kyselyyn vastanneita opettajia motivoi meemien käyttöön niiden olemus modernina mediasisältönä. Toiseksi eniten vastaajat olivat käyttäneet meemejä tekstien tulkitsemisen opettamiseen, joka oli valittu lomakkeella 17 kertaa. Tämä saattaa kertoa meemien ainutlaatuisuudesta tekstilajina sekä voimavaroista tarjota hedelmällisiä opetusvälineitä äidinkielen ja kirjallisuuden sekä suomi toisena kielenä -oppiaineen opetukseen. Opettajista 16 ilmoitti hyödyntäneensä meemejä kirjoitetun kielen normien hallinnan opetuksessa, eli he ovat katsooneet meemien kielellisen sisällön merkitykselliseksi opettamansa oppiaineen kannalta. Monilukutaidon sekä vaikuttamisen opettamiseen meemejä oli soveltanut 13 vastaajaa – nämä ovat aihepiirejä, joiden opetukseen meemejä on useissa tutkimuksissa ehdotettukin (ks. luvut 3.1 ja 3.2).

Ajattelun taidot, kielitietoisuus, toiminta digitaalisessa ympäristössä sekä kielen, kirjallisuuden ja kulttuurin ymmärtäminen oli valittu 9 kertaa. Viestinnän eettisyyttä, vuorovaikutustaitoja ja viestintäkulttuureita oli opettanut meemien avulla 8 vastaajaa. Opettajista 7 ilmoitti opettaneensa meemien avulla tekstien tuottamista: tämä liittyy meemien teettämiseen oppitunneilla, jota käsiteltiin luvussa 4.3.2. Viestintätaitojen ja luetun ymmärtämisen opettamiseen meemejä oli hyödyntänyt 6 opettajaa. Tiedon hankinta, tiedon jakaminen, sanataide ja puhekulttuurit olivat sisältöjä, joita 4 opettajaa oli opettanut meemejä käyttäen. Puhumisen ja kielen käytön kaiken oppimisen tukena oli sisällöistä valinnut 3 vastaajaa, kirjoittamisen ja kuullun ymmärtämisen 2 vastaajaa. Kuullun ymmärtämisen opettaminen meemien avulla vaatii todennäköisesti ääntä sisältävien meemien, kuten videomeemien, käyttöä, eivätkä kyselyyn vastanneiden opettajien suosimat kuvamakrot sovellu tähän tarkoitukseen. Yksikään kyselyyn vastannut opettaja ei ollut käyttänyt meemejä draaman tai teatteritaiteen opettamiseen, mikä on kiinnostava tulos ottaen huomioon, että aineiston mukaan opettajat ovat kehittäneet hyvin monenlaisia käyttötapoja meemeille.

Vaihtoehdon ”muu” oli valinnut 3 opettajaa. Vastaajat saattoivat jälleen täydentää vastauksiinsa tekstikentässä ”muu opetettava sisältö”. Vain yksi tämän vaihtoehdon valinnut opettaja teki näin: hän kertoi opettaneensa meemien avulla kuva-analyysia ja intertekstuaalisuutta. Hänen lisäksi neljä muuta vastaajaa täydensi tekstikenttään opettamiaan sisältöjä, vaikka he eivät olleet valinneet vaihtoehtoa ”muu” opetettavien sisältöjen listasta. Nämä opettajat kertoivat opettaneensa ”huumorin keinoja, siis tekstianalyysia” sekä reflektointia, kansanperinnettä ja kirjallisuushistoriaa.

Opettajien avoimissa vastauksissa lomakkeen aikaisempiin kysymyksiin nousi esille sisältöjä, joita he ovat kertomansa mukaan opettaneet meemien avulla. Yksi useissa vastauksissa mainittu sisältö oli huumori, joka oli jo luvussa 4.2.3 esillä yhtenä motiivina meemien opetuskäytölle: opettajat kertovat niin ikään kysymyksessä ”Perustele tähän, miksi olet käyttänyt meemejä opetuksessasi”, että meemien avulla erinäisten huumorin keinojen ja lajien opettaminen käy kätevästi, ja niiden avulla oppimateriaalista voi tehdä hausempaa (ks. aineistoesimerkit 126–129). Tämä on ymmärrettävää, sillä huumori kuuluu olennaisesti meemien tekstilajipiirteisiin (ks. luku 3.3.2).

126. -- esimerkiksi huumorin keinoja opiskellessa on käytetty meemejä. (36L)

127. -- Ironiaa, sarkasmia ja intertekstuaalisuutta on ihan tosi helppoa opettaa niiden kautta. (7P)

128. -- huumorin analyysi on helppo tutustuttaa meemien kautta nuorisolle. (16L)

129. AI4²⁹ ja huumorin keinot -> johdettavissa suoraan opiskelijoiden lähettämistä meemeistä. (22L)

Meemien monipuolisuudesta opetusmateriaalina kertoo se, että eri opettajat ovat käyttäneet niitä samoilla kursseilla eri asioiden opettamiseen. Kuten seuraavasta esimerkistä 123 näkyy, vastaajan 22L tapaan (esimerkki 129) myös vastaaja 38L on ottanut meemit apuvälineeksi opetukseensa lukion neljännellä äidinkielen kurssilla. Toisin kuin vastaaja 22L, hän kertoo meemien tulleen kurssilla mukaan mediasisältöjen opiskelun yhteydessä.

130. Käsittelemme neloskurssilla mediaa, joten meemit tulevat pienenä osana. (38L)

Vastauksista käy kaikkiaan ilmi, että niin peruskoulun kuin lukionkin opettajat ovat käyttäneet meemejä useiden äidinkielen ja kirjallisuuden oppiainesisältöjen opettamiseen. Meemien avulla opettajat kertovat käsitelleensä opetuksessa kirjallisuushistoriaa, vaikuttamista ja kantaaottavuutta, tekstilajipiirteitä, nykykulttuuria sekä kansallisuusstereotypioita (ks. aineistoesimerkit 131–137). Vastaaja 36L mainitsee teettäneensä meemejä lukio-opiskelijoilla, mikä on osoittautunut aineistoon vastanneiden opettajien suosimaksi tavaksi tuottaa meemejä opetukseen (ks. luku 4.3.2).

131. Myös kirjallisuushistorian opiskelussa on käytetty meemejä niin, että opiskelijat ovat itse luoneet niitä. (36L)

²⁹ Vuoden 2015 lukion opetussuunnitelmassa (LOPS 2015: 43–44) AI4-kurssin sisältöihin kuuluivat mm. vaikuttaminen, argumentointi ja retoriset keinot, joihin huumori voidaan laskea mukaan.

132. Ne ovat myös vaikuttamisen keino ja niitä on helppo käyttää näennäisesti viattomasti. (7P)

133. Opetin lukiolaisille tekstilajeja. (35M)

134. Samoin kantaaottavuus, poliittisia meemejä. (22L)

135. AI2-kurssin³⁰ suomalaisuusteemaan Suomi-meemejä³¹ -> stereotypioihin kiinni (22L)

136. Meemit nykykulttuurin ilmiönä ÄI6-kurssilla (37L)

137. Elokuvan purku, murteet, modukset, kirjallisuus, kieli, kirjoittaminen.... (11P)

Meemien kielellinen sisältö näyttää aineiston mukaan olevan hyödyllistä myös suomen kielen rakenteiden opettamisessa. Suomea toisena kielenä aikuisille opettava vastaaja 44M (ks. liite 2) ilmoittaa esimerkissä 138 käyttäneensä tietynlaisia meemejä suomen nollapersoonan havainnollistamiseen. Modusten opettamisessa taas ilmeikkäillä raivonaamoilla vaikuttaa olevan erityinen asema kyselyyn vastanneiden peruskoulun opettajien työssä (ks. esimerkit 138–143):

138. S2-opetuksessa nollapersoonaa tulee hyvin ilmi Oispa rahkaa³²-tyylisissä meemeissä. (44M)

139. Modusten opettamisessa olen käyttänyt eri moduksiin sopivia (raivo)naamoja. (45P)

140. Olen käyttänyt modusten yhteydessä ns. ragefaceja, jotka liittyivät aina tiettyyn modukseen. (13P)

141. moduksiin sopivia ihmishahmoja (18P)

142. Löysin hauskan Kissameemin liittyen moduksiin ja näytin sen oppilaille. (28P)

143. Modusten opetus raivonaamahavainnollistuksella (9P+)

Luvussa 3.2 käsittelin meemien ja kielen yhteyttä, joka aineiston valossa vaikuttaa olevan yksi syy opettajien valinnalle ottaa meemejä opetukseen. Seuraavissa aineistositaateissa 144–147 näkyy, miten kyselyyni vastanneet opettajat ovat soveltaneet meemien kielellisiä piirteitä äidinkielen ja kirjallisuuden opetukseen:

³⁰ Vuoden 2015 lukion opetussuunnitelmassa (LOPS 2015: 42–43) AI2-kurssilla suositeltiin käsiteltäväksi esimerkiksi ”Suomen kielellistä ja kulttuurista monimuotoisuutta” sekä pohtimaan kielen, kulttuurin ja identiteetin yhteyttä.

³¹ Ks. liite 3.

³² Ks. liite 3.

144. Neil deGrasse Tyson³³ "we got a badass over here" muutettuna muotoon "Watch out, we got a typo nazi over here" (38L)

145. sanaleikkiin perustuvia meemejä, joissa kuva ei ole niin merkityksellisessä asemassa (kuha-jutun kaltaiset) (5L)

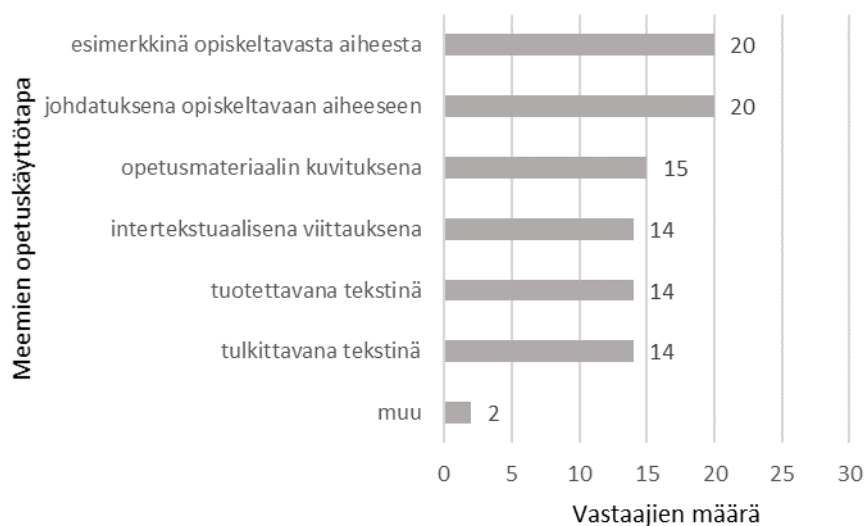
146. Meemejä, joissa on kirjoitusvirheitä kielenhuollon kursseilla. (16L)

147. - - Aika paljon olen käyttänyt meemejä kielioppiaiheidn käsittelyssä. (2P)

Humoristinen meemi voi valikoitua opetukseen erityisesti äidinkielen oppiaineeseen kytkeytyvän tai kielellisen vitsin ansiosta, kuten opettajien 38L ja 5L vastauksissa näkyy. Vastaaja 16 L on opettanut meemien kielellisen sisällön avulla kielenhuoltoa ja vastaaja 2P kielenhuoltoa.

4.4.2 Meemien opetuskäyttötilanteita

Lomakkeen osiossa 2 vastaajia pyydettiin rastittamaan tavat, joilla he ovat käyttäneet meemejä opetuksessaan, sekä kertomaan esimerkki tällaisesta tilanteesta. Kysymykset olivat pakollisia vastattavia. Opettajien valitsema meemien opetuskäyttötavat olen esitellyt kuviossa 8.

Kuvio 8: Meemejä käyttäneiden vastaajien (N=33) tavat käyttää meemejä opetuksessaan.

³³ Neil deGrasse Tyson on yhdysvaltalainen astrofysikko ja tieteen yleistajuistaja, joka julkaisee tiedeaiheisia keskusteluvideoita YouTube-kanavallaan (Tysonin kotisivut: <https://www.haydenplanetarium.org/tyson/>, Tysonin YouTube-kanava: <https://www.youtube.com/c/StarTalk/about>).

Kuten kuviosta 8 näkyy, vastaajien yleisimmät tavat hyödyntää meemejä opetuksessa ovat meemien käyttäminen esimerkkinä opiskeltavasta aiheesta tai johdatuksena siihen: nämä vaihtoehdot oli rastittanut 20 opettajaa. Opetusmateriaalin kuvituksena meemejä kertoi käyttäneensä 15 opettajaa. Vastaajista 14 ilmoitti ottaneensa meemejä intertekstuaalisiksi viittauksiksi, tuotettavaksi tekstiksi tai tulkittavaksi tekstiksi opetukseensa. Vastaukset ovat jakautuneet melko tasaisesti eri vaihtoehtojen välille, mistä voidaan päätellä, että kaikki mainitut käyttötavat ovat olleet vastaajajoukon mielestä toimivia eikä yksikään niistä ole osoittautunut erityisesti muita paremmaksi. Vaihtoehdon ”muu” oli valinnut kaksi vastaajaa. Kolme opettajaa oli tarkentanut meemien käyttötapaa kysymystä seuranneessa avoimessa kentässä ”Muu käyttötarkoitus”. Nämä vastaajat kertoivat käyttäneensä meemejä lisäksi huomion herättäjinä ja kevennyksenä, reflektiona sekä ”luovana työnä kirjallisuushistorian tyylikausia opiskeltaessa”.

Koska osa vastaajista oli antanut esimerkkejä meemien opetuskäytöstä jo aikaisemmin lomakkeella, kaikki meemejä käyttäneet opettajat eivät vastanneet avoimeen kysymykseen ”Kerro esimerkki tapauksesta, jossa olet käyttänyt meemejä opetuksessa”. Kaksi vastaajaa kirjoitti vastauskenttään yhdysmerkin (-), kolme totesi vastanneensa kysymykseen aiemmin, kaksi kertoi jo vastanneensa kysymykseen mutta täydensi vielä vastaustaan, ja useiden opettajien kertomassa toistuivat samat asiat, joita he olivat tuoneet esiin lomakkeen edellisissä kysymyksissä. Useimmat opettajat kuitenkin esittelivät konkreettisia käyttötapoja meemeille, joita tarkastelen seuraavaksi lähemmin.

Luvussa 4.3.2 jo ilmeni, että osa kyselyyn vastanneista opettajista on teettänyt meemejä opettavillaan. Osa tätä metodia hyödyntäneistä opettajista kuvaili lomakkeen osiossa 3 tarkemmin, millaisissa tilanteissa ja miten meemejä on teetetty. Vastausten perusteella menetelmää ovat käyttäneet sekä peruskoulun että lukion opettajat jokseenkin yhtä paljon. Meemien teettäminen oppilailla on kytketty opettajien vastauksissa kirjallisuuden historian ja tyylikausien, tekstien vaikuttavuuden ja kirjoittamisen opettamiseen (ks. esimerkit 148–152). Vastaaja 45P on keksinyt meemien teettämiselle myös koulun arkeen liittyvän funktion:

148. Esimerkiksi symbolismin tutustumme niin, että oppilaat tutustuvat ensin Taidevandalismin töihin ja sitten etsivät symbolismin ajan taideteoksia, joista tekevät itse meemejä. (7P)

149. Opiskelijat tuottivat kanta-aottavia meemejä. (26L)

150. Kirjallisuushistoriassa tyylikausia opiskeltaessa välipalatehtävänä on ollut tehdä meemi jostain tyylikaudesta. (36L)

151. Oppilaat tekivät itse menin [meemin] osana laajempaa kirjoitustehtävää, sen kevennyksenä (41L)

152. -- Lisäksi olen pyytänyt valvontaluokkaani tekemään meemejä koulun järjestyssäännöistä, mikä ei ole varsinaisesti ollut äidinkielen opiskelua. Tehtävä on toiminut esimerkiksi lukukauden aloituksen tai lopetuksen kevennystehtävänä. (45P)

Monissa opettajien esittelemissä meemien opetuskäyttötilanteissa on mukana keskustelua. Opettajat kertovat puhuneensa meemeistä oppilaiden ja opiskelijoiden kanssa ja katsoneensa niitä yhdessä koko opetusryhmän voimin. Vastausten perusteella opetettavia voidaan osallistaa keskustelun rakentamiseen esimerkiksi siten, että he hankkivat itse meemit, joiden pohjalta keskustelua käydään; toisissa esimerkeissä taas opettaja on vastannut keskustelun avaajaksi otetun meemin valitsemisesta. Keskustelu voi olla lyhyt ja opettajan ennalta suunnittelema tai pidempi ja strukturoimattomampi, jolloin meemit ovat vain antaneet inspiraatiota yhteiseen pohdintaan (ks. esimerkkejä 153–159).

153. Kasilla olemme käsitelleet aikanaan meemimäisesti levinnyttä "Nina Mikkonen puhuu päivähoitodosta"³⁴-videota argumentointivirheiden näkökulmasta. Kasilla puhumme meemeistä myös esimerkkinä intertekstuaalisista viittauksista ja keräämme intertekstuaalisia meemejä. Seiskojen kanssa olemme virittäytyneet homonymien käsittelyyn "Mitäs meinaat tänään puuhailla?"-meemillä, jossa on puisen hain kuva. (20P)

154. Pohdittiin intertekstuaalisuutta oppilaiden tuntemissa meemeissä. (23P)

155. -- Opiskelijat lähettävät, katsotaan yhdessä, analysoidaan. (22L)

156. Aamunavauskeskustelu Kuha-meemi avauksena kielenhuoltoon (30P)

157. Kysyin oppilailta, tietävätkö he, että Jyväskylän kaupunginosa Mäki-Matti on nimetty Matti Nykäsen mukaan. Vastausten jälkeen näytin kuvamakron, jossa Matti Nykänen näyttää hämmästyneeltä ja kuvatekstinä lukee "Ei se mitään, en mäkään tienny". (33P)

158. Opetin tekstilajeja meemin avulla. Näytin siis heille meemin ja he pohtivat, miten sitä tulkitaan tekstilajina, konventiot jne. (35M)

159. Abikurssilla olemme tulkinneet ajankohtaisia meemejä. Samoin 6. kurssilla on katsottu meemejä mm. somekohujen yhteydessä. (36L)

Aiemmissa analyysiluvuissa osoitetut meemien käyttötavat kuvituksena ja kokeiden osana tarkentuvat opettajien vastauksissa. Kuvitukseksi valituilla meemeillä on vastaajien mukaan perusteltu merkitys, joka vaihtelee silkasta viihdykkeestä tarkoin harkittuun ja välttämättömään materiaalin osaan (ks. esimerkit 160–164).

³⁴ Ks. liite 3.

160. Diaesityksen alussa ennen otsikkoa. Saa oppilaiden huomion helposti taululle. (8P+)
161. Diassa, jossa käsitellään somea ja sosiaalisen median erilaisia tekstityyppejä ja niiden tulkintaa, esimerkkinä meemistä (38L)
162. käytin meemiä aineistona kuva-analyysissa. (15L)
163. Esim. lauseenjäsennyskokeen lopussa raivonaamoja osana Miten jakso meni -itsearviota (25P)
164. Suomen kirjallisuushistorian tunnilla luokan ovela oli kulloinkin käsiteltävänä olevasta henkilöstä tekemäni meemi. (40PL)

Opettajat voivat kertomansa mukaan käyttää meemejä opetuksen välineenä mutta myös opetuksen kohteena. Esimerkiksi vastaaja 33P kertoo ottaneensa opetuksessa esiin meemien liikkeelle sysäävät ilmiöt; vastaaja 14L taas on laittanut opetettavansa etsimään tietoa meemeistä.

165. Opiskelijat ovat tehneet meemeistä tutkimustyön (14L)
166. Esittelin myös joidenkin meemien ikäviä seurauksia, kuten risumiehen ja Haroldin tapauksissa³⁵. (33P)

Kaiken kaikkiaan aineisto osoittaa, että meemejä voi käyttää nykyisten opetussuunnitelmien mukaisesti äidinkielen ja kirjallisuuden sekä suomen kielen opettamisessa monin tavoin ja eri-ikäisten oppijoiden kanssa.

4.5 Meemien kehittäminen äidinkielen opetuksessa

Niitä opettajia, jotka ilmoittivat kyselylomakkeella käyttäneensä meemejä, pyydettiin lisäksi kertomaan, miten he kehittäisivät meemien käyttöä opetustyössä. Kysymykseen vastaaminen oli vapaaehtoista. Vastauksia tuli yhteensä 17, joista yksi oli niin sanottu tyhjä vastaus (-). Aineiston perusteella kaikkien meemejä käyttäneiden vastaajien mielestä meemien käytön kehittäminen opetuksessa ei ole tarpeellista tai he eivät osaa sanoa, miten se tapahtuisi. Jotkut vastaajat eivät ottaneet kantaa siihen, olisiko meemien opetuskäytön kehittäminen hyödyllistä vai ei; toiset taas totesivat yksiselitteisesti, ettei meemien käyttöä opetuksessa tarvitse kehittää. Joidenkin vastaajien kommenteista ilmeni, että heidän kokemuksensa perusteella meemejä voi käyttää välillä opetuksen humoristisena mausteena. (ks. esimerkki 167).

³⁵ Ks. liite 3.

167. En [kehittäisi meemien käyttöä opetuksessa] oikeastaan mitenkään, sopivat kevennykseksi silloin tällöin (41L)

Jotkut vastaajat toivat esiin, että esteenä meemien käyttämiselle voivat olla lailliset kysymykset. Esimerkiksi vastaaja 38 pohti meemien opetuskäytön ongelmia tekijänoikeuksien kannalta. Hän mainitsee meemien pitkän syntyketjun, jossa alkuperäinen tekijä, meemin sisältämä materiaali ja meemin tekijänoikeudet hämärtyvät (ks. luku 3.2.3).

168. Tekijänoikeusasiat mietityttävät. Voinko näyttää meemejä, jota ei itse ole luonut / jolla ei ole vapaita käyttöoikeuksia (CC)? Rikonko tekijänoikeuksia, kun kuvan käyttöön ei todennäköisesti ole alun perinkään pyydetty lupaa? (38L)

Osa vastaajista kertoi kokevansa, että meemeistä olisi hyvä olla tarjolla lisää tietoa opetuksen tueksi. Toiset opettajat kaipasivat meemiteorioiden vahvempaa tuntemusta ja jotkut toivoivat koulutusta niistä. Näin oli esimerkiksi vastaajien 27L, 2P ja 5L laita:

169. Enemmänkin voisi käyttää, jos jaksaisi itse tutustua meemeihin enemmän (27L)

170. Meemeistä olisi jo melkein paikallaan järjestää koulutuksia opettajille. (2P)

171. Niiden pohjalla vallitsevat teoriat pitäisi tuntea paremmin, jotta niitä voisi laajemmin hyödyntää. (5L)

Opettajien vastauksista voidaan tulkita, että tarkempi tieto meemeistä saattaisi auttaa tai rohkaista joitakin opettajia käyttämään niitä työssään enemmän. Vaikka halua meemien opetuskäytön kehittämiseen olisi, kuilu opettajalle tuttujen ja oppilaiden kuluttamien meemien välillä voi koitua esteeksi, kuten vastaaja 22L toteaa. Vastaaja 20P tuo myös esiin oppilaiden roolin ja heiltä saatavan avun. (Ks. esimerkkejä 172 ja 173).

172. Vaikea laji, kun oma tekstimaailma niin kaukana opiskelijoiden tekstimaailmasta! (22L)

173. Haluaisin olla vielä enemmän perillä siitä, mitkä ovat nykyoppilaille tuttuja meemejä, ja antaa meemiesimerkkien tulla heiltä itseni sijaan. Meemiä lainatakseni, välillä huomaa reaktion omiin esimerkkeihini olevan sarjaa "ok, boomer"³⁶. (20P)

³⁶ Ks. liite 3.

Meemien lisääminen opetuskäytössä sai vastaajien joukossa kannatustakin. Meemien lisäämiseen myönteisesti suhtautuvat opettajat toivoivat meemejä lisää oppimateriaaleihin tai olivat kiinnostuneita niiden käyttämisestä oppiainerajat ylittävässä opetuksessa tai muiden opettamiensa aineiden tunneilla. Vastaajat ehdottivat joitakin konkreettisia tapoja meemien hyödyntämiseen, kuten seuraavista esimerkeistä 174–179 näkyy:

174. Laajentaisin niiden käyttöä. (8P+)

175. Lisää meemejä materiaaleihin. (35M)

176. No ehkä siinä olisi oppiaineiden välisen yhteistyön mahdollisuus tosi hyvä! (7P)

177. Ehdottomasti ottaisin lisää, myös historian puolelle. Medialukutaidon yhteydessä olisi hyvä tutkia oppilaiden kanssa meemejä tekstilajina ja meemien vaikutustapoja. (13P)

178. Ehkä opiskelijat voisivat tehdä meemejä jostakin opiskeltavasta asiasta, jonka ydinsisällön voisivat kiteyttää meemiin. Tämä voisi tehostaa oppimista. (36L)

179. Meemitehtäviä voisi olla kirjoissa intertekstuaalisuutta opettaessa, mutta sellaiset tehtävät kuin "mitä ovat meemit" ovat melko turhia, nuoret kyllä tietävät. (38L)

Konkreettiset ehdotukset meemien opetuskäytön lisäämiseksi jäivät aineistossa vähäisiksi, mikä voi johtua monestakin syystä. Osa opettajista oli aiempien vastaustensa perusteella käyttänyt meemejä jo runsaasti eri tavoilla, joten heidän on ehkä ollut haastavaa keksiä uusia käyttömahdollisuuksia meemeille kyselylomakkeen viimeisten kysymysten kohdalla. Lisäksi tässä sekä luvussa 4.2 mainitut syyt, eli näkemys meemien käytön tarpeettomuudesta, vaikeudet löytää sopivia meemejä tai kokemus siitä, ettei itsellä ole riittävästi tietoa tai osaamista niiden hyödyntämiseen, on voinut estää opettajia keksimästä yllättäen uusia käyttötapoja meemeille. Myös kysymyksen vapaaehtoisuus sekä kyselylomakkeen pituus ovat voineet houkutella osaa vastaajista jättämään tämän kysymyksen pohtimisen sikseen.

5 TULOSTEN KOONTI JA ARVIOINTI

Tutkimukseni tehtävänä on ollut tarkastella meemien käyttöä äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa. Olen lähestynyt aihetta neljästä eri tutkimusnäkökulmasta: kuinka kyselyyn vastanneet äidinkielen ja kirjallisuuden opettajat tuntevat meemejä, millaisia meemejä ja missä määrin he kertovat käyttäneensä opetuksessaan, mikä motivoi heitä hyödyntämään meemejä sekä millaisia sisältöjä he ovat vastaustensa perusteella pyrkineet opettamaan meemien avulla. Seuraavaksi kokoon päätulokset, jotka perustuvat kyselylomakeaineiston sisällönanalyysiin sekä muutamien asteikollisten väittämien avulla saatuihin vastauksiin. Niiden pohjalta on mahdollista vastata asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Tämän jälkeen erittelen vielä tekijöitä, jotka vaikuttavat tutkimuksen luotettavuuteen ja päätelmien yleistettävyyteen.

5.1 Päätelmät

Meemien leviäminen internetin ja sosiaalisen median välityksellä vaikuttaa olevan merkittävä syy sille, miksi meemit ovat tuttuja suurimmalle osalle kyselyyn vastanneista opettajista. He kertoivat kohtaavansa meemejä sosiaalisen median kanavissa, joissa niitä voi tulla vastaan jopa päivittäin. Osa opettajista oli kertomansa mukaan tutustunut meemi-ilmiöön myös meemejä käyttävien oppilaidensa tai perheenjäsentensä kautta, omassa nuoruudessaan tai lähipiirin keskusteluissa sekä nähtyään niitä painetuissa teksteissä, kuten oppimateriaaleissa. Vastaajien tavat kohdata meemejä tukevat meemitutkijoiden määritelmiä, joiden mukaan meemit ovat ennen kaikkea internetin ja sosiaalisen median ilmiö, joka voidaan käsittää myös merkittäväksi osaksi nykykulttuuria (ks. esim. Shifman 2014 A, Milner 2012). Vastaajajoukon meemiaktiivisuus vaihteli: joukossa oli meemejä satunnaisesti kohtaavia, passiivisesti seuraavia, niitä aktiivisesti jakavia sekä peräti meemejä itse tuottavia opettajia.

Aineistosta nousi esiin kolme tärkeää kannustinta sille, miksi opettajat ovat käyttäneet meemejä opetuksessaan. Tulos on merkittävä, koska se osoittaa, että meemien hyödyntämiselle äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa voidaan osoittaa useita pedagogisia perusteita. Ensinnäkin vastaajat kertoivat käyttävänsä meemejä, koska ne ovat tuttuja heidän oppilailleen tai opiskelijoilleen ja niillä saa vangittua opetettavien huomion. Etenkin peruskoulussa opettavat vastaajat perustelivat meemien käyttöönsä tällä tavoin. Tämä motivaatiotekijä on linjassa aikaisempien oppimista käsitelleiden tutkimusten kanssa, joiden mukaan opetettavan aiheen kiinnostavuus ja tuttuus helpottaa oppimista (ks. mm. Juuti & Levonen 2018). Jotkut opettajat myös kokevat kertomansa perusteella, että meemien käyttäminen voi tehdä heistä samaistuttavampia oppilaiden silmissä. Toiseksi opettajat korostivat

vastauksissaan meemien asemaa modernina mediasisältönä: he kertoivat käsittelevänsä meemien avulla opetuksessa medialukutaitoa, kansanperinnettä ja viestintää. Jotkut lukion opettajista toivat esille meemien ilmestymisen ylioppilaskirjoitusten aineistoihin, ja useamman opettajan vastauksesta oli tulkittavissa, että taito ymmärtää meemejä on heidän mielestään yhteiskunnassa tarpeellinen ja siten opettamisen arvoinen. Vastauksista kävi ilmi, että opettajat ovat nähneet meemit omanlaistaan lukutaitoa edellyttävänä multimodaalisena tekstilajina, modernin median ja kulttuurin ilmiönä sekä monipuolisena viestintävälineenä – aivan kuten Grundlingh (2017), Davison (2012) ja Wessmann (2017) ovat todenneet. Kolmanneksi vastaajat perustelivat meemien käyttöä opetuksessa niiden huumorilla. Humoristisilla meemeillä opettajat kertoivat lisäävänsä oppimateriaalien ja oppituntien viihdyttävyyttä; vastauksissa mainittiin, että hauskat meemit voivat auttaa oppijoita muistamaan oppitunneilla käsitellyt asiat, tuoda kepeyttä opetukseen ja toimia selkeinä havainnollistuksina tunnin aiheista. Opettajien perustelut vahvistavat tutkimuksia, jotka ovat osoittaneet kielenopetuksen ja huumorin yhteensopivuuden sekä humorististen meemien soveltuvuuden esimerkiksi kirjallisuuden opetukseen (ks. mm. Scardina 2017, Flores 2019).

Opettajien käyttämissä meemeissä etusijalla olivat kuvaa ja tekstiä yhdistävät kuvamakrot, joita suurin osa meemejä käyttäneistä vastaajista ilmoitti hyödyntäneensä jollain tapaa. Kuvamakrojen yleisyys opettajien vastauksissa myötäilee muun muassa Milnerin (2012) ja Shifmanin (2014 A & 2014 B) tutkimuksia, joissa kuvamakrot on määriteltä yhdeksi yleisimmistä meemityypeistä. Toiset opettajat kertoivat käyttävänsä valmiita kuvamakroja sellaisenaan, toiset taas kuvailivat muokkavansa kuvamakropohjia opetukseen sopiviksi. Monet opettajat kertoivat käyttävänsä opetuksessaan lisäksi opettavien tuottamia meemejä: vastauksista kävi ilmi, että tällaisessa tapauksessa opettajat määrittelivät tehtävänannon kautta, mikä meemien aihe on ja miten ne mahdollisesti toteutetaan. Opetukseen valikoituneita meemejä yhdistivät opettajien kuvailujen mukaan yksinkertaisuus, ajankohtaisuus sekä niiden teemojen liittyminen opiskeltavaan aihepiiriin.

Meemien avulla opettavista äidinkielen ja kirjallisuuden sisällöistä nousivat aineistossa esiin erityisesti tekstien tulkitseminen, vaikuttaminen, monilukutaito, media, kulttuuritietoisuus sekä kirjoitetun kielen normien hallinta. Suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppiaineen sisällöistä vastaajat olivat opettaneet meemien avulla eniten kielen, kirjallisuuden ja kulttuurin ymmärtämistä. Avoimissa vastauksissa opettajat mainitsivat lisäksi huumorin ja kielen rakenteiden opettamisen. Kukaan vastaajista ei kertonut käyttäneensä meemejä draaman tai teatteritaiteen opettamisessa. Kyselyaineisto osoitti silti huomionarvoisesti, että meemit taipuvat opetussuunnitelmien vaatimusten mukaisesti niin äidinkielen ja kirjallisuuden kuin suomenkin opetukseen monipuolisesti eri kouluasteilla (ks. POPS 2014, LOPS 2019).

Vastausten perusteella opettajat ovat käyttäneet meemejä monenlaisissa opetustilanteissa. Vastaajat ilmoittivat käyttäneensä meemejä eniten johdatteluna opiskeltavaan aiheeseen tai esimerkiksi siitä. He kertoivat yhdistäneensä meemien teettämisen osaksi kirjoitustehtäviä, tiedonkeruuta tai muuta laajempaa tehtäväkokonaisuutta. Useissa vastauksissa tuli esiin meemien hyödyntäminen keskustelun avaajana ja johdatuksena opetuksen sisältöihin. Meemien analysointi ja tulkinta oli opettajien kertoman mukaan toteutettu usein yhteistyössä esimerkiksi koko opetusryhmän kesken, ei siis yksilötyönä. Opettajien kuvailemat meemien käyttötavat olivat samankaltaisia mitä aiemmissa julkaisuissa on osoitettu toimiviksi (ks. esim. Carter & Arroyo 2011, Manggong 2019). Opettajat eivät juurikaan ideoineet uusia käyttömahdollisuuksia meemeille, mutta osa opettajista suhtautui suopeasti meemien lisäämiseen opetuksessa, ja jotkut vastaajat totesivat, että meemeihin perehtyminen hankkimalla itsenäisesti lisätietoa tai saamalla koulutusta olisi tarpeellista. Opettajien näkemykset olivat samansuuntaisia kuin Harjusella ja Rautopurolla (2015), jotka ovat ehdottaneet äidinkielen ja kirjallisuuden opettajien koulutukseen lisää multimodaalisten tekstien arviointia. Riittämätön tieto meemeistä sekä sopivien meemien tai meemien käyttöön soveltuvien opetustilanteiden puute olivat joidenkin opettajien ilmoittamia syitä siihen, miksi he eivät olleet päätyneet käyttämään meemejä opetusvälineinä; osa vastaajista taas kertoi, etteivät he olleet ajatelleet asiaa aikaisemmin.

5.2 Tutkimuksen luotettavuudesta

Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu tutkimuksen luotettavuuden arviointi (Tuomi & Sarajärvi 2018: 118). Otan tässä kantaa tutkimuksen validiteettiin eli tutkimuksen tavoitteen ja toteutuksen väliseen suhteeseen sekä reliabiliteettiin eli siihen, kuinka luotettavia, tarkkoja tai johdonmukaisia aineistosta tekemäni havainnot ovat (Alanen 2011: 159).

Kuten olen luvussa 1.2 tuonut ilmi, tutkimukseni on laadullinen ja eksploraatiivinen, joten sen tarkoitus ei ole tuottaa yleistettävää tietoa vaan kartuttaa ymmärrystä vähän tutkitusta aiheesta ja kuvailla sitä. Tutkimusaineistoni koostuu vain 45 opettajan vastauksista kyselylomakkeeseen. Olen huomionut aineiston käsittelyssä ja analyysissa, että vastaajajoukko painottuu opettajiin, jotka tuntevat meemejä, käyttävät sosiaalista mediaa ja ovat todennäköisesti kiinnostuneet meemeistä. Tässä mielessä aineiston heikkoutena voi pitää sen vinoutuneisuutta meemeistä kiinnostuneisiin opettajiin. Olen myös tuonut esille vastaajajoukon painottumisen työpaikan sijainnin, opetuskokemuksen, opettavan aineen sekä kouluasteen perusteella. Aineisto ei siis ole useastakaan syystä tilastollisesti edustava mutta se on riittävän laaja, jotta sen avulla voi kuvata erityisesti peruskoulussa ja lukiossa työskentelevien opettajien meemituntemusta, opetuksessa yleisesti käytettyjä meemejä, motivaatiota

meemien opetuskäyttöön sekä tapoja, joilla opettajat ovat hyödyntäneet meemejä opetuksessaan. Tutkimustuloksista ei saa tyhjentävää käsitystä opettajien meemituntemuksesta tai meemien opetuskäytöstä.

Hyvien tieteellisten käytäntöjen mukaisesti olen tiedottanut tutkimuksen osallistujia avoimesti heidän roolistaan tutkimuksessa sekä tutkimuksen tarkoituksesta, ja tutkittavat ovat antaneet suostumuksensa vastaustensa säilyttämiseen ja tutkimuskäyttöön (TENK 2019: 8–9). Tutkimuksen aineisto on kerätty sähköisellä kyselylomakkeella, joka mahdollistaa aineiston tallentamisen suoraan: aineistoa ei ole kirjoitettu erikseen puhtaaksi, joten se on säilynyt luotettavampana (Valli & Perkkilä 2018: 100–101). Luvussa 2.3 olen kertonut, kuinka olen pyrkinyt tuomaan opettajien vastaukset mahdollisimman alkuperäisenä tutkimukseni aineistoesimerkkeihin – jouduin muokkaamaan yksittäisiä vastauksia ymmärrettäviksi ja jättämään jokusen epäselvän vastauksen pois analyysistä, mutta muuten olen ollut alkuperäisaineistolle uskollinen. Rakensin lomakkeen niin, ettei se ohjailisi vastaajia, mutta kuitenkin siten, että he saisivat tarvittavan tiedon muun muassa meemityypeistä lomakkeesta. Lomakkeen rakenteen olen esitellyt ja perustellut yksityiskohtaisesti luvussa 2.2 ja lomakkeessa käytetyn meemiluokituksen olen kuvaillut luvussa 3.4.

Tuomi ja Sarajärvi (2018: 119) huomauttavat, että tutkijan puolueettomuus liittyy olennaisesti tutkimuksen luotettavuuteen: tutkijan henkilökohtaiset ominaisuudet, kuten identifioituminen johonkin ryhmään tai asema suhteessa tutkimuksen osallistujiin, eivät saisi vaikuttaa siihen, miten hän tarkastelee aineistoa. Vaikka olen suorittanut opettajan pedagogiset opinnot ja saan valmistuttuani äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan pätevyyden, olen pyrkinyt analysoimaan vastaajien tuottamaa aineistoa mahdollisimman objektiivisesti ja jättämään omat mielipiteeni, kokemukseni sekä pedagogiset näkemykseni pois sen käsittelystä. Tuomen ja Sarajärven (mp.) ohjeiden mukaisesti en ole ottanut tutkimuksessani kantaa siihen, ovatko opettajien vastaukset oikeita tai vääriä tai heidän näkemyksensä ”totta”.

Tutkimuksen kesto voi olla tutkimuksen luotettavuuden kannalta joko hyödyksi tai haitaksi (Tuomi & Sarajärvi 2018: 123). Tämän tutkimuksen teoreettisen materiaalin keruu on alkanut kesällä 2019 ja aineisto on kerätty talvella 2019. Tutkimuksen aikana meemeihin keskittyvää tutkimuskirjallisuutta on julkaistu lisää, tutkimuksessa teorialähteenä käytetty lukion opetussuunnitelma on vaihtunut, internetmeemien määrä on kasvanut ja meemien julkaisualustana toimivat sosiaalisen median alustat ovat olleet jatkuvassa murroksessa. Olen kuitenkin tuonut nämä haasteet esiin (ks. luvut 3.2.3 ja 3.4) ja huomioinut ne: olen kerännyt teorialähteiksi mahdollisimman tuoreita tutkimuksia, ottanut mukaan uusimmat opetussuunnitelmat sekä tiedostanut tutkimuksen ajalliset haasteet analysoidessani

aineistoa ja muodostaessani sen perusteella päätelmiä. On mahdollista, että vastaajien meemitunteus on aineistonkeruun jälkeen muuttunut, he ovat ottaneet opetukseensa uusia meemejä tai kehilleet uusia opetusmetodeja meemien käyttämiseen. Tämä ei silti ole ongelma tutkimuksen luotettavuuden kannalta, koska tutkimus kuvaa tietyn opettajajoukon ajatuksia ja kokemuksia vastaushetkellä. Lisäksi tutkimuksen luotettavuutta lisää se, mikäli tutkijalla on ollut riittävästi aikaa toteuttaa tutkimuksensa huolellisesti, ja tässä tapauksessa se pitää paikkansa (Tuomi & Sarajärvi mp.)

Luvussa 2.2 osoitin, että kyselylomakkeen kysymykset ovat perusteltuja ja niiden avulla voidaan olettaa karttuvan tietoa, jonka pohjalta voidaan vastata tutkimuskysymyksiin. Leinosen ym. (2017: 68, 72) mukaan kyselyn kysymysten on oltava mahdollisimman yksiselitteisiä, jotta vastausten vertailu onnistuu. Kyselylomakkeen rakennetta esitellessäni olen todennut, että jotkin lomakkeen kysymykset olisi ollut hyvä muotoilla hieman toisin, jotta ne eivät olisi hämmentäneet vastaajia. Aineisto osoitti, että esimerkiksi kysymyksen ”Oletko käyttänyt meemejä opetuksessasi?” yhteydessä olisi vaihtoehtojen ”kyllä” ja ”en” lisäksi pitänyt olla vaihtoehto ”en osaa sanoa”. Lievät epäselvyydet lomakkeessa eivät kuitenkaan vaikuttaneet tuottavan esteitä vastaamiselle, sillä aineistoa kertyi runsaasti ja lähestulkoon kaikki vastaukset olivat selkeitä ja käytettävissä tutkimukseen. Taustatietokysymyksissä olen kerännyt vain tutkimuksen kannalta olennaista tietoa vastaajista ja olen raportoinnissani suojellut heidän yksityisyyttään välttämällä tunnistetietojen paljastamista (TENK 2019: 12).

Tutkimuksen teoreettinen tausta on laaja ja sisältää mm. kielten, median ja yhteiskuntatieteiden tutkimusta. Olen siis hyödyntänyt tutkimuksessani teoreettista triangulaatiota, jossa Tuomen ja Sarajärven (2018: 126) mukaan tutkimuksen näkökulma rakennetaan useiden teorioiden ja tutkimustulosten varaan ja joka täten vahvistaa tutkimuksen uskottavuutta. Tutkimustulosten raportoinnissa olen kunnioittanut aineistoa ja tehnyt sen perusteella johtopäätöksiä vääristelemättä vastaajien antamaa tietoa. Olen vastannut tutkimuskysymyksiin selkeästi ja kattavasti sekä havainnollistanut aineistosta nousseita havaintoja kuvioiden avulla (Tuomi & Sarajärvi mts. 136).

6 LOPUKSI

Tutkimusaineistoni valossa voidaan päätellä, että meemeillä on edellytyksiä olla toimiva opetusväline äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa niin peruskoulussa kuin lukiossakin. Esittelemieni tutkimusten sekä aineistoni perusteella meemien kaltaisten multimodaalisten tekstien ottaminen opetukseen näyttäisi olevan yksi keino tehdä opetuksesta kiinnostavaa, ajankohtaista sekä opetussuunnitelmia noudattavaa (ks. mm. Oja 2017, Juuti & Levonen 2018, POPS 2014, LOPS 2019). Tutkimukseni tarjoaa kattavaa tietoa meemien ja äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen onnistuneesta yhdistämisestä. Se tukee aikaisempia tutkimustuloksia meemien yhteydestä kieleen, mediaan ja kulttuuriin osoittaen, kuinka näitä aihepiirejä on mahdollista käsitellä opetuksessa meemien avulla (ks. esim. Milner 2012, Davison 2012, Vainikka 2016, Grundlingh 2017). Toivon, että voin tutkimuksellani lisätä lukijakunnan tietoisuutta meemeistä ilmiönä ja esittää perusteita sille, miksi meemit ovat yhteiskunnassamme merkittävä tekstilaji, joka tulisi huomioida opetuksessa.

Aineisto osoitti, että meemien käyttäminen on jo tuttua joillekin äidinkielen ja kirjallisuuden sekä suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppiaineen opettajille. Osa opettajista käyttää meemejä mielellään; jotkut opettajat ovat kehitelleet meemeille monipuolisia käyttömahdollisuuksia, kuten niiden analysointia ja tulkitsemista, teettämistä oppijoilla sekä yhdessä keskustelemista meemien innoittamana. Joidenkin opettajien vastauksista tuli kuitenkin ilmi, että meemien opetuskäyttöön tarvitaan lisää osaamista. Täydennyskoulutuksen myötä monilukutaidon ja meemien sekä muiden multimodaalisten tekstien käytön ja tulkinnan opettaminen olisi sujuvaa ja ajan tasalla tulevaisuudessakin (Harjunen & Rautopuro 2015, Oja 2017). Uskon, että yhä useampi äidinkielen ja kirjallisuuden sekä suomen kielen opettaja voisi ottaa meemejä työkaluiksi opetukseensa, mikäli meemien pedagogista potentiaalia tutkittaisiin lisää ja tutkimustiedon perusteella opettajia perehdytettäisiin aiheeseen.

Tutkimuksen alussa totesin, että meemejä ei ole juurikaan tutkittu äidinkielen ja kirjallisuuden opetusvälineenä: tämä tutkimus avaa siis väylän useille jatkotutkimuksen aiheille. Vielä on esimerkiksi selvittämättä, minkä äidinkielen ja kirjallisuuden sisältöjen opettamiseen mitkäkin meemit soveltuvat parhaiten. Tutkimusten rajausta voisi laajentaa perus- ja toisen asteen opetuksesta muun muassa aikuisopetukseen. Meemejä on tarpeen tutkia myös muiden oppiaineiden kannalta: miten suomalaisessa koulujärjestelmässä meemejä voisi hyödyntää enemmän suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppiaineen, vieraiden kielten, luonnontieteiden, taito- ja taideaineiden tai reaaliaineiden opetuksessa? Koska meemejä syntyy jatkuvasti lisää ja opetusta pyritään aina kehittämään, lienee varmaa, etteivät meemejä ja opetusta koskevat tutkimusongelmat lopu kesken.

Lähteet

- ALANEN, RIIKKA 2011: Kysely tutkijan työkaluna. – Paula Kalaja - Riikka Alanen – Hannele Dufva (toim.), *Kieltä tutkimassa: tutkielman laatijan opas* s. 146–161. Helsinki: Finn Lectura.
- Ammattikorkeakouluun.fi = *Todistusvalinta*.
<https://www.ammattikorkeakouluun.fi/hakijalle/valintatavat/todistusvalinta/> (11.7.2020)
- BALANZATEGUI, JESSICA 2019: Creepypasta, ‘Candle cove’, and the digital gothic. *Journal of Visual Culture* 08/2019, Vol18 (2) s. 187–208.
- BAUCKHAGE, CHRISTIAN 2011: Insights into internet memes. *Proceedings of the Fifth International AAAI Conference on Weblogs and Social Media* July 2011, Barcelona. Association for the Advancement of Artificial Intelligence, 2011 s. 17–21.
- BLACKMORE, SUSAN 2000: *The meme machine*. – Meemit, *kulttuurigeenit*. Osmo Saarinen (suom.). Helsinki: Art House.
- BÖRZSEI, LINDA 2013: Makes a meme instead. A concise history of internet memes. *In Selected Works of Linda Börzsei*. Utrecht: Utrecht University.
- CARTER, GEOFFREY V. — ARROYO, SARAH J. 2011: Tubing the Future. Participatory pedagogy and YouTube U in 2020. *Computers and Composition* 2011, Vol28 (4) s. 292–302.
- CHEN, CARL 2012: The creation and meaning of internet memes in 4chan. Popular internet culture in the age of online digital reproduction. *Habitus* s. 6–17. Yale University, New Haven.
- DAVISON, PATRICK [2012] 2020: The language of internet memes. – Michael Mandiberg (toim.) *The Social Media Reader* s. 120–134, New York and London: New York University Press.
- DAWKINS, RICHARD [1976] 2016: *The selfish gene*. 4th edition. Oxford, England: Oxford University Press.
- DEAN, JONATHAN 2018: Sorted for memes and gifs. Visual media and everyday digital politics. *Political Studies Review* 2019 Vol. 17(3) s. 255–266.
- Encyclopædia Britannica Online*. Britannica Academic. 2020-07-02.
- ESKOLA, J. — SUORANTA, J. 1998: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino.
- Facebook: Äidinkielen opettajain epävirallinen ryhmä.
<https://www.facebook.com/groups/Aidinkielen.epavirallinen/> (11.9.2019)
- FLORES, LEONARDO 2019: Teaching critical memes. *Hyperrhiz* 21.
<http://hyperrhiz.io/hyperrhiz21/teaching/2-teaching-critical-memes.html> (3.12.2019)
- GRUNDLINGH, L. 2017: Memes as speech acts, *Social Semiotics* Vol28(2) s. 147–168.

- GRÜNTAL, S. – SINTONEN, S. 2019: "Pysty vaa kännykäst suoraa" - Yläluokkalaisten novellilukeminen pikaviestipalvelussa. *Media & Viestintä* Vol.42 (1) s. 76–94.
<https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/80184> (1.10.2020)
- HARJUNEN, ELINA & RAUTOPURO, JUHANI 2015: *Kielenkäytön ajattelua ja ajattelun kielentämistä. Äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2014. Keskiössä kielentuntemus ja kirjoittaminen*. Kansallisen koulutuksen arviointikeskus. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy. <https://karvi.fi/publication/kielenkayton-ajattelua-ja-ajattelun-kielentamista/> (25.9.2020)
- HEIMO, ANNE 2013: Meemi tulee: Folkloristi, oletko valmis? – *Elore* 1/2013 s. 54–65
- HERKMAN, JUHA – VAINIKKA, ELIISA 2012: Revoluutio vai evoluutio? *Media & viestintä* Vol.35 (3–4) s. 20–39. <https://journal.fi/mediaviestinta/issue/view/4406> (3.10.2020)
- HONKO, MARI – MUSTONEN, SANNA 2018: *Tunne kieli. Matka maailman kieliin ja kielitietoisuuteen*. Helsinki: Finn Lectura.
- HYVÄRINEN, MATTI 2017: Haastattelun maailma. – MATTI HYVÄRINEN – PIIRJO NIKANDER – JOHANNA RUUSUVUORI (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja* s. 9–35. Tampere: Vastapaino.
- JUUTI, KALLE – LEVONEN, JARI 2018: Opettaja voi tukea oppilaan kiinnostuksen kehittymistä. – Katariina Salmela-Aro 2018 (toim.): *Motivaatio ja oppiminen* s. 140–149. Jyväskylä: PS-kustannus.
- KARASMA, KATRI, 2018: *Kristallipallo. Äidinkielen opetuksen käsitteet*. Helsinki: Nord Print.
- Kielitoimiston sanakirja*. 2020. Helsinki: Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35.
<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/> Päivitetty 24.2.2020. (14.10.2020)
- KORHONEN, KAROLIINA 2016: *Suomalaisten painajaisia. Vähäsanaista vertaistukea*. Sarjakuva-albumi. Jyväskylä: Atena.
- KOSONEN, M. – LAAKSONEN, S.-M. – RYDENFELT, H., & TERKAMO-MOISIO, A. 2018: Sosiaalinen media ja tutkijan etiikka. *Media & Viestintä*, 41(1) s. 117–124.
<https://doi.org/10.23983/mv.69924> (7.10.2020)
- KRESS, GUNTHER – LEEUWEN, THEO VAN 2006: *Reading images. The grammar of visual design*. London: Routledge.
- KUMAR, SANGEET 2015: Contagious memes, viral videos and subversive parody: The grammar of contention on the Indian web. *The International Communication Gazette* 2015 Vol. 77(3) s. 232–247.

- KUPARINEN, JESSE 2018: Lempääläinen Hannu twiittasi äärimmäisen coolin ”Bond-kuvan” presidentti Niinistöstä. Ja Niinistö vastasi. Ilta-Sanomat 19.7.2018. <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000005762774.html> (20.10.2020)
- KUPIAINEN, REIJO – KULJU, PIRJO – MÄKINEN, MARITA 2015: Mikä monilukutaito? – Tapani Kaartinen (toim.), *Monilukutaito kaikki kaikessa* s. 13–24. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/98047> (3.11.2019)
- LARSSON, HENNA 2018: Olipa kerran creepypasta. Kerronta, ihmesatupiirteet ja kansanperinneviittaukset suomalaisissa creepypastoissa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto: Viestintätieteiden tiedekunta. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/103615> (18.10.2020)
- LEINONEN, MINNA – OTONKORPI-LEHTORANTA, KATRI – HEISKANEN, TUULA 2017: Kyselyhaastattelu.– MATTI HYVÄRINEN– PIRJO NIKANDER– JOHANNA RUUSUVUORI (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja* s. 67–87. Tampere: Vastapaino.
- LEPPINIEMI, TIINA 2016: *Parodia toimii kuha liioittelee. Meemi parodian tyypillisenä mediamuotona 2010-luvulla*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston viestinnän, median ja kulttuurin yksikkö. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/99178> (18.10.2020)
- LERKKANEN, MARJA-KRISTIINA – PAKARINEN, EIJA 2018: Opettajan merkitys oppimismotivaatiolle. – Katariina Salmela-Aro 2018 (toim.): *Motivaatio ja oppiminen* s. 128–139. Jyväskylä: PS-kustannus.
- LOPS 2015 = *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015*. Määräykset ja ohjeet 2015: 48. Opetushallitus. Helsinki: Next Print Oy. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/lukion-opetussuunnitelman-perusteet-2015> (27.9.2020)
- LOPS 2019 = *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019*. Määräykset ja ohjeet 2019: 2a. Opetushallitus. Helsinki: PunaMusta Oy. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/lukion-opetussuunnitelman-perusteet-2019> (10.4.2020)
- MANGGONG, LESTARI 2019: The use of memes and Whatsapp message in teaching literature. *Aksis : jurnal pendidikan bahasa dan sastra Indonesia*, 2019-06-30, Vol.3 (1) s.12–22
- MANSIKKA, OSSI 2019: ”Ok boomer” syntyi salamaniskusta millenniaalien vastaukseksi suurten ikäluokkien typerille jutuille – tästä on kyse. *Helsingin Sanomat* 30.10.2019 (26.8.2020)
- MILLS, ADAM 2012: Virality in social media. The SPIN Framework. *Journal of Public Affairs*. May 2012, Vol.12(2) s.162–169.
- MILNER, RYAN 2012: *The world made meme. Discourse and identity in participatory media*. Cambridge: The MIT Press.

- MUSTAFA, AIDA SHUHAIDA BT. – ARRIAGA, LIDIA RAMÍREZ – KIM, TAEK HOON – KHOR, GEK SUAN – PANDIAN, AMIGAPAHTY 2014: An expiremental approach using movies in class for teaching and learning foreign languages (Mandarin, Spanish, Korean) and Bahasa Malaysia. – Ambigapahty Pandian, Christine Liew Ching Ling, Debbita Tan Ai Lin, Jayagowri Muniandy, Lee Bee Choo, Toh Chwee Hiang (toim.) *Language Teaching an learning. New dimensions and interventions*. s. 232–245. United Kingdom: Cambridge Scholars Publishing.
- NIEMI, LAURA 2015: *Dogen börheä hyöggäys*. Blogikirjoitus. Kotimaisten kielten keskus. https://www.kotus.fi/nyt/kotus-blogi/blogiarkisto/laura_niemi/dogen_borhea_hyoggays.18019.blog?fbclid=IwAR1UN-S2OJTbheKwWfoUzxyAjqfhc2XQydJFuUDtp62SvL89jupMX7vh5bI. (1.5.2020)
- NIEMINEN, JONI 2018: Jormasta tuli Risumies ja nettijulkkis tahtomattaan – mitä traagisessa jutussa tapahtui? *Yle Oppiminen* 17.8.2020. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/08/17/jormasta-tuli-risumies-ja-nettijulkkis-tahtomattaan-mita-traagisessa-jutussa> (28.8.2019)
- NUEANGJAMNONG, PITCHANUT – TAECHARUNGROJ, VIRIYA 2015: Humour 2.0: Styles and types of humour and virality of memes on Facebook. *Journal of Creative Communications* 10(3) s. 288–302.
- NÄRÄ, SANNA 2019: *Ylilauta, alikersantti Spurdo ja kumppanit. Inttimeemit ja sotilashuumori ryhmäytymisen välineenä verkossa*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto: Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/66347> (18.7.2020)
- OJA, OUTI 2017: *Kohti kokonaisvaltaista tulkintaa. Työkaluja äidinkielen ja kirjallisuuden sähköiseen ylioppilaskokeeseen*. Helsinki: Art House.
- OJA, OUTI 2018: Äidinkielen digitaalinen ylioppilaskoe kirjoitetaan ensimmäisen kerran syksyllä 2018. *AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti* s. 80–85, 2018(1). <https://journal.fi/avain/article/view/70009> (5.3.2020)
- ONNISMAA, JUSSI 2010: *Opettajien työhyvinvointi. Katsaus opettajien työhyvinvointitutkimuksiin 2004–2009*. Opetushallitus.
- Opintopolku.fi A= *ePerusteet. Ammatillinen koulutus*. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/selaus/kooste/ammattillinenkoulutus?hakutyyppe=perusteet>. (6.1.2020)
- Opintopolku.fi B = *Mikä korkeakoulujen opiskelijavalinnoissa muuttuu vuoteen 2020 mennessä?* <https://opintopolku.fi/wp/opo/korkeakoulujen-haku/mika-korkeakoulujen-opiskelijavalinnoissa-muuttuu-vuoteen-2020-menessa/> (11.7.2020)

- PAJUNEN, SALLA 2017: *Newfags don't remember lörs lära. Internet memes on an anonymous imageboard*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto: Viestintätieteiden tiedekunta. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/101431> (2.9.2019)
- PIETILÄ, PÄIVI – LINTUNEN, PEKKA 2014: Kielen oppiminen ja opettaminen. Päivi Pietilä & Pekka Lintunen (toim.) 2014: *Kuinka kieltä opitaan. Opas vieraan kielen opettajalle ja opiskelijalle* s. 9–20. Helsinki: Gaudeamus.
- PILKE, NIINA 2016: Kuhan postasin. Internetmeemi kielipelinä. – P. Hirvonen – D. Rellstab – N. Siponkoski (toim.), *Teksti ja tekstuaalisuus, Text och textualitet* s. 296–308. VAKKI-symposiumi XXXVI 11.–12.2.2016. Vaasan yliopisto.
- POPS 2014 = *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Opetushallitus 2014. Helsinki: Next Print Oy. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet> (10.4.2020)
- POTTER, JOHN – MCDUGALL, JULIAN 2017: *Digital media, culture and education: theorising third space literacies*. Palgrave Macmillan.
- PYHÄLAHTI, MINNA 2020: Tykkääthän jo meistä somessa! *Kielikello 1/2020*. <https://www.kielikello.fi/-/tykkaathan-jo-meista-somessa-> (20.8.2020)
- RANTA, JUHA – KUULA-LUUMI ARJA 2017: *Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC*. – MATTI HYVÄRINEN – PIIRJO NIKANDER – JOHANNA RUUSUVUORI (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja* s. 357–366, Tampere: Vastapaino.
- RÄTTYÄ, KAISU 2017: Kielitiedon didaktiikkaa. Kielentäminen ja visualisointi sanaluokkien ja lauseenjäsenten opetusmenetelminä. Väitöskirja. *Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 1*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/170150> (21.1.2020)
- SAARIKOSKI, PETRI 2016: ”Pistä natsi asialle ja mene itse perässä!”. Hitler-videomeemien historia ja anatomia. Widescreen 1–2, 2016. <http://widerscreen.fi/numerot/2016-1-2/pista-natsi-asia-ja-anatomia/> (28.5.2019)
- 2013: 2008 – Kaiken kansan Facebookista Obaman twiitteihin. – Jaakko Suominen – Sari Östman – Petri Saarikoski – Riikka Turtiainen (toim.), 2013: *Sosiaalisen median lyhyt historia* s. 146–170. Helsinki: Gaudeamus.
- SALMELA-ARO, KATARIINA 2018: Kouluinto ja koulu-uupumus. – Katariina Salmela-Aro 2018 (toim.): *Motivaatio ja oppiminen* s. 18–32, Jyväskylä: PS-kustannus.
- SCARDINA, CIRO 2017: Through the lens of popular culture. Why memes and teaching are well suited. *Teacher Librarian*, 12/2017, Vol. 45(2) s.13–16.

- SHIFMAN, L. – THELWALL, M. 2009: Assessing global diffusion with web memetics: The spread and evolution of a popular joke. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, s. 2567–2576. 60(12).
- SHIFMAN, LIMOR 2014 A: *Memes in digital culture*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- 2014 B: The cultural logic of photo-based meme genres. *Journal of Visual Culture* 13 (3) s. 340–358.
- 2011: An anatomy of a YouTube meme. *New Media & Society* 03/2012 s. 187–203.
- SOLLARS, MICHAEL (toim.) 2011: *Dictionary of Literary Characters*, Vol.1. New York: Infobase learning.
- Suomen virallinen tilasto* (SVT): Vapaa-ajan osallistuminen. Lukemisen muutokset 2017, 1. Kirjojen lukeminen lisääntynyt – luettujen kirjojen määrä pienentynyt. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla: http://www.stat.fi/til/vpa/2017/03/vpa_2017_03_2019-04-25_kat_001_fi.html (11.7.2020.)
- SUOMINEN, JAAKKO 2013 A: Johdanto. Sosiaalisen median aika. – Jaakko Suominen– Sari Östman– Petri Saarikoski – Riikka Turtiainen (toim.), 2013: *Sosiaalisen median lyhyt historia* s. 9–27. Helsinki: Gaudeamus.
- 2013 B: 2006 – Verkkovideoita joka tuubista. – Jaakko Suominen– Sari Östman– Petri Saarikoski – Riikka Turtiainen (toim.), 2013: *Sosiaalisen median lyhyt historia* s. 88–2118. Helsinki: Gaudeamus.
- 2013 C: 2011 - Mullistiko sosiaalinen media kaiken? – Jaakko Suominen– Sari Östman– Petri Saarikoski – Riikka Turtiainen (toim.), 2013: *Sosiaalisen median lyhyt historia* s. 222–243. Helsinki: Gaudeamus.
- 2013 D: 2012 - Mikä somelaisen tappaisi. – Jaakko Suominen– Sari Östman– Petri Saarikoski – Riikka Turtiainen (toim.), 2013: *Sosiaalisen median lyhyt historia* s. 244–286. Helsinki: Gaudeamus.
- TENK 2012: Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. <https://tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot> (13.8.2020)
- TENK 2019: Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019: Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. *Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja*. 3/2019. <https://tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot> (13.8.2020)
- THIBAUT, MATTIA – MARINO, GABRIELE 2018: Who run the world? Cats. Cat lovers, cat memes, and cat languages across the web. *International Journal for the Semiotics of Law - Revue internationale de Sémiotique juridique* 09/2018, Vol. 31(3) s. 473–490.

- TUOMI, JOUNI – SARAJÄRVI, ANNELI 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- VAINIKKA, ELIISA 2016: Avaimia nettimeemien tulkintaan. Meemit transnationaalisen mediailmiönä. *Lähikuva* 3/2016, s. 60–77. <https://journal.fi/lahikuva/article/view/59500> (3.10.2020)
- VAITTINEN, PIRJO 2015: *Draama toimii moninaisena perusopetuksessa*. – Kaartinen, Tapani (toim.), *Monilukutaito kaikki kaikessa* s. 25–42. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy. Saatavilla: <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/98047> (3.12.2019)
- VALLI, RAINE – PERKKILÄ, PÄIVI 2018: Sähköinen kyselylomake ja sosiaalinen media aineistonkeruussa. – Raine Valli – Ella Aarnos 2018 (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu. Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle* s.100–109, Jyväskylä: PS-kustannus.
- VALLI, RAINE 2018: Aineistonkeruu kyselylomakkeella. – Raine Valli – Ella Aarnos 2018 (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu. Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle* s.81–99, Jyväskylä: PS-kustannus.
- WESSMAN, KUKKA-MAARIA 2015: *Koska internet. Finiittiverbittömän koska X -konstruktion syntaksi ja variaatio*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- WESSMAN, KUKKA-MAARIA 2017: ”Ne ei vaan tajuu.” Internetmeemit, kieli ja ryhmäidentiteetti. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 8(3). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-toukokuu-2017/ne-ei-vaan-tajuu-internetmeemit-kieli-ja-ryhmaidentiteetti> (27.8.2019)
- VILJARANTA, JAANA – TUOMINEN, HETA 2018: Oppiaineiden arvostukset. Tärkeää, hyödyllistä, kiinnostavaa vai kuormittavaa. – Katariina Salmela-Aro 2018 (toim.): *Motivaatio ja oppiminen* s. 74–85. Jyväskylä: PS-kustannus.
- YLE Abitreenit 2016: Äidinkielen esseekoe, kevät 2016. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/12/15/yo-kokeet-aidinkieli> (10.2.2020)
- YLE Abitreenit 2019 A: Äidinkielen kirjoitustaidon koe, syksy 2019. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/12/15/yo-kokeet-aidinkieli> (13.1.2020)
- YLE Abitreenit 2019 B: Tällaisella tekstillä äidinkielen kirjoitustaidon yo-kokeesta sai täydet pisteet. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2019/08/16/tallaisella-tekstilla-aidinkielen-kirjoitustaidon-yo-kokeesta-sai-taydet> (10.2.2020)

YRJÄNÄINEN, SARI 2010: *"Onks meistä tähän?" Aineenopettajakoulutus ja opettajan toiminnallisen osaamisen palapeli*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto: Kasvatustieteiden tiedekunta. Saatavilla: <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/66701> (15.10.2020)

Liite 1: Kyselylomake

Alla ovat liitteenä Äidinkielen opettajain epävirallisessa ryhmässä julkaisemani esittelyviesti lomakkeesta, yliopiston e-lomakkeen alkuun liittämäni esittely sekä kuvankaappaukset kyselylomakkeesta.

Facebook-julkaisun esittelyviesti:

Hei!

Opiskelen Tampereen yliopistossa äidinkielen ja kirjallisuuden opettajaksi. Kerään parhaillaan aineistoa pro gradu -tutkielmaani, jossa tutkin meemien käyttöä äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa. Liitän oheen linkin kyselylomakkeeseen, johon toivon teidän, arvon opettajakollegat, vastaavan:

(linkki).

Kyselyyn voi vastata, vaikkei tuntisi meemejä tai käyttäisi niitä opetuksessaan. Kaikki vastaukset ovat arvokkaita ja tarpeellisia. Lomakkeen täyttäminen kestää noin 15 minuuttia. Vastaukset annetaan nimettömästi ja niitä käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti. Jos lomakkeen täyttämisestä, opinäytetyön etenemisestä tai muusta tutkimukseen liittyvästä tulee jotain kysyttävää, minuun voi olla yhteydessä.

Kiitokset avusta jo etukäteen. Iloista joululomaa kaikille!

Linda Mäkinen

(yhteystiedot)

E-lomakkeen esittelyviesti:

Teen Tampereen yliopistossa pro gradu -tutkielmaa meemien käytöstä äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa. Kerään aineistoani kyselylomakkeella, johon toivon Teidän vastaavan. Vastaukset annetaan nimettömästi, niitä säilytetään luotettavasti ja hyödynnetään vain tutkimuskäyttöön. Lomakkeen täyttäminen kestää noin 15 minuuttia. Voitte vastata lomakkeeseen, vaikka meemit eivät olisi Teille tuttuja tai ette käyttäisi niitä opetuksessa. Kaikki vastaukset ovat arvokkaita. Kiitos avusta!

Ystävällisin terveisin,

Linda Mäkinen

(yhteystiedot)

Taustatiedot

Millä kouluasteella opetat?

- ☐ peruskoulu, luokat 1- 6
- ☐ peruskoulu, luokat 7 - 9
- ☐ 10. luokka
- ☐ ammattikoulu
- ☐ lukio
- ☐ aikuisopetus
- ☐ kansanopisto
- ☐ muu

Muu kouluaste:

Mitä aineita opetat?

- ☐ äidinkieli ja kirjallisuus (suomen kieli ja kirjallisuus)
- ☐ suomi toisena kielenä
- ☐ muu

Muu opetettava aine:

Kuinka monta vuotta olet työskennellyt opettajana?

--Valitse tästä-- ▾

Missä päin Suomea opetat?

- ☐ Ahvenanmaa
- ☐ Etelä-Karjala
- ☐ Etelä-Pohjanmaa
- ☐ Etelä-Savo
- ☐ Kainuu
- ☐ Kanta-Häme
- ☐ Keski-Pohjanmaa
- ☐ Keski-Suomi
- ☐ Kymenlaakso
- ☐ Lappi
- ☐ Pirkanmaa
- ☐ Pohjanmaa
- ☐ Pohjois-Karjala
- ☐ Pohjois-Savo
- ☐ Päijät-Häme
- ☐ Satakunta
- ☐ Uusimaa
- ☐ Varsinais-Suomi

Missä kunnassa tai kunnissa opetat?

Seuraava >>

1.

Arvioi väittämää ja valitse parhaiten sopiva vaihtoehto.

- Meemit ovat minulle tuttuja.**
- ☐ Täysin eri mieltä.
 - ☐ Jokseenkin eri mieltä.
 - ☐ Ei samaa eikä eri mieltä.
 - ☐ Jokseenkin samaa mieltä.
 - ☐ Täysin samaa mieltä.
 - ☐ En osaa sanoa.

Millä tavoin meemit ovat / eivät ole sinulle tuttuja?

- Oletko käyttänyt meemejä opetuksessasi?**
- ☐ Kyllä.
 - ☐ En.

Jos olet käyttänyt meemejä opetuksessasi, sinut ohjataan lomakkeen osioon 2.

Jos et ole käyttänyt meemejä opetuksessasi, sinut ohjataan lomakkeen osioon 3.

2.

Perustele tähän, miksi olet käyttänyt meemejä opetuksessasi.

Mitä seuraavista meemityypeistä olet käyttänyt opetuksessasi? ?

- ☐ GIF:t
- ☐ viherteksti
- ☐ cospasta
- ☐ creepypasta
- ☐ kuvamakrot
- ☐ reaktiokuvat
- ☐ videomeemit
- ☐ raivonaamat
- ☐ muu

Muu meemityyppi:

GIF = animoitu meemi, jossa tunnetilaa tai tilannetta kuvaava videokatkelma on ohjelmoitu toistumaan loputtomasti.

Viherteksti = usein tarinankerrontaan ja sarkastiseen ilmaisuun käytettävä vihreäfonttinen teksti, jonka jokainen uusi rivi alkaa >-merkillä.

Cospasta = internetissä kopioitava ja levitettävä tekstipohjainen materiaali, jonka perusrunkoa voidaan muokata käyttötarkoituksen mukaan.

Creepypasta = cospastan alalaji, internetissä levitettävä ja muokattava kauhutarina. Tunnettu esimerkki The Slenderman.

Kuvamakro = kuvaa ja tekstiä yhdistävä meemi.

Reaktiokuva = tekstitön kuva, joka ilmaisee reaktiota johonkin.

Videomeemi = video, jota muokataan ja levitetään internetissä.

Raivonaama = ilmeikäs piirroshahmo, joka kuvaa tietynlaista käytöstä. Tunnettu esimerkki The Troll Face.

Kuvalle, millaisia meemejä olet käyttänyt. Ei haittaa, vaikka et tietäisi meemien nimiä.

Minkä sisältöjen opettamiseen olet käyttänyt meemejä? ?

- ☐ ajattelun taidot
- ☐ draama
- ☐ kielitietoisuus
- ☐ kirjoitetun kielen normien hallinta
- ☐ kulttuuritietoisuus
- ☐ media
- ☐ monilukutaito
- ☐ puhekulttuurit
- ☐ puhutun kielen normien hallinta
- ☐ sanataide
- ☐ teatteritaide
- ☐ tekstien tulkitseminen
- ☐ tekstien tuottaminen
- ☐ tiedon hankinta
- ☐ tiedon jakaminen
- ☐ toiminta digitaalisessa ympäristössä
- ☐ vaikuttaminen
- ☐ viestinnän eettisyys
- ☐ viestintäkulttuurit
- ☐ viestintätaidot
- ☐ vuorovaikutustaidot
- ☐ *kielen käyttö kaiken oppimisen tukena
- ☐ *kielen, kirjallisuuden ja kulttuurin ymmärtäminen
- ☐ *kirjoittaminen
- ☐ *kuullun ymmärtäminen
- ☐ *luetun ymmärtäminen
- ☐ *puhuminen
- ☐ muu

Muu opetettava sisältö:

Miten olet käyttänyt meemejä opetuksessasi?

- ☐ johdatuksena opiskeltavaan aiheeseen
- ☐ esimerkkinä opiskeltavasta aiheesta
- ☐ opetusmateriaalin kuvituksena
- ☐ tulkittavana tekstinä
- ☐ tuotettavana tekstinä
- ☐ intertekstuaalisena viittauksena
- ☐ muu

Muu käyttötarkoitus:

Kerro esimerkki tapauksesta, jossa olet käyttänyt meemejä opetuksessa.

Miten kehittäisit meemien käyttöä opetustyössä?

Tähän voit kommentoida kyselyä tai antaa siitä palautetta.

☐ Vastauksiani saa käyttää ja säilyttää tutkimusta varten.

3.

Perustele tähän, miksi et ole käyttänyt meemejä opetuksessasi.

Tähän voit kommentoida kyselyä tai antaa siitä palautetta.

☐ **Vastauksiani saa käyttää ja säilyttää tutkimusta varten.**

Liite 2: Vastaajien taustatiedot ja aineiston koodauksessa käytetyt lyhenteet

P = peruskoulun luokat 7–9

P+ = peruskoulun luokat 7–9 ja muu kouluaste

L = lukio

PL = peruskoulun luokat 7–9 ja lukio

M = muu kouluaste

Ä = äidinkieli ja kirjallisuus

S = Suomi toisena kielenä

ÄS = äidinkieli ja kirjallisuus sekä Suomi toisena kielenä

Ä+/S+/ÄS+ = äidinkieli ja kirjallisuus sekä muu opetettava aine / suomi toisena kielenä sekä muu opetettava aine / äidinkieli ja kirjallisuus, suomi toisena kielenä sekä muu opetettava aine

vastaajan juokseva numero	kouluaste	lisätiedot kouluasteesta	opetettava aine	opetus-koke-mus vuosina	”Meemit ovat minulle tut-tuja.”	on käyttänyt meemejä opetuksessa
1	P		ÄS	0–2	Täysin samaa mieltä.	ei
2	P+	ammattikoulu	Ä	0–2	Täysin samaa mieltä.	kyllä
3	L		Ä	10–20	Täysin eri mieltä.	kyllä
4	P		ÄS	0–2	Jokseenkin samaa mieltä.	ei
5	L		Ä	10–20	Jokseenkin samaa mieltä.	kyllä
6	L		ÄS	0–2	Täysin samaa mieltä.	ei
7	P		ÄS	10–20	Täysin samaa mieltä.	kyllä
8	P+	luokat 6–9	ÄS+	0–2	Täysin samaa mieltä.	kyllä
9	P+	10.luokka	ÄS	5–10	Täysin eri mieltä.	kyllä
10	P		Ä	0–2	Jokseenkin samaa mieltä.	ei
11	P		ÄS	0–2	Täysin samaa mieltä.	kyllä
12	P		Ä	20–40	Jokseenkin samaa mieltä.	ei
13	P		Ä+	0–2	Täysin samaa mieltä.	kyllä
14	L		Ä	20–40	Jokseenkin samaa mieltä.	kyllä
15	L		Ä	0–2	Täysin samaa mieltä.	kyllä
16	L		Ä	0–2	Täysin samaa mieltä.	kyllä

17	L		Ä	10–20	Jokseenkin samaa mieltä.	kyllä
18	P		ÄS	0–2	Täysin samaa mieltä.	kyllä
19	P		Ä	0–2	Täysin samaa mieltä.	kyllä
20	P		ÄS	0–2	Täysin samaa mieltä.	kyllä
21	L		Ä	5–10	Jokseenkin samaa mieltä.	ei
22	L		Ä	10–20	Jokseenkin eri mieltä.	kyllä
23	P		Ä+	0–2	Täysin samaa mieltä.	kyllä
24	L		Ä	10–20	Jokseenkin samaa mieltä.	ei
25	P		ÄS+	10–20	Jokseenkin eri mieltä.	kyllä
26	L		Ä	20–40	Täysin samaa mieltä.	kyllä
27	L		Ä	5–10	Ei samaa eikä eri mieltä.	kyllä
28	P		Ä	0–2	Täysin samaa mieltä.	kyllä
29	L		Ä	20–40	Täysin samaa mieltä.	ei
30	P		Ä	10–20	Täysin samaa mieltä.	kyllä
31	P		Ä	20–40	Täysin samaa mieltä.	kyllä
32	P		Ä	3–5	Täysin samaa mieltä.	kyllä
33	P		Ä	0–2	Täysin samaa mieltä.	kyllä
34	PL		ÄS	0–2	Täysin samaa mieltä.	ei
35	M	kesäyliopisto	Ä	0–2	Täysin samaa mieltä.	kyllä
36	L		Ä	10–20	Jokseenkin samaa mieltä.	kyllä
37	L		Ä	20–40	Täysin samaa mieltä.	kyllä
38	L		ÄS	0–2	Täysin samaa mieltä.	kyllä
39	L		Ä	20–40	Jokseenkin samaa mieltä.	ei
40	PL		ÄS	10–20	Täysin samaa mieltä.	kyllä
41	L		ÄS	10–20	Täysin samaa mieltä.	kyllä
42	P		Ä	20–40	Jokseenkin samaa mieltä.	ei
43	P		Ä	0–2	Jokseenkin samaa mieltä.	ei
44	M	aikuisopetus	S+	3–5	Täysin samaa mieltä.	kyllä
45	P		ÄS	3–5	Täysin samaa mieltä.	kyllä

Liite 3: Meemiesimerkit

Seuraavaan taulukkoon on kirjattu lyhyet selitykset tutkimuksessa mainituista meemeistä sekä joitakin linkkejä ja sosiaalisen median kanavia, joiden kautta meemejä voi nähdä. Meemien kuvaukset perustuvat joko tieteellisiin lähteisiin, tutkielman kirjoittajan omiin havaintoihin tai epävirallisiin meemilähteisiin. Mikäli lähteitä on käytetty, se on ilmoitettu kunkin meemin kohdalla erikseen sulkeissa. Meemit on lueteltu siinä järjestyksessä, jossa ne tulevat tutkimuksessa esiin.

Meemi	Selitys
Koska X	”Konstruktion prototyyppi on nominatiivimuotoinen lyhyt koska NP, jonka paikka on virkkeen lopussa. Konstruktio on kuitenkin produktiivinen, ja siinä esiintyy paljon variaatiota. -- Koska X kantaa omaa merkitystä, joka ei ole välitettävissä muilla rakenteilla. Se ilmaisee ironiaa, jonka ymmärtäminen perustuu kirjoittajan ja vastaanottajan yhteiseen tietoon. Koska X voi myös toimia referoinnin keinona, joka osoittaa väheksyvää suhtautumista referoidun ryhmän tai henkilön perusteluihin.” (Wessman 2015: tiivistelmä. Luettavissa https://www.utupub.fi/handle/10024/120234). Kyseessä on siis rakenne, joka esiintyy niin suullisessa kuin kirjallisessakin kielessä, myös kuvaa ja tekstiä yhdistävissä meemeissä. Esimerkiksi virke ”En saa unta, koska kahvi” noudattaa rakennetta ja tarkoittaa, että puhuja ei pysty nukahtamaan, koska on juonut liikaa kahvia – sivulause vain korvataan vaillinaisella Koska X -rakenteella.
Kuha-meemit	”Kuhameemi perustuu sanojen <i>kuha</i> ja <i>kunhan</i> tiettyjen puhekielisten ja taivutettujen muotojen leksikaaliseen monitulkintaisuuteen. -- Vainkuhajutut-sivustolla leikitellään kielellä murre- ja puhekielisesti sana- ja merkityshahmotuksen pohjalta.” (Pilke 2016: 301–302). Meemeissä puhuttua kieltä jäljittelevä teksti on liitetty kömpelösti muokattuun kuvaan, jossa seikkailee kuha (kalalaji). Esimerkiksi erään meemin virke <i>Kuha on varaani voi ostaa kuusi palaa ruisleipää</i> tarkoittaa ’kunhan on varaa, voi ostaa kuusi palaa ruisleipää’, mutta meemin kuvassa esiintyvätkin kuha (kalalaji), varaani (lisko) sekä palava kuusipuu.
Linkkejä	Facebook: https://www.facebook.com/vainkuhajutut/?ref=page_internal Instagram: @vainkuhajutut

Ylilauta-meemit	Ylilauta (ks. luku 3.2.3) on anonyymi keskustelufoorumi, jonka kymmenissä keskusteluryhmissä jaetaan kaikenlaisia meemejä (Närä 2019: 26–27). Tiedetyt meemit ovat kuitenkin syntyneet ja lähteneet liikkeelle nimenomaan Ylilaudan keskusteluista ja täten niiden huumori aukeaa parhaiten sivuston käyttäjille.
Linkki	https://ylilauta.org/
Punk-konsultit	Punkkonsultit on sosiaalisen median yhteisö, jossa jaetaan niin suomenkielisiä kuin kansainvälisiäkin meemejä laidasta laitaan.
Linkkejä	https://www.facebook.com/punkkonsultit/?ref=page_internal Instagram ja Twitter: @punkkonsultit
Ilmastomeemit	Ilmastomeemit ovat nimensä mukaisesti meemejä, jotka ottavat kantaa ilmastonmuutokseen liittyviin ilmiöihin, uutisiin sekä poliittisiin päätöksiin.
Linkkejä	https://www.facebook.com/ilmastomeemit/?ref=page_internal Instagram ja Twitter: @ilmastomeemit
This is fine	This is fine -meemien pohjana toimii K. C. Greenin internetissä julkaistun Gunshow-sarjakuvan kaksi ruutua vuodelta 2013, joissa hattupäinen koira istuu tuolilla palavassa huoneessa. Toisessa ruudussa koira toteaa: ”This is fine”, joka vapaasti suomennettuna kääntyy ”kaikki on hyvin” tai ”ei haittaa”. Meemiä käytetään muun muassa kuvastamaan toivotonta tilannetta tai itsepetosta – koirahan uskottelee, ettei mitään hätää ole, vaikka liekit lähestyvät ja katto on täynnä mustaa savua. Meemiä on varioitu lukuisilla tavoilla muuttamalla joko tuolissa istuvaa hahmoa, puhekuplan tekstejä, koiran ulkomuotoa tai ruutujen yksityiskohtia (KnowYourMeme.com).
Evakko AF	Lyhenne AF on muodostettu englannin kielen sanoista ”as fuck”. Meemin Evakko AF nimen voisi siis suomentaa vapaasti muotoon ”ihan vitun evakko”. Meemissä nuorta naista ja vanhusta esittävän taidemaalauksen päälle on lisätty tekstit hahmojen vuoropuheluksi: nuoren naisen kanssa keskusteleva vanhus yrittää omaksua nuorekkaan puhutavan ja ilmoittaa luoneensa Instagram-kuvapalveluun profiilin nimellä Evakko AF, joka viittaa hänen evakkohistoriaansa ja ikäänsä (Riemurasia.net).
Linkki	https://www.riemurasia.net/kuva/Mummi-on-evakko-af/210351 (esimerkki meemistä)
Miesflunssa	Miesflunssa-meemeillä pilkataan populaarikulttuurissa miesflunssaksi (man flu) kutsuttua, yleensä miesoletettujen henkilöiden olotilaa, johon liitetään voimakas oireiden liioittelu ja toimintakyvyn heikkeneminen. Miesflunssa-meemejä on olemassa useita eri meemityyppejä. Aineistoesimerkissä 99 viitataan luultavasti kuvamakroihiin, joissa

	miesflunssa-aiheinen teksti on liitetty kuolemaa tai vakavia sairauksia kuvaaviin, historiallisesti merkittäviin taideteoksiin, kuten Akseli Gallen-Kallelan Lemminkäisen äiti -maalaukseen (1897).
Linkki	https://www.riemurasia.net/kuva/Miesflunssa-/199820 (esimerkki meemistä)
Kermit	Kermit-sammakko on yhdysvaltalaisen The Muppet Show -televisiosarjan käsinukkeihin kuuluva hahmo, joka on populaarikulttuurissa todella tunnettu (Encyclopædia Britannica Online). Hahmoa on käytetty myös lukuisten meemien kuvituksessa.
LOTR Boromir	LOTR on lyhenne sanoista <i>The Lord of the Rings</i> eli <i>Taru sormusten herrasta</i> , joka on J. R. R. Tolkienin fantasiaromaani vuosilta 1937–1949. Boromir on romaanin fiktiivinen hahmo, joka kuuluu Sormuksen saattueeseen – ryhmään, jonka tehtävä on tuhota taianomainen, himoittu sormus. (Sollars 2011: 220–221). Boromir-meemeissä kuvituksena on usein pysäytyskuva tai gif-animaatio Sean Beanista, joka esitti Boromiria Peter Jacksonin Taru Sormusten Herrasta -elokuissa.
Political leaders in Fin- land	Aineistoesimerkissä 107 viitataan luultavasti meemiin, joka vertailee humoristisesti Suomen, Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian poliittisia päättäjiä uutiskuvien kautta. Meemissä on asetettu rinnakkain Sanna Marinin hallitus (2019–), joka sai maailmalla paljon huomiota ministereiden sukupuolen ja iän tähden, sekä Yhdysvaltain presidentti Donald Trump ja Iso-Britannian pääministeri Boris Johnson. Marinista hallituskumppaneineen on valittu edustavat kuvat, Trumpista ja Johnsonista puolestaan huvittavat tilanneotokset. Meemin tekstissä lukee ”Political leaders in Finland – Political leaders elsewhere”, eli ”poliittiset johtajat Suomessa, poliittiset johtajat muualla”.
Linkki	https://www.reddit.com/r/worldpolitics/comments/edviku/political_leaders_in_finland_and_elsewhere/ (esimerkki meemistä)
Niinistö James Bond	Tasavallan presidentti Sauli Niinistöä otettu uutiskuva vuodelta 2013 on herättänyt hilpeyttä sosiaalisessa mediassa, sillä kuva muistuttaa agenttielokuvan kohtausta. Kuvaa on jaettu runsaasti ja muokattu muun muassa lisäämällä siihen James Bond -elokuvista tuttu sulkijareunus, jolloin siitä on tullut meemi. (Kuparinen 2018).
Linkki	https://www.is.fi/kotimaa/art-2000005762774.html
Finnish Night- mares, Not sure if	<i>Finnish Nightmares</i> eli <i>Suomalaisten painajaisia</i> on Karoliina Korhosen sarjakuva. Siinä suomalainen Matti joutuu arkisiin tilanteisiin, jotka ovat stereotyyppisesti suomalaisille kauhistus, kuten astuminen hissiin tuntemattoman kanssa tai itsensä kehuminen työhaastattelussa. (Korhonen 2016).

	Not sure if -meemejä on monenlaisia. Rakenne on kokonaisuudessaan muotoa <i>not sure if X or Y</i> , jonka voisi suomentaa esimerkiksi ”en ole ihan varma, onko (kyseessä) X vai Y”. Esimerkiksi erään meemin teksti ”Not sure if smart or just British” merkitsee vapaasti käännettynä ”En tiedä onko [hän] fiksu vai vain britti”, mikä viittaa tietynlaiseen englantilaiseen puhetapaan. Usein Not sure if -meemeissä teksti liitetään kuvaan, jossa Futurama-piirrospanimaatiosarjan (1999–2013) hahmo Fry siristää silmiään pohdiskelevasti. Meemin teksti siis ilmaisee, mitä Fry pohtii. (KnowYourMeme.com).
Linkkejä	http://finnishnightmares.blogspot.com/ (Finnish nightmares -sarjakuvan blogi) https://www.facebook.com/finnishnightmares (Suomalaisia painajaisia -sarjakuvan Facebook-sivu)
Suomi-meemit	Suomi-meemit muodostavat kirjavan joukon meemejä, joissa käsitellään useimmiten suomalaisia stereotypioita, kuten suomalaisten hiljaisuutta ja sosiaalista eristyneisyyttä, Suomen säätä, suomen kieltä tai suomalaisia ruokia. Usein meemeissä verrataan Suomen ja jonkin toisen maan kulttuuriin, kielen tai kansalaisten karikatyyrisia ominaisuuksia.
Oispa X	Aineistossa mainitut Oispa pullaa ja Oispa rahkaa -meemit voidaan luokitella Oispa X -meemien luokkaan. Oispa X -meemeissä yhdistetään yleensä teksti, jossa toivotaan asiaa X (oispa X, ’olisipa X’) sekä kuva, joka ilmaisee toivojan tunnetilaa tai suhdetta toivottavaan asiaan. Monissa Oispa pullaa -meemeissä tekstiin on liitetty pullean kissan kuva, jolloin kissan ruumiinmuoto yhdistyy humoristisesti toiveeseen saada herkullista syötävää. <i>Oispa rahkaa</i> on artisti Mr. Zeuksen pop-kappale vuodelta 2018, mutta Oispa rahkaa -lausahdus on liitetty myös kuvamakroiin yhdessä kehonrakentaja Jari ”Bull” Mentulan kasvojen kanssa. Sekä kappaleen että meemien huumori syntyy stereotypiasta, jonka mukaan kehonrakentajien ruokavalio koostuu vain proteiinipitoisesta maitorahkasta.
Nina M. puhuu päivä-hoidosta	Nina Mikkonen puolustaa kotiäitiyttä Ylen Aamu-TV:n haastattelussa (17.1.2009) muun muassa vertaamalla suomalaista päivähoitoa natsi-Saksan propagandaan. Mikko- sen jyrkät mielipiteet ovat innostaneet internetin ja sosiaalisen median käyttäjiä jakamaan ja muokkaamaan videota, jolloin siitä on tullut meemi.
Linkki	https://www.youtube.com/watch?v=fHiwBJZTexo
Risumies ja Harold	Risumies on suomalainen videomeemi, joka esittää koiranulkoiluttajan sekä risuja tienvarteen jättävän miehen riitaisaa kohtaamista. Koiranulkoiluttaja kuvasi tilanteen ja jatkoi sen sosiaalisessa mediassa, minkä jälkeen siitä syntyi meemi. Risumieheksi nimetty

	<p>mies joutui niin rajuun mediapyörytykseen, että joutui välttelemään sosiaalisia tilanteita, ja lopulta hän menehtyi sairaalassa. (Nieminen 2018). Unkarilaisesta András Aratósta puolestaan tuli sattumalta laajalti levinneiden Harold-meemien tähti, kun hän oli toiminut kuvapankkikuvien mallina. Miehen persoonallinen hymy innosti meemintekijöitä tekemään kuvapankkien kuvista meemejä, joissa Arátónin kasvot on yhdistetty humoristisiin teksteihin. Meemit esittävät usein tilanteita, joissa Haroldiksi nimetty Arató esittää iloista mutta kärsii sisimmässään. Vei kauan, ennen kuin Arató oppi hyväksymään asemansa kuuluisana meemihahmona. (KnowYourMeme.com)</p>
Linkkejä	<p>https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/08/17/jormasta-tuli-risumies-ja-nettijulkkis-tahtomataan-mita-traagisessa-jutussa (Yle Oppiminen -sivuston artikkeli Risumiehestä)</p>
OK Boomer	<p>”<i>Ok boomer</i> on -- amerikkalainen, suuriin ikäluokkiin kohdistettu letkautus, jolla nuoremmat purkavat pettymystään asemaansa maailmassa. Sitä voi käyttää vastalauseena esimerkiksi vanhempien ikäluokkien koetulle välinpitämättömyydelle ilmastonmuutoksesta, epätasa-arvosta tai tuloeroista. -- Yksi perusajatus ilmaisun taustalla on, että suurten ikäluokkien nuoruudessa elämä oli mutkattomampaa --” (Mansikka 2019). Kyseessä on siis enemmänkin suosittu sanonta kuin meemi, mutta <i>Ok boomer</i> -tekstillä varustettuja tai aihetta käsitteleviä meemejä toki lienee laadittu paljon.</p>